

Derde cyclus hbo in het buitenland & samenwerking hbo en wo in onderzoek in Nederland

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW

Wouter van Casteren | Frans de Vijlder | Kyra de Korte | Sara Wiertsema

Derde cyclus hbo in het buitenland & samenwerking hbo en wo in onderzoek in Nederland
Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
Wouter van Casteren, Frans de Vijlder, Kyra de Korte en Sara Wiertsema
Augustus 2019

© 2019 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding en onderzoeksvragen	5
1.1	Onderzoeksvragen	5
1.2	Leeswijzer	6
2	Derde cyclus hbo in andere Europese landen	7
2.1	Inleiding	7
2.2	België (Vlaanderen)	9
2.3	Duitsland	14
2.4	Zwitserland	19
2.5	Oostenrijk	22
2.6	Denemarken	24
2.7	Zweden	29
2.8	Noorwegen	34
2.9	Finland	37
2.10	Ierland	41
2.11	Verenigd Koninkrijk (Engeland)	44
2.12	Italië	48
2.13	Discussie en ontwikkelingen in Nederland	51
2.14	Conclusies	54
3	Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in Nederland	57
3.1	Achtergronden en historie	57
3.2	Onderzoeksmassa bij lectoraten, kenniscentra en Centres of Expertise	58
3.2.1	Onderzoekersbezetting lectoraten	58
3.2.2	Samenwerking in een Kenniscentrum en Centre of Expertise	60
3.2.3	Onderzoeksmassa in kenniscentra	60
3.2.4	Gepromoveerde medewerkers binnen hogescholen	60
3.3	Samenwerking in onderzoek	61
3.3.1	Netwerkpartners van lectoren	61
3.3.2	Samenwerking in gesubsidieerde projecten	61
3.3.3	Lopende onderzoeken van lectoraten in samenwerking met universiteiten	63
3.3.4	Samenwerking met universiteiten in een Kenniscentrum of Centre of Expertise	63
3.3.5	Samenwerking in promotietrajecten	63
3.4	Ervaringen in de samenwerking in onderzoek	64
3.4.1	Samenwerking vanuit het perspectief van de lectoraten	65
3.4.2	Perspectief vanuit universiteiten	68
3.4.3	Ervaringen in gezamenlijke promotietrajecten	69
3.5	Conclusies samenwerking in onderzoek en promoties	71

1 Inleiding en onderzoeksvragen

In Europa is sinds de Bologna-verklaring (1999) een proces gaande om de verschillende systemen van hoger onderwijs op elkaar af te stemmen. Het uiteindelijke doel is te komen tot één Europese hogeronderwijsruimte waarin studenten eenvoudig (onderdelen van) hun studie in een ander Europees land kunnen volgen. De oorspronkelijke verklaring had betrekking op de eerste twee cycli in het hoger onderwijs, de bachelor- en masteropleidingen. In het Communiqué van Berlijn (2003) zijn het belang van onderzoek als een integraal deel van het Europees hoger onderwijs en het doctoraatsniveau als derde cyclus toegevoegd.

In het hoger beroepsonderwijs in Nederland is er nu geen derde cyclus en hogescholen hebben geen zelfstandig promotierecht. Voor een derde cyclus zijn hbo-gediplomeerden en onderzoekers binnen hogescholen aangewezen op de derde cyclus in het wetenschappelijk onderwijs die leidt naar een wetenschappelijke promotie en de graad van doctor.

De minister van OCW is voornemens om in de eerstvolgende Strategische Agenda Hoger Onderwijs nader in te gaan op de derde cyclus in het hbo. Het ministerie heeft hiertoe een verkennend onderzoek rond een derde cyclus in het hbo uitgezet. Doel hiervan is om een nader beeld te krijgen van de stand van zaken en van de beleidsdiscussies in andere landen met betrekking tot een derde cyclus in het hbo. Daarnaast is het ministerie geïnteresseerd in de stand van zaken in de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in onderzoek in Nederland.

1.1 Onderzoeksvragen

Deel 1: landenvergelijking

De eerste hoofdvraag in dit onderzoek betreft een landenvergelijking:

Wat is de omgang in andere landen met een derde cyclus hbo/promotierecht voor hogescholen?

Deelvragen hierbij zijn:

1. In hoeverre is het stelsel in de andere landen vergelijkbaar met dat in Nederland?
2. Wat zijn internationaal in grote lijnen de ontwikkelingen in binaire stelsels? Welke overeenkomsten en verschillen tussen andere landen en Nederland zijn relevant voor de derde cyclus?
3. Hoe is een eventuele derde cyclus buiten het wo in de andere landen vormgegeven? Wat is het onderscheid in die landen in de vormen van onderzoek aan het hbo en wo (bijvoorbeeld praktijkgericht versus theoretisch van aard)? Bestaat in het hbo hetzelfde promotierecht als aan universiteiten of bestaat er naast het promotierecht een eigenstandige vorm van de derde cyclus aan hbo-instellingen? Hoe verhouden deze vormen zich tot elkaar? Welke titulatuur is hieraan verbonden? Werken hogescholen en universiteiten hierin samen en zo ja, op welke manier?
4. Is er hierbij onderscheid tussen sectoren?
5. Waarom is voor de vormgeving van een eventuele derde cyclus gekozen in het betreffende land? Hoe lang is dit al zo? Is dit historisch zo gegroeid of is hier ooit bewust een keuze in gemaakt en verandering aangebracht, en zo ja, waarom?
6. Hoe wordt de vormgeving van de derde cyclus in het hbo in het betreffende land ervaren? Welke beleidsdiscussies worden hierover gevoerd?

Het landenonderzoek dient in elk geval ook in te gaan op de kunstensector in andere landen. In Nederland hebben de kunstopleidingen geen directe pendanten in opleidingen aan universiteiten, hetgeen de promotie op deze gebieden kan belemmeren. Daarom is er in de landenvergelijking extra aandacht voor de kunstopleidingen. In de strategische agenda van de kunstensector is in Nederland reeds aandacht gevraagd voor het ontwikkelen van een derde cyclus hbo.¹ In het Nederlandse kunstonderwijs zelf wordt hierop momenteel actief gestudeerd door een werkgroep bij de Vereniging Hogescholen. De kunstensector heeft in 2019 een visiedocument gepubliceerd.

Voor dit deel van het onderzoek is een literatuuranalyse en een websearch, aangevuld met een korte serie interviews, uitgevoerd.

Deel 2: samenwerking in onderzoek in Nederland

De tweede hoofdvraag betreft de huidige samenwerking in Nederland:

Wat is de staat van samenwerking tussen hogescholen en universiteiten op het gebied van onderzoek in Nederland?

Deelvragen zijn hierbij de volgende:

1. Hoe zien de verschillende vormen van samenwerking tussen hogescholen en universiteiten eruit?
2. Hoe is de samenwerking tot stand gekomen?
3. Zijn er verschillen tussen sectoren?
4. Wat werkt er goed? Wat zijn best practices?
5. Zijn er verbeterpunten?

Dit is onderzocht met data-analyses, een analyse van de informatie op websites van lectoraten en kenniscentra binnen hogescholen, interviews met landelijke stakeholders en experts en een serie interviews met lectoren en hoogleraren.

1.2 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staat de eerste hoofdvraag, de landenvergelijking, centraal. Het hoofdstuk eindigt met conclusies en een beantwoording van de voorgelegde onderzoeksvragen. Hoofdstuk 3 bevat de resultaten van het (verkennende) onderzoek van de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in onderzoek. Ook dat hoofdstuk besluit met de beantwoording van de voor dat deel van het onderzoek relevante onderzoeksvragen.

1 Vereniging Hogescholen, Jaarplan 2018.

2 Derde cyclus hbo in andere Europese landen

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van een internationale landenvergelijking met betrekking tot een derde cyclus in het hoger beroepsonderwijs. Daarbij is per land steeds naar enkele vaste aspecten gekeken, die tezamen een beeld geven van de stand van zaken c.q. van de actuele uitgangspositie van een land ten aanzien van een mogelijke derde cyclus hbo. Daarbij zijn naast enkele stelselkenmerken ook enkele aspecten meegenomen die in meerdere of mindere mate als randvoorwaardelijk voor een derde cyclus zijn te beschouwen. Deze randvoorwaardelijke aspecten zijn de volgende:

- Is er een wettelijke opdracht aan het hbo om onderzoek te doen? De ratio hierachter is dat zo'n opdracht zorgt voor een onderzoekinfrastructuur met onderzoeksgroepen, onderzoeklijnen en onderzoeksfuncties die essentieel is om in het beroepsgerichte hoger onderwijs promovendi te kunnen begeleiden.
- Is er een publiek onderzoeksbudget voor het hbo en hoe groot is dat budget ongeveer? Een publiek onderzoeksbudget kan bestaan uit een eerste geldstroom en een tweede geldstroom die gereserveerd is voor praktijkgericht onderzoek (zoals de Nederlandse RAAK-middelen) dan wel ook (in de praktijk) toegankelijk is voor hogescholen. De ratio hierachter is dat zonder publieke onderzoeksmiddelen het voor een hogeschool erg lastig is om promovendi in dienst te nemen en te begeleiden. Contractonderzoek (derde geldstroom) biedt hiervoor naar de aard van dit type onderzoek (vaak kort, oplossingsgericht) doorgaans geen of weinig ruimte. Een wettelijke opdracht aan hogescholen om onderzoek te doen betekent niet automatisch dat er ook een eerste geldstroom onderzoeksmiddelen is en zelfs niet een tweede geldstroom. De opdracht aan hogescholen om onderzoek te doen kan ook slaan op contractonderzoek voor het werkveld. Uitgangspunt bij dit aspect is dat voor een derde cyclus hbo er binnen het hbo ook een onderzoekstraditie en een minimale onderzoekinfrastructuur moeten bestaan, ondersteund door geldstromen.
- In welke mate zijn er gepromoveerde docenten binnen hogescholen? De gedachte hierachter is dat een promotierecht/een derde cyclus voor hogescholen alleen zinvol is als er ook gepromoveerde medewerkers binnen hogescholen zijn die promovendi kunnen begeleiden. Voldoende massa van onderzoekers met bijvoorbeeld ook verwante onderzoeksgroepen bij andere hogescholen is daarbij eveneens van belang, zodat ook externe promotors vanuit het hbo zelf beschikbaar zijn.
- Zijn er hbo-masteropleidingen en in welke mate/voor welke opleidingen? De ratio hierachter is dat een derde cyclus niet goed denkbaar is zonder een tweede cyclus c.q. masteropleidingen in het hbo.

De overige, algemene kenmerken die per land in beeld zijn gebracht zijn de volgende:

- Binariteit van het ho-stelsel. Dit betreft de wijze waarop er onderscheid is tussen opleidingen/instellingen die beroepsgericht hoger onderwijs en opleidingen die wetenschappelijk onderwijs verzorgen. Dat onderscheid kan op allerlei aspecten betrekking hebben, zoals de onderwijsinhoud, de leerstijl, het theoretisch gehalte van opleidingen, toegangseisen, de duur en de publieke bekostiging van opleidingen. Ook is hierbij de relatieve omvang van het hbo en wo beschreven. In Nederland is het hbo ongeveer dubbel zo groot qua aantal leerlingen als het wo, maar in andere landen kan die verhouding anders liggen.

- De bestaande derde cyclus in het hoger beroepsonderwijs, met drie mogelijkheden: (1) een wetenschappelijke promotie in samenwerking met (onder verantwoordelijkheid van een universiteit, (2) een wetenschappelijke promotie onder verantwoordelijkheid van een hogeschool, danwel een hbo-eigen derde cyclus met een van een wetenschappelijke promotie duidelijk afwijkende invulling (3) promoties in de kunstensector. Hierbij is ook beschreven hoe de situatie bij de kunstopleidingen en/of bij andere beroepsgerichte opleidingen met een mogelijk afwijkende regeling/positie ten aanzien van een derde cyclus is.
- Recente en actuele beleidsdiscussies over bovenstaande aspecten, meer concreet actuele maatschappelijke en politieke debatten dan wel beleidsvoornemens aangaande: (1) de binariteit van het stelsel in het algemeen, (2) ruimte voor hogescholen om professionele masteropleidingen aan te bieden, (3) de onderzoekspositie en het onderzoeksbudget van hogescholen, (4) de derde cyclus in het ho en meer specifiek in het hbo.

Schematisch, in een tabel, ziet het overzicht er per land steeds als volgt uit:

Stelsel/binariteit	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderscheid hbo en wo ▪ Toegangseisen hbo en wo ▪ Duur opleidingen in hbo en wo ▪ Relatieve omvang hbo versus wo in aantallen studenten
Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderzoeksopdracht/-ruimte hbo ▪ Onderzoeksbudget hbo (eerste en tweede geldstroom) ▪ Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten (aandeel master- en PhD-opgeleide docenten) ▪ Masteropleidingen in het hbo
Bestaande derde cyclus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hbo in samenwerking met wo ▪ Promoties onder verantwoordelijkheid van een hogeschool ▪ Kunstensector/andere sectorale verschillen
Beleidsdiscussie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Binariteit/stelsel algemeen ▪ Hbo-masters ▪ Onderzoeksfunctie hbo ▪ Derde cyclus in hbo

Landeselectie

Er zijn enkel Europese landen opgenomen in de vergelijking. Dit heeft ten eerste als achtergrond dat er Europese afspraken zijn over de innovatie van de bestaande PhD-opleidingen (zoals een verruiming van het loopbaanperspectief), waarbij ook gesproken is over de mogelijkheid van professional doctorates als toevoeging aan een derde cyclus. Voorts bieden de landen binnen de EU al veel diversiteit ten aanzien van promotietrajecten, met onder meer de Angelsaksische landen VK en Ierland en zowel landen met binaire als unitaire ho-stelsels. Ten slotte is de ontsluiting van relevante informatie buiten de Europese ho-ruimte lastiger; binnen de Europese Unie wordt systematisch informatie verzameld over de ontwikkeling van stelsels van hoger onderwijs. Vanwege het overzicht en de vergelijkbaarheid met Nederland is derhalve de vergelijking beperkt tot de Europese landen. In overleg met het ministerie van OCW zijn uiteindelijk de volgende landen geselecteerd voor een nadere analyse:

België (Vlaanderen), Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk, Zweden, Noorwegen, Denemarken, Finland, VK (Engeland), Ierland en Italië.
--

Nederland is tevens in de vergelijking meegenomen, waarbij de discussie en de recente voorstellen voor een derde cyclus bij de kunstopleidingen zijn betrokken.

Aanpak

Op de navolgende wijze is geborgd dat landenbeschrijvingen zo volledig, correct en actueel mogelijk zijn:

1. Als primaire bronnen zijn gebruikt (onderzoeks)rapporten, berichten, wet- en regelgeving en andere informatie die beschikbaar zijn via de websites van officiële Europese instellingen, nationale overheden en agentschappen en nationale instituties zoals verenigingen van universiteiten/hogescholen, alsmede de websites van afzonderlijke, erkende instellingen voor hoger onderwijs in het buitenland.
2. Als aanvullende bronnen zijn gebruikt de websites van media- en persagentschappen voor hoger onderwijs en bestaande onderzoeksrapporten buiten de primaire bronnen.
3. Bij landenexperts/lokale experts hoger onderwijs zijn via een korte vragenlijst per telefoon/e-mail de stand van zaken en de beleidsdiscussies met betrekking tot een derde cyclus hoger onderwijs nagevraagd².

In de navolgende paragrafen zijn de verschillende landen steeds op dezelfde aspecten beschreven.

2.2 België (Vlaanderen)

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

België heeft sinds 2013 een binair stelsel, dat een sterke herordening heeft ondergaan ten opzichte van de periode daarvoor. Voor 2013 herbergden hogescholen een aantal relatief academisch gerichte bachelors en masters, met een bijhorende onderzoekcapaciteit en infrastructuur. Na een lange discussie is in juli 2010 besloten om de academisch gerichte hogeschoolopleidingen te integreren in de universiteiten (bij de universiteiten waarmee hogescholen reeds samenwerkten binnen een associatie universiteit-hogescholen, zie hieronder). Dit ging waar nodig gepaard met een verdergaand academiseringsproces bij opleidingen, afgesloten met een accreditatie. Sinds 1 oktober 2013 zijn alle van oudsher meer academisch gerichte (bachelor en master-)opleidingen aan hogescholen geïntegreerd in de universiteiten. Hogescholen bieden sinds 2013 enkel praktijkgerichte bacheloropleidingen en eenjarige 'bachelor-na-bacheloropleidingen' (die dus geen formele status als professionele master hebben) aan.

De financiering van het Vlaamse ho is daarbij in overeenstemming gebracht met de nieuwe structuur. Dit was nodig omdat de integratie van de academische hogeschoolopleidingen in de universiteiten 'een immense impact heeft gehad op de grootte van de onderwijsinstellingen: de universiteiten kregen er een groot aantal studenten bij, terwijl de betrokken hogescholen hun studentenaantallen zagen afnemen.'³

2 Input is ontvangen van Petri Raivo (Finland), Lars Geschwind (Zweden), Morten Irgens (Noorwegen), Arild Berg (Noorwegen, kunstopleidingen), Benedetto Lepori (Zwitserland), Ton van Weel (Vlaanderen), Jeroen Huisman (meerdere landen), Felicity Kelliher, (Ierland), Sebastian Mehl (Duitsland), Michael Wensing (Duitsland), Monika Knassmueller (Oostenrijk).

3 <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Evaluatie-financiering-Hoger-Onderwijs.pdf>

Het op deze hervormingen gerichte Integratiedecreet van 2012 regelt ook de oprichting van Schools of Arts waarin de kunstopleidingen als aparte categorie opleidingen ondergebracht zijn. In de herschikking zijn namelijk drie studiegebieden binnen het hbo-domein apart behandeld: (1) audiovisuele en beeldende kunsten, (2) muziek en podiumkunsten, en (3) nautische wetenschappen. De kunstopleidingen zijn geïntegreerd in de nieuwe Schools of Arts. Deze School of Arts hebben wel mogelijkheden voor masteropleidingen, onderzoek en voor doctoraten (i.s.m. een universiteit). De opleidingen hebben een hybride karakter: binnen de drie domeinen kunnen studenten kiezen voor een professioneel of voor een academisch gericht traject. De meeste studenten kiezen binnen de kunsten voor een academisch traject (zie ook verderop).

Vlaamse universiteiten en hogescholen hebben intensieve samenwerkingsverbanden. Ho-instellingen werken elk samen in vijf 'associaties', een vereniging zonder winstoogmerk bestaande uit één universiteit en één of meerdere hogescholen: (1) de Associatie Katholieke Universiteit Leuven; (2) de Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen; (3) de Associatie Universiteit Gent; (4) de Universitaire Associatie Brussel; (5) en de Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: toegangseisen zijn in algemene zin dezelfde voor hbo- en wo-bacheloropleidingen. Er zijn toelatingsexamens voor de bacheloropleidingen geneeskunde en tandheelkunde en aanvullende eisen (artistieke toelatingsproeven) voor het hoger kunstonderwijs.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: toegang tot een wo-masteropleiding na een hbo-bacheloropleiding is enkel mogelijk na het volgen van een schakelprogramma van 45-90 studiepunten. Een aantal masteropleidingen is specifiek georganiseerd als vervolg op een professioneel gerichte bacheloropleiding, maar ook die vergen dan een schakelprogramma.
- Van hbo naar promotietraject: de toelatingseis bij een doctoraatsopleiding is een masterdiploma. Er is dus vanuit een hogeschoolopleiding (behoudens de kunsten en nautische opleidingen) geen directe doorstroom naar een master of een promotietraject mogelijk, omdat er geen professionele masteropleidingen zijn.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

- Hbo- en wo-bacheloropleidingen duren elk drie jaar. Zowel in het hbo als het wo zijn er eenjarige 'bachelor-na-bachelor-opleidingen'. Bij het volgen daarvan komt de totale hbo-bacheloropleiding dus uit op nominaal 4 jaar. De driejarige hbo-bacheloropleidingen zijn wel al kwalificerend voor een arbeidsmarktstart.
- Wo-masteropleidingen duren 1 of 2 jaar. Na de master zijn er nog eenjarige 'master-na-master' opleidingen mogelijk.
- Nominale duur van een PhD-opleiding is 4 jaar.
- In België zijn er ook hbo-opleidingen op niveau 5 (vergelijkbaar met een associate degree in Nederland). Die opleidingen heten kortweg HBO5 en zijn modulair opgebouwd. De duur varieert, van kort tot drie jaar voor de HBO5-opleidingen verpleegkunde.

Relatieve omvang hbo en wo

Hbo en wo zijn ongeveer even groot qua studentenaantallen: het totaal aantal inschrijvingen aan zowel de professioneel gerichte opleidingen als de academisch gerichte opleidingen ligt rond de 112.000. Ongeveer 7.500 studenten volgen een schakelprogramma naar een academische opleiding. Het hogere kunstonderwijs telt ongeveer 7.000 studenten waarvan het merendeel (6.000) een academisch gerichte opleiding volgt en de overige 1.000 een professioneel gerichte opleiding⁴.

4 <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/hoger-onderwijs-in-cijfers>

Onderzoeksopdracht hbo

Ja, hogescholen en Schools of Arts hebben een in de wet vastgelegde onderzoeksopdracht.

Vlaamse Codex HO Art. II.7: Een School of Arts heeft als opdracht:

- het verrichten van praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek in relatie tot het hoger professioneel onderwijs in die studiegebieden;
- het verrichten van onderzoek in de kunsten, in samenwerking met een universiteit;
- het verstrekken van maatschappelijke en wetenschappelijke dienstverlening, en de transfer van kennis voor de versterking van de innovatieve kracht van de maatschappelijke en economische sectoren.

Vlaamse Codex HO Art. II.18:

- hogescholen zijn werkzaam op het gebied van het praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek;
- de Hogere Zeevaartschool is werkzaam op het gebied van het praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek en op het gebied van het wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot de nautische wetenschappen.

Onderzoeksbudget hbo

- Voor de Schools of Arts en de Hogere Zeevaartschool zijn er ‘aanvullende onderzoeksmiddelen’ beschikbaar, om deze opleidingen ‘een evenwaardige onderzoekfinanciering te geven als de academische opleidingen aan de universiteiten.’⁵
- Voor de overige hogescholen geldt dat de Vlaamse Regering het projectmatig wetenschappelijk onderzoek van het hbo (beperkt) subsidieert. Daartoe was jaarlijks een bedrag van 9 miljoen euro beschikbaar (indexniveau 2005), dat onder de hogescholen werd verdeeld naar rato van het aantal uitgereikte initiële bachelordiploma’s. Deze middelen voor ‘praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek’ zijn in 2010 verhoogd met ruim 5 miljoen euro en vanaf het begrotingsjaar 2014 verder verhoogd met ongeveer 4 miljoen euro. Volgens de Vlaamse overheid (Evaluatie financiering ho, p.46) moet worden onderzocht wat de wenselijkheid van en de mogelijkheden zijn voor het werken met prestatie-indicatoren voor de bijkomende aanvullende onderzoeksmiddelen en voor de bijkomende middelen voor het praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek.
- Het TETRA fonds is een programma voor praktijkgericht onderzoek door hogescholen en geïntegreerde opleidingen in de universiteiten, in opdracht van ondernemingen en non-profitorganisaties. Onderzoeksgroepen verbonden aan de professionele bachelors kunnen als voortraject eerst een eenjarig TETRA-voorbereidingsproject indienen. De subsidie bedraagt maximaal 92,5% van de projectkosten; de cofinanciering vanuit de doelgroep/opdrachtgever is minimaal 7,5 %. Voor een voorbereidingstraject is de subsidie 100.000-120.000 euro, voor een onderzoekstraject ligt de subsidie tussen de 100.000 en 480.0000 euro.⁶

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

In het algemeen geldt dat voor de onderwijsgevende functies aan een hogeschool een bachelor- of masterniveau eis is, voor een aanstelling aan een universiteit is een promotie vereist. In de Vlaamse Codex HO zijn de functies en de minimale diplomaverenissen voor een aanstelling aan een hogeschool vastgelegd:

5 Evaluatie van een aantal aspecten van het financieringsmechanisme van het hoger onderwijs, Vlaams ministerie van onderwijs en vorming, april 2015, p. 39

6 <https://www.vlaio.be/nl/andere-doelgroepen/tetra>

- Groep 1: praktijklector, hoofdpraktijklector, lector en hoofdlector aan professionele bacheloropleidingen. Niveaureviste: bachelordiploma voor (hoofd)praktijklector en masterdiploma voor (hoofd)lector.
- Groep 2: assistent en doctor-assistent aan academische opleidingen. Niveaureviste masterdiploma (assistent) en doctoraat (doctor-assistent).
- Groep 3: docent, hoofddocent, hoogleraar en gewoon hoogleraar, mogelijk aan de professionele opleidingen in de kunsten en nautische sector en in de academische opleidingen. Niveaureviste: doctoraat.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Geen. De afgezonderde kunstopleidingen en de nautische sector kunnen wel (professioneel of academisch gerichte) bachelor- en masteropleidingen aanbieden.

In de Vlaamse Codex HO is voorts expliciet de nascholingspositie van ho-instellingen geregeld. Het aanbod van Vlaamse hogescholen is hierin als volgt:

- Bachelor-na-bachelor = (minimaal) 1 jaar (60 ECTS), waarbij de toegangseis een behaalde professionele bachelor is. Dit betreft formeel geen masteropleidingen.
- Postgraduaat: 'Postgraduaatgetuigschriften kunnen hogescholen en universiteiten uitreiken na de succesvolle voltooiing van opleidingstrajecten met de studieomvang van ten minste 20 studiepunten. Het gaat om trajecten die een verbreding of verdieping beogen van de competenties verworven na een bachelor- of masteropleiding.' Dit is vergelijkbaar met de Nederlandse post-hbo trajecten.
- Bij- en nascholing: 'De universiteiten en hogescholen organiseren in het kader van permanente vorming kortere opleidingstrajecten met het oog op de bij- en nascholing. Ze bepalen zelf of in gemeenschappelijk overleg het kwalificatie- en certificeringskader voor deze na- en bijscholingen en maken dit openbaar.' Dit betreft dus het overige aanbod aan losse nascholing (contractonderwijs).

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Traditionele academische promoties. Promotor kan eenieder met een doctoraat zijn; in de regel is het een hoogleraar, maar dat is niet noodzakelijk.

Hbo in samenwerking met wo

Een universiteit kan in de studiegebieden audiovisuele en beeldende kunst, muziek en podiumkunsten en nautische wetenschappen de graad van doctor verlenen als het doctoraatsproject ingebed is in een gemeenschappelijke onderzoeksomgeving van de universiteit en één of meer hogescholen. De betrokken hogescholen hebben krachtens artikel II.83 tot en met II.101 Codex HO de bevoegdheid om binnen het bedoelde studiegebied opleidingen aan te bieden die leiden tot de graad van master. De promoties zijn academische doctoraten; de universiteit heeft de 'degree awarding power'.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Nee.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

De genoemde uitzondering voor de hogeschoolstudiegebieden audiovisuele en beeldende kunst, muziek en podiumkunsten en nautische wetenschappen. Daarin zijn masteropleidingen mogelijk, wordt praktijkgericht en wetenschappelijk onderzoek gedaan. Doctoraten zijn mogelijk, maar alleen i.s.m. een universiteit.

Binariteit/stelsel algemeen

De grote herschikking van het hbo in Vlaanderen is van recente datum. De grote debatten zijn gevoerd in de periode voor 2013. Kern van de herschikking is de overheveling van de hbo-masters naar de universiteiten. Discussies over bijvoorbeeld professionele masters lopen echter ook na 2013 stevig door (zie hierna).

Hbo-masters

De VLHORA (de Vlaamse koepelorganisatie van hogescholen) bepleit in een actueel memorandum⁷ de invoering (selectief) van professionele masters. Enkele hogescholen hebben zeer recent aangekondigd feitelijk professionele masteropleidingen te gaan organiseren⁸. Professionele masters zijn in de afgelopen periode afgehouden door de universiteiten. Nota bene: in de Vlaamse situatie hebben echt professioneel gerichte masters nooit op grote schaal bestaan. De voormalige masteropleidingen aan de hogescholen waren meer academisch van aard en konden mede daardoor relatief makkelijk binnen de universiteiten worden geïntegreerd.

Het ontbreken van professionele masters leidt tot op heden tot aanhoudende discussies en marktbevingen. In 2017 bood Fontys (een deel - ongeveer de helft - van) de onderwijsmaster 'Educational Needs' aan in Vlaanderen⁹. In reactie daarop wilden twee Vlaamse hogescholen ook masteropleidingen starten, omdat er volgens hen vanuit bedrijven maar ook vanuit studenten behoefte aan professionele masters is. Beide hogescholen wilden de Vlaamse wet omzeilen door opleidingen aan te bieden in samenwerking met buitenlandse hogescholen of universiteiten. Ook de VLHORA heeft in reactie op het initiatief van Fontys in 2017 (bij monde van de voorzitter van de VLHORA) verklaard dat professionele masters moeten kunnen worden aangeboden door Vlaamse hogescholen: 'Alles wat overwegend praktijkgericht is, zoals een master basisonderwijs, moet door ons worden georganiseerd'. Anno 2019 biedt Fontys in het kader van de master Educational Needs in Vlaanderen enkel nog zes studiedagen aan. Die studiedagen zijn bedoeld om Vlaamse onderwijsprofessionals te interesseren de master in Nederland te volgen.¹⁰

Onderzoeksfunctie hbo

De VLHORA bepleit in het voornoemde memorandum naast professionele masters ook meer onderzoeksgeld voor de hogescholen:

- een jaarlijkse verhoging met 10% van de middelen voor praktijkgericht onderzoek;
- continuïteit van het nieuwe beleidsinstrument 'kennisdiffusie';
- uitbouw infrastructuur via financiering van de onderzoeksinfrastructuur van hogescholen;
- directe toegang tot het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek voor de Schools of Arts en de Hogere Zeevaartschool.

Op 1 maart 2019 stelde de Vlaamse Regering extra geld beschikbaar voor kennisdiffusie van hogescholen naar ondernemingen en social profit organisaties. De VLHORA meldt dat dit bijdraagt aan de oplossing voor de 'Vlaamse innovatieparadox': er blijft in Vlaanderen te veel kennis ongebruikt.¹¹

7 <https://www.talentvoormorgen.be/>

8 Thema - Tijdschrift voor Hoger onderwijs & Management, 2019 nr. 1, p. 39.

9 <https://www.scienceguide.nl/2017/12/vlaamse-onmin-nederlandse-fontys/>

10 <https://bron.fontys.nl/kou-uit-de-lucht-over-belgen-die-fontys-master-doen/>

11 http://vlhora.be/PB_Kennisdiffusie_06032019.html

Derde cyclus in hbo

Het toekennen van promotierecht aan de hogescholen is volgens de geïnterviewde Vlaamse expert in de huidige Vlaamse context ‘ondenkbaar’. Met het overhevelen van de masteropleidingen van de hogeschool naar de universiteit, zijn de hogescholen de meest onderzoekgerichte medewerkers kwijtgeraakt aan de universiteiten. Door het ontbreken van masteropleidingen aan de hogescholen is het ontwikkelen van een derde cyclus aan hogescholen niet realistisch. Er is volgens de geïnterviewde momenteel ook geen duidelijke maatschappelijk vraag naar een professioneel doctoraat.

Samenvattend beeld België

Mede doordat een tweede cyclus in het hbo ontbreekt, is er nu geen maatschappelijke/politieke discussie over een derde cyclus in het hbo. De discussie focust op hbo-masteropleidingen en meer praktijkgericht onderzoek binnen hogescholen. Hogescholen doen wel onderzoek en werken samen met universiteiten in associaties. In de kunstensector en de maritieme opleidingen bij hogescholen zijn er wel ervaringen met wetenschappelijk onderzoek, professionele masters en promoties. Promoties zijn mogelijk in samenwerking met een universiteit die de doctorsgraad verleent. Net als in veel andere landen zijn de Belgische universiteiten defensief en behoudend van aard ten aanzien van de uitbreiding van promotierechten voor hogescholen.

2.3 Duitsland

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Duitsland heeft een binair stelsel. Er zijn tezamen circa 100 universiteiten, Wissenschaftliche Hochschulen en Technische Hochschulen die wetenschappelijk onderwijs bieden. De circa 200 Fachhochschulen (FH) geven beroepsgericht onderwijs en richten zich op een beperkter aantal domeinen, met name ingenieursopleidingen. Ruim 65 procent van de FH-studenten volgt een ingenieursopleiding en zo'n zeventig procent van de ingenieurs in Duitsland komt dan ook van een FH. De FH hebben daarmee een vrij dominant profiel als technische hogescholen. Deze technische FH onderscheiden zich vooral van de technische universiteiten doordat de FH-opleiding meer praktijkgeoriënteerd is, maar de FH zijn in het algemeen ook relatief theoretisch van aard.

Voorheen hoorden de FH niet bij het hoger onderwijs; sinds 1976 hebben de FH een wettelijke status gelijkwaardig aan die van de universiteiten. Graden zijn ook formeel gelijkwaardig. De deelstaten (Länder) zijn verantwoordelijk voor de basisfinanciering van onderzoek en hoger onderwijs. Sinds 2006 is onderwijs volledig de verantwoordelijkheid van deze Länder. Elke deelstaat heeft een ministerie voor het ho. Op nationaal niveau gaat het ministerie van onderwijs en onderzoek over het beleid op hoofdlijnen.

Naast deze basale tweedeling kent het Duitse hoger onderwijs enkele andere categorieën van hoger onderwijs:

1. Er zijn naast de afzonderlijke instituten voor wo en hbo ook zogenaamde Gesamthochschulen die een mengvorm van wetenschappelijk en beroepsgericht onderwijs bieden (coöperatieve en geïntegreerde vormen van wo en hbo). Deze geïntegreerde studierichtingen bieden ofwel meer beroepsgerichte opleidingen (duur 4 jaar) of meer wetenschappelijke opleidingen (4,5 jaar). Maar steeds zijn de eerste twee jaren gemeenschappelijk. Dit type onderwijs komt alleen voor in Hessen en Nordrhein-Westfalen (zie ook bij beleidsdiscussie; alleen in Hessen en NRW is er ook een (voornemen tot een) graduate school van de FH).

2. Het hoger kunst- en muziekonderwijs vormt naast de FH en de universiteiten een aparte categorie. De toelatingseisen voor dit type onderwijs zijn gelijk aan die voor het wo en de kunstopleidingen sluiten deels met universitaire titels af, maar qua opzet zijn de opleidingen meer verwant met het hbo.
3. Een klein (steeds kleiner) deel van het Duitse hoger onderwijs is nog op een 'pre-Bologna', dat wil zeggen traditionele leest geschoeid, met universitair onderwijs in twee delen: Grundstudium (2 jaar) en Hauptstudium (masterniveau, ca. 2,5 jaar), waarna er vaak nog een doorloop is in een eenjarige praktische opleiding (Zweite Staatsprüfung).

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: er zijn verschillende instroomprofielen vanuit het secundair onderwijs. Voor toelating tot de FH is het Abitur of het Fachabitur nodig, gelijkwaardig aan het havodiploma. De Hochschulreife is vergelijkbaar met het Nederlandse vwo en geeft toegang tot de universitaire opleidingen.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: het is (veel) vaker dan in Nederland mogelijk om na een FH-bachelor zonder schakelprogramma een universitaire master te volgen. Tussen de dertig en veertig procent van de bachelorstudenten aan de FH gaat een master doen (aan een FH of universiteit).
- Van hbo naar promotietraject: afgestudeerden van de FH worden principieel ook toegelaten tot een promotietraject, wat voor een opwaardering van de FH-opleiding zorgde. De Duitse VSNU heeft zich in 2018 gecommitteerd om de instroom vanuit de FH naar een promotietraject te bevorderen (zie ook bij beleidsdiscussie).

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

De wo-bachelor duurt drie jaar en de wo-master een of twee jaar. Dit 3+1 of 2-model geldt ook voor de hbo-opleidingen; een hbo-bacheloropleiding vergt dus drie jaar en er zijn ook hbo-masteropleidingen die twee jaar duren.

FH-studenten zijn vaak ook uitvoerend onderzoekers in vraaggestuurd FH-onderzoek. In de bachelorfase wordt aan de FH aandacht besteed aan onderzoeksvaardigheden en onderzoekend leren via probleemgestuurd onderwijs. Doel is het vergroten van het probleemoplossend vermogen van studenten. FH-opleidingen zijn praktijkgericht maar zoals gezegd tevens relatief theoretisch van aard.

Veel universiteiten en hogescholen bieden hiernaast postacademische, een- tot tweejarige programma's aan die niet tot een promotie leiden.

Relatieve omvang hbo en wo

Duitse universiteiten zijn in de afgelopen jaren sterk gegroeid en het wo is relatief groot. Meer dan de helft van de jongeren gaat naar het ho, waarvan tweederde deel naar een universiteit (vergelijk Nederland: ongeveer tweederde deel hbo). Bij de ingenieursopleidingen is de situatie zoals gezegd omgekeerd: het technische hbo is groter dan het technisch wo, omdat de technische hogescholen zeer goed staan aangeschreven. Er zijn daardoor veel studenten die naar de technische FH willen, meer dan er plekken zijn; niet zelden is een technische universitaire opleiding tweede keus voor studenten. Voor de overige opleidingsgebieden geldt dat het wo wel veel meer in trek c.q. veel groter is.

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Hogescholen doen vanaf jaren tachtig van de vorige eeuw praktijkgericht onderzoek.

Onderzoeksbudget hbo

De FH hebben geen basisfinanciering (eerste geldstroom) voor onderzoek; onderwijs is de primaire taak van de FH. Professoren/docenten aan de FH kunnen er wel voor kiezen om onderzoek te doen naast de verplichte onderwijstaak. Eis is daarbij dat alle onderzoeksresultaten terugvloeien naar het onderwijs.

Alle onderzoeksactiviteiten aan de FH worden hiermee op projectbasis gefinancierd vanuit een tweede geldstroom (subsidies) en derde geldstroom (contractonderzoek) en al het onderzoek is vraaggestuurd, vanuit concrete vragen/problemen in bedrijven.

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Professoren aan de FH moeten gepromoveerd zijn en daarnaast minimaal vijf jaar relevante praktijkervaring hebben.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Ja, en zijn meer algemeen dan in Nederland.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

De universiteiten verzorgen traditionele, op fundamenteel onderzoek gerichte PhD-trajecten. Diegene die een academische carrière als hoogleraar ambieert, dient na de promotie een tweede proefschrift te maken, de zogenaamde Habilitation.

Federale wetgeving staat toe dat naast full professors ook anderen promovendi kunnen begeleiden.

Hbo in samenwerking met wo

De Fachhochschulen kunnen zelf promotietrajecten verzorgen met begeleiding door een FH-docent, waarbij de doctorsgraad uiteindelijk formeel wordt verleend door een universitaire partnerinstelling (de zgn. coöperatieve doctoraten).

Zelfstandige derde cyclus hbo

Momenteel enkel in de deelstaat Hessen. In 2016 heeft Fulda Fachhochschule als eerste Duitse hogeschool het promotierecht verkregen in een graduate school in het domein sociale wetenschappen. Daardoor zijn zonder betrokkenheid van een universiteit promoties mogelijk¹². Anno 2019 heeft Fulda FH twee eigen zelfstandige doctoral colleges ('Promotionszentrum'), voor public health en voor Europese integratie en interculturaliteit. Samen met andere hogescholen in Hessen zijn er twee gezamenlijke promotiecentra, namelijk voor informatica (hoofdlocatie Darmstadt FH) en voor sociale arbeid (hoofdlocatie Wiesbaden).¹³ Toestemming voor promotierecht wordt op aanvraag per domein verleend door het Hessense ministerie voor hoger onderwijs, onderzoek en kunsten.

12 <https://www.hs-fulda.de/forschen/promovieren/eigenstaendiges-promotionsrecht/>

13 <http://www.haw-hessen.de/promotionen/hochschulinterne-promotionszentren.html>

Doordat er geen eerste geldstroom voor onderzoek is, vergt de bekostiging van promoties steeds een toegesneden zoektocht naar middelen. Daartoe zijn mogelijkheden: middelen van bedrijven, promotiebeurzen van instellingen en middelen uit de tweede en de derde geldstroom. Zie bijvoorbeeld de mogelijkheden in Frankfurt Fachhochschule¹⁴; een belangrijke financieringsbron zijn doctoraatsbeurzen. De Frankfurter UAS (University of Applied Sciences) onderhoudt een door de universiteit gesponsord financieringsprogramma voor promovendi en promovendi.

In Hessen zijn promotietrajecten aan de FH mede mogelijk door:

- het begin van een financiering van onderzoeksstructuren van de FH door de deelstaat;
- een regeling (Erfolgsbudget) die het binnenhalen van derde geldstroommiddelen stimuleert door die derde geldstroom te matchen met een publieke bijdrage.¹⁵

Vanuit de hogeschool Fulda is hierbij nog gemeld dat de promotietrajecten enkel op kleine aspecten afwijken van traditionele promoties en van de coöperatieve doctoraten, zoals de eis dat er twee promotoren zijn aan Fulda. Dat is gedaan om de kwaliteit van de promotietrajecten extra te borgen. Voorts is gemeld dat er binnen de hogeschool Fulda veel waardering is voor deze promotietrajecten en dat deze ook in de regio als belangrijk worden gezien. Niet alleen worden voor de regio belangrijke kennisprojecten door de promovendi van Fulda uitgevoerd, ook zou het hooggekwalificeerde medewerkers/onderzoekers extra naar de regionale economie trekken.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

Het hoger kunst- en muziekonderwijs is in Duitsland zoals gezegd een aparte categorie onderwijs, met deels dezelfde graden als de universiteiten. Een aantal kunsthogescholen heeft daarbij ook een promotierecht. Dat betrof lange tijd een theoretisch gericht, klassiek PhD-traject. In 2008 werd het op twee instituten (de Bauhaus-Universität Weimar en de Hochschule für bildende Künste Hamburg) mogelijk om mede op het ontstaansproces van een kunstwerk te promoveren (artistic research/Creator Doctus). De HFBK Hamburg bijvoorbeeld meldt hierbij: 'Naast een wetenschappelijk doctoraat faciliteert en promoot de universiteit ook proefschriften met een hoog artistiek aandeel, waarvan de relatie met het academisch proefschrift moet worden geëxpliciteerd (website HFBK).'

Op de andere kunsthogescholen blijft de oriëntatie bij promoties met name klassiek-wetenschappelijk (PhD) c.q. is er een kleiner deel (een derde i.p.v. de helft) van het promotietraject dat designergericht is. Kunsthogescholen spreken hierbij wel over 'half-half' of 'eenderde-tweederdemodellen' als het gaat om de verhouding tussen traditioneel theoretisch onderzoek en 'maakonderzoek'.¹⁶

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

Beleidsmakers vinden dat het aandeel jongeren dat naar het ho en specifiek naar een universiteit gaat, omlaag moet, omdat devaluatie van academische opleidingen dreigt (AWTI, 2015). De Duitse vereniging van ho-instellingen heeft ook aangegeven dat Duitsland minder universiteiten nodig heeft en meer hogescholen met een beperktere wetenschappelijke ambitie, die gericht opleiden voor de industrie. Bij de technische opleidingen is de verhouding dus al dat het hbo veel groter is; de omslag betreft de andere opleidingsdomeinen.

¹⁴ <https://www.frankfurt-university.de/de/forschung/promotionsforderung/>

¹⁵ <https://wissenschaft.hessen.de/wissenschaft/hochschulpolitik/der-hochschulpakt-als-solidaritaetspakt/>

¹⁶ <http://www.design-promoviert.de/index.php/category/promotionsmoglichkeiten/>

In Duitsland is er een brede discussie over de balans in het onderwijs tussen academische kennis en vaardigheden en beroepskennis, zowel binnen de FH als de universiteiten. De universiteiten zijn zich hierdoor meer gaan richten op beroepskennis en beroepsperspectieven; de FH willen studenten juist meer academische vaardigheden bijbrengen, zodat zij waardevoller worden voor de bedrijven en makkelijker doorstromen naar een masteropleiding of een promotietraject aan een universiteit.

Hbo-masters

Geen debat bekend. De keuze uit professionele masteropleidingen is al relatief groot.

Onderzoeksfunctie hbo

De HRK (de Duitse VSNU) pleit in een recent positionpaper (2018)¹⁷ voor extra ruimte en speciale financieringsmogelijkheden voor onderzoek en onderwijs bij de FH. Het systeem van doctoraatprogramma's zou dan wel getrapt (via universiteiten) moeten blijven lopen. Dit moet gepaard gaan met maatregelen voor de verdere opbouw van infrastructuur en academisch middenkader bij de FH, dat nodig is vanwege de sterke groei van de instroom in de FH in de laatste jaren. Dit moet met middelen uit het Hochschulpakt 2020 verder versterkt worden (website HRK, 2018). Voorts zouden de universiteiten en de FH sterker regionaal moeten samenwerken in onderzoek en onderwijs. Eerder constateerde de AWTI (Adviesraad voor wetenschap, technologie en innovatie, 2015) dat samenwerking tussen hogescholen en universiteiten een uitdaging blijft. Universiteiten kijken met zorg naar de mogelijke academic drift van de hogescholen, en hogescholen voelen zich ondergewaardeerd door de universiteiten.

De relatie tussen onderzoek en onderwijs wordt in Duitsland belangrijk geacht voor de economie. Dit uit zich door een toename van het onderzoek bij de FH (tweede en derde geldstroom). De meeste publieke discussie gaat over onderzoek van de FH op het gebied van engineering. Dit onderzoek is zowel aan de universiteiten als aan de FH toegepast van aard. De politiek wil meer praktijkgericht onderzoek van de FH. De meerderheid van de FH wil sterker worden in onderzoek. In 2018 bepleitte de HRK zoals gezegd een doorgaande inzet op samenwerking tussen hbo en wo. Door de basisfinanciering voor onderzoek is er aan de universiteit geen directe prikkel om de samenwerking met de FH of het bedrijfsleven te zoeken. In Hessen wordt samenwerking tussen de FH actief gestimuleerd. De Hessense FH werken thans samen op onderzoeksgebied en beheren zoals gezegd ook enkele gezamenlijke graduate schools.¹⁸

Derde cyclus in hbo

De discussie over een promotierecht loopt in Duitsland vanaf ongeveer 2010-2012. De Duitse VSNU (HRK) heeft tot nu toe hiertegen stelling genomen (positionpaper 2018 HRK), wel dus vanuit de opvatting dat hogescholen meer ruimte moeten krijgen als onderzoekspartner van universiteiten. Ruimte voor de 'coöperatieve doctoraten onder eindverantwoordelijkheid van een universiteit heeft dus wel brede steun. Zie bijv. vanuit de Hessense situatie¹⁹: de juridische voorwaarden zijn in de afgelopen jaren gecreëerd en in de Hessense wet op het hoger onderwijs en in verschillende universitaire beleidsinitiatieven en -besluiten op federaal niveau en op het niveau van de deelstaten is er ondersteuning voor een doctoraat en tevens meer aandacht en promotie van de coöperatieve doctoraten.

De hogescholen in Hessen, waar er al selectief promotierecht voor hogescholen is, hebben ambitie tot verdere uitbreiding. Zie opnieuw de website van de Hogeschool van Frankfurt: 'In domeinen met voldoende onderzoekssterkte is het volgens de huidige wetgeving soms mogelijk om direct aan de hogescholen te promoveren. Op dit moment zijn er verschillende doctoraatscentra gepland of zijn deze al opgezet met medewerking van de Universiteit van Frankfurt.'

17 https://www.hrk.de/fileadmin/redaktion/hrk/02-Dokumente/02-01-Beschluesse/HRK_-_Eckpunkte_HS-System_2018.pdf

18 Zie: www.haw-hessen.de

19 <https://www.frankfurt-university.de/de/forschung/promotionsforderung/>

In de deelstaat Noordrijn-Westfalen ligt er nu ook een actueel voorstel voor een (gezamenlijke) graduate school voor de FH, met zelfstandig promotierecht zonder formele betrokkenheid van een universiteit. Dit roept opnieuw een debat op. Duitse universiteiten zijn bang hun monopolie op doctoraten kwijt te raken en betwijfelen of de FH voldoende kwaliteit kunnen leveren m.b.t. promotietrajecten. De HRK is dan ook zeer voorzichtig als het gaat om de kwaliteit van doctoraten. De HRK stelt in het positionpaper 2018 dat het doctoraat 'nadrukkelijk verdedigd moet worden' tegen (1) een interpretatie als een derde cyclus-opleiding, (2) een verwatering van het begrip doctor, en (3) verlies van het onderscheid tussen het hbo en het wo ten aanzien van doctoraatstrajecten; die moeten in het universitaire domein blijven.

Wel stelt de HRK dat de mogelijkheden voor lectoren van de FH om als copromotoren en examinatoren bij coöperatieve doctoraatsprocedures op te treden moeten verbeteren en dat de toegang van geschikte FH-afgestudeerden tot promotietrajecten moet worden bevorderd.

Samenvattend beeld Duitsland

De ontwikkelingen en discussies in Duitsland gaan richting eigen graduate schools voor de hogescholen. In de deelstaat Hessen bestaan die al, in Noordrijn-Westfalen is dit in bespreking. Het onderwijs aan hogescholen is praktijkgericht, maar relatief theoretisch van aard. Onderzoek doen en onderzoeksvaardigheden zijn onderdeel van een hogeschoolopleiding. Hbo en wo zijn hierdoor al relatief verwant en convergeren nog verder qua onderwijsinhoud en focus. De toegang vanuit het voortgezet onderwijs tot het hbo en wo is echter verschillend, met Duitse equivalenten voor havo en vwo. Ook is er geen eerste geldstroom voor onderzoek aan de hogescholen. Er is wel een discussie over invoering van een eerste geldstroom en een grotere tweede geldstroom voor de hogescholen, vanwege het economisch belang van praktijkgericht onderzoek. Er is voorts een breed pleidooi - ook vanuit de Duitse VSNU - voor meer samenwerking tussen hbo en wo in onderzoek en onderwijs. De HRK doet dat wel vanuit de basisopstelling dat de basale, bestaande verschillen tussen research universiteiten en het hbo behouden zouden moeten blijven. Het hoger kunst- en muziekonderwijs is in Duitsland een aparte categorie, met deels dezelfde graden als de universiteiten. Een aantal kunsthogescholen heeft daarbij ook een promotierecht. Ook zijn daarbij promoties mogelijk op basis van artistic research.

2.4 Zwitserland

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Zwitserland heeft een binair ho-stelsel. Fachhochschulen (inclusief Musik- und Kunsthochschulen) bieden hoger beroepsgericht onderwijs aan en Universitäten en Eidgenössische Technische Hochschulen (ETH) verzorgen het wetenschappelijk onderwijs. Zwitserland telt tien universiteiten, twee technische universiteiten, acht gespecialiseerde hogescholen (waaronder kunsten) en vijftien pedagogische hogescholen.

De nationale overheid en het bestuur van de kantons zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het onderwijs. Elk kanton kiest zelf de structuur van hun onderwijssysteem. Hierdoor zijn er veel verschillen in onderwijsstelsels tussen de kantons onderling. De Zwitserse ho-instellingen hebben bovendien veel autonomie en de onderwijsprogramma's, opleidingseisen en toelatingsprocedures verschillen daardoor sterk.

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: er zijn verschillende vooropleidingseisen voor hbo en wo, vergelijkbaar met Nederland.
- Van hbo-bachelor naar masteropleiding: een hbo-diploma geeft geen directe toegang tot een universitaire studie; een universiteit beslist op individuele basis.
- Van hbo naar promotietraject: een mastergraad is een vereiste voor toelating tot een PhD-opleiding. Een hbo-mastergraad biedt in principe ook toegang, maar op beslissing van de universiteit.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Sinds 2001-2002 zijn de ho-opleidingen doorgaans opgezet in een bachelor- en masterstructuur. Een wo-bacheloropleiding duurt 3 jaar, een mastergraad vergt 1½-2 jaar en soms (geneeskunde) 3 jaar. Een doctoraatstudie vergt 3-4 jaar.

Een hbo-bacheloropleiding vergt doorgaans drie jaar. De daaropvolgende masteropleidingen duren meestal anderhalf en soms twee jaar. Zwitserland hanteert dus zowel in het wo als het hbo een 3+1,5-2-opzet en niet zoals in Nederland een 4+1-model in het hbo. Circa vijftien procent van de bachelorstudenten gaat door naar een hbo-master. 'Master's degree programmes at UAS focus on research and lead to a more advanced professional qualification'.²⁰

Fachhochschulen bieden daarnaast ook postgraduate opleidingen aan, specialistische vervolgoopleidingen meestal volgend op de bachelorstudie, met een studielast van maximaal een jaar. Afhankelijk van de gevolgde opleiding worden respectievelijk het Certificate of Advanced Studies, het Diploma of Advanced Studies of de graad van Master of Advanced studies uitgereikt.

Net als in Duitsland zijn er daarnaast nog traditionele Diplom/Diplôme/Licence/Lizentiat-opleidingen in een pre-Bologna opzet, vergelijkbaar met een masterniveau en met een nominale duur van vier tot zes jaar. Een kleine minderheid (> 7%, stand 2011) van de studenten volgt deze opleidingen.

Relatieve omvang hbo en wo

Universiteiten in Zwitserland zijn beduidend groter in studentenaantallen dan de hogescholen. 61 procent van de studenten volgt een opleiding aan een wo-instelling, 30 procent aan een hogeschool en de overige studenten volgen een lerarenopleiding aan een van de pedagogische instituten.²¹

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Ja; 'all higher education institutions are required to pursue teaching and research'.²² De geïnterviewde landenexpert meldt hierbij dat hbo-docenten geen onderzoek doen (zoals ook meestal het geval is in het Nederlandse hbo) en dat de verbinding van het onderwijs met onderzoek in de bachelorfase er niet is; in de masterfase is er wel een connectie.

20 <https://www.usi.ch/sites/default/files/storage/attachments/press-higher-education-and-research-switzerland-sefri.pdf> p. 20.

21 <https://www.eda.admin.ch/aboutswitzerland/en/home/bildung/uebersicht/bildung---fakten-und-zahlen.html>

22 <https://www.usi.ch/sites/default/files/storage/attachments/press-higher-education-and-research-switzerland-sefri.pdf> p. 18.

Onderzoeksbudget hbo

In eerste geldstroom en tweede geldstroom; onderzoeksactiviteiten zijn goed voor meer dan twintig procent van de totale uitgaven van hogescholen.²³

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Niet bekend.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Hogescholen bieden mastergraden aan met een duur van 90-120 ECTS, met een vergelijkbaar niveau als de hbo-master in Nederland. Hogescholen bieden ook kortere, specialistische vervolgoopleidingen aan met een studiebelasting van 10, 30 of 60 ECTS. Afhankelijk van de gevolgde opleiding/studieduur wordt respectievelijk het Certificate of Advanced Studies, het Diploma of Advanced Studies of de graad van Master of Advanced studies uitgereikt.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

De derde cyclus wordt uitsluitend aangeboden aan universiteiten en de federale technische universiteiten (ETH). Associate professors en zogeheten MER (maître d'enseignement et de recherche) kunnen ook optreden als promotor.

Hbo in samenwerking met wo

Promoties zijn mogelijk in samenwerking met universiteiten, onder supervisie en verantwoordelijkheid van een universiteit. In 2016 en 2017 is een subsidieprogramma opgezet om de samenwerking in doctoraatsprojecten te stimuleren.²⁴

Zelfstandige derde cyclus hbo

Geen mogelijkheden.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

De kunstensector is in Zwitserland net als in Nederland deel van het hbo. Voor promotietrajecten in de kunsten wordt samengewerkt met instituties/universiteiten in het binnenland en (vaker) buitenland. Binnen die samenwerking zijn zowel reguliere PhD-trajecten als PhD artistic research trajecten mogelijk. Zie de website van de Zürcher Hochschule der Künste²⁵: 'Zoals alle Zwitserse kunstacademies heeft ZHdK niet het recht om doctoraten toe te kennen. Om zijn doctoraalstudenten de mogelijkheid te bieden om een doctorstitel te behalen, is ZHdK verschillende partnerschappen aangegaan met internationale en Zwitserse universiteiten. De programma's bieden artistieke of wetenschappelijke doctorale graden, of een combinatie van beide.' De graad wordt dan dus verleend door de partneruniversiteit.

Beleidsdiscussie

Binariteit en stelsel algemeen / hbo-masters / onderzoek in het hbo

Geen bijzonderheden in het debat bekend.

23 <https://www.usi.ch/sites/default/files/storage/attachments/press-higher-education-and-research-switzerland-sefri.pdf> p. 20.

24 <https://www.swissuniversities.ch/de/organisation/projekte-und-programme/p-1/tp2-kooperation-zwischen-fhph-und-uh/>

25 <https://www.zhdk.ch/en/doctoralstudies/doctoral-studies-phd-at-zhdk-overview-and-faqs-6199>

Derde cyclus in hbo

De gezamenlijke universiteiten en hogescholen bepleitten in een positionpaper in 2015 de oprichting van samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en universiteiten voor doctoraatsprojecten met een specifiek hogeschoolprofiel.²⁶ Daartoe is ook een subsidie ontwikkeld (zie hiervoor). Wat betreft een zelfstandige cyclus is er volgens de geïnterviewde landenexpert wel een debat geweest (niet hoog oplopend); universiteiten vinden het beter om het te laten zoals het is.

Samenvattend beeld Zwitserland

De onderwijssituatie in Zwitserland - hoewel wel meer gedifferentieerd door de invloed van kantons - is redelijk vergelijkbaar met Nederland. Het hbo is relatief klein in vergelijking met het hbo in Nederland. In de kunstenopleidingen is er langer ervaring met promotietrajecten in samenwerking met (buitenlandse) universiteiten, waarbij er zowel promoties mogelijk zijn met fundamenteel onderzoek, als ook volgens de lijn van artistic research. Universiteiten en hogescholen bepleitten de oprichting van samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en universiteiten voor doctoraatsprojecten met een specifiek hogeschoolprofiel. Daartoe is ook een subsidie ontwikkeld.

2.5 Oostenrijk

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Oostenrijk heeft een binair stelsel, met de volgende publiek bekostigde instellingen:

- 22 universiteiten, waaronder vijf instellingen voor de kunsten/muziek;
- 21 hogescholen (Fachhochschulen);
- 17 lerarenopleidingen.

De kunstenopleidingen vallen dus binnen de universitaire sector en bieden graden op elk niveau (bachelor, master en doctoraat).

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: gelijk voor hogescholen en universiteiten.
- Van hbo-bachelor naar masteropleiding: nb.
- Van hbo naar promotietraject: hbo-master geeft toegang tot een promotietraject.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Hbo-bachelor: 3 jaar of 4 jaar (technische opleidingen)

Hbo-master: 1-2 jaar

Wo-bachelor: 3-4 jaar

Wo-master: 2 jaar

Doctoraat: 3 jaar

Hbo-opleidingen zijn net als in Duitsland relatief theoretisch gefundeerd en bevatten een afstudeerthesis.

26 Förderung von Bildung, Forschung und Innovation in den Jahren 2017-2020, Gemeinsames Positionspapier der Schweizer Hochschulen und Forschungsinstitutionen, p. 5. Via: https://www.swissuniversities.ch/fileadmin/swissuniversities/Dokumente/Komm/MeMi/FUT_Positionspapier_17-20_d.pdf. Zie ook: <https://www.swissuniversities.ch/de/organisation/projekte-und-programme/p-1/>

Relatieve omvang hbo en wo

Het wo is veel groter dan het hbo: in totaal zijn ruim 300.000 studenten (2017) ingeschreven aan openbare universiteiten in Oostenrijk. Vergeleken met de hogescholen (56.273 studenten) en particuliere universiteiten (13.530 studenten), zijn openbare universiteiten verantwoordelijk voor het grootste deel van het postsecundair onderwijs in Oostenrijk.²⁷

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

In de wet op FH wordt wel gesproken over onderzoekstaf (onderzoekstaken zijn wel alleen bij een fulltime aanstelling mogelijk) maar niet formeel over een onderzoekstaak van de UAS.²⁸

Onderzoeksbudget hbo

Er is net als in Duitsland geen eerste geldstroom onderzoek voor hogescholen. In de tweede geldstroom zijn er wel mogelijkheden. Een belangrijk fonds is ook voor de hogescholen de Austrian Research Promotion Agency (FFG), het nationale agentschap voor steun aan toegepast (industriële) onderzoek en ontwikkeling in Oostenrijk.²⁹

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Hogeschoolprofessoren dienen minstens drie jaar werkervaring in het beroepsveld te hebben en normaliter een doctoraat te hebben. Voor docenten is er een eis van een mastergraad.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Ja, maar worden in zeer beperkte mate aangeboden. Hbo-masteropleidingen duren twee jaar en bieden toelating tot het promotietraject. Veel professionele masters zijn deeltijdopleidingen (post-initieel gevolgd).

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Reguliere PhD-trajecten. Het verschilt per universiteit of wetenschappelijke stafleden in posities equivalent aan een UHD promotor/eerste begeleider kunnen zijn. Aan de meeste universiteiten is een Habilitation (tweede proefschrift) een vereiste.

Hbo in samenwerking met wo

Ja, net als in Duitsland zijn er coöperatieve doctoraten mogelijk, waarbij Fachhochschulen samenwerken met een of meerdere universiteiten, binnen of buiten Oostenrijk.³⁰

Zelfstandige derde cyclus hbo

Geen mogelijkheden.

27 <https://www.bmbwf.gv.at/english/home/science-higher-education/>

28 https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1993_340/ERV_1993_340.pdf

29 www.ffg.at

30 Zie bijvoorbeeld: <https://www.fh-burgenland.at/studieren/doctorate-programmes/>

Kunstensector/andere sectorale verschillen

Ja, kunstopleidingen vallen onder de universitaire sector. Het behalen van een doctorgraad op basis van het vervaardigen van een kunstwerk ('artistic research') is mogelijk sinds 2015, maar niet elke instelling biedt die mogelijkheid.³¹ De Academy of Fine Arts Vienna biedt bijvoorbeeld vier verschillende doctoraatprogramma's, maar geen PhD puur in artistic research. Wel is er een 'PhD in Practice program (PhD)' dat vanaf 2010 een doctoraatprogramma biedt in 'arts based research'.³² Aan bijvoorbeeld de Universiteit voor toegepaste Kunsten Wenen is wel een 'PhD artistic research' mogelijk.³³

Beleidsdiscussie

Geen bijzonderheden bekend.

Samenvattend beeld Oostenrijk

De onderwijssituatie in Oostenrijk is grotendeels vergelijkbaar met die in Duitsland. De kunstopleidingen vallen onder de universitaire sector, waarbij het sinds 2015 mogelijk is om op het maken van een kunstwerk te promoveren ('artistic research'). Niet elke instelling biedt echter die mogelijkheid. Daarnaast zijn er coöperatieve doctoraten in samenwerking tussen hogeschool en universiteit, waarbij de universiteit de graad verleent.

2.6 Denemarken

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Denemarken heeft een binair ho-stelsel. Er zijn acht universiteiten die wetenschappelijk onderwijs aanbieden. Hbo-bacheloropleidingen worden gegeven aan University Colleges (UC) en Business Academies (BA). Per januari 2014 zijn de UC en de BA wettelijk aan elkaar gelijk gesteld. Verschil is dat de zeven UC opleiden voor de publieke sector (onderwijs, zorg), met numerus fixus-opleidingen. De negen BA richten zich op opleidingen voor de private sector (vooral engineering en business). In 2007 is er een grote herstructurering geweest van het ho; men vond dat er te veel instellingen waren en fusies zijn gestimuleerd.

Beleidsmatig vallen de universiteiten, de UC, de BA en onderzoek en innovatie sinds 2014 onder hetzelfde ministerie voor hoger onderwijs en onderzoek. De BA en UC hebben echter een andere cultuur en achtergrond dan de universiteiten. Ze moeten hun eigen rol en identiteit binnen het hoger onderwijs nog vinden (AWTI, 2015).

Er zijn vier instituten met opleidingen in de kunsten die formeel in de universitaire sector vallen. De kunstopleidingen hebben doorgaans twee- of driejarige masteropleidingen (na een driejarige bachelor).

31 In 2015, the legal framework for a purely artistic doctorate study was created in the Austrian University Act. Zie: https://www.akbild.ac.at/porta_en/art-research/center-for-doctoral-studies/informationen-zu-den-doktoratsstudien

32 https://www.akbild.ac.at/porta_en/art-research/center-for-doctoral-studies/informationen-zu-den-doktoratsstudien

33 https://www.dieangewandte.at/phd_en

Denemarken kent samengevat vijf typen ho-instellingen³⁴:

1. Business academies: kortdurend onderwijs en beroepsgerichte bachelors private sector.
2. University Colleges: beroepsgerichte bachelors publieke sector.
3. Maritieme scholen: kortdurend onderwijs en beroepsgerichte bachelors.
4. Algemene en gespecialiseerde universiteiten: bachelor-, master- en PhD-trajecten in academische disciplines.
5. Universitaire instituten in architectuur, design, muziek, beeldende en uitvoerende kunsten: bachelor-, master- en derde cyclus-trajecten (zonder formeel eigen promotierecht, i.s.m. een universiteit).

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: vooropleidingseisen voor wo en hbo zijn in algemene zin gelijk. Er kunnen wel aanvullende eisen voor bepaalde studierichtingen gelden, zoals vakinhoudelijke voorbereiding, werkervaring of een portfolio.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: een afgeronde eerstecyclusgraad geeft in het algemeen toelating tot een masteropleiding.³⁵
- Van hbo naar promotietraject: toegang tot een PhD is er met een masterdiploma. Masters worden alleen aangeboden door universiteiten. Toegang tot een wo-master is ook wel mogelijk met een hbo-bachelordiploma, maar enkel op beslissing van de betreffende opleiding.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Wo-bachelorprogramma's duren meestal drie jaar. Masteropleidingen duren nominaal twee jaar en soms drie jaar (geneeskunde). Voor een PhD-grad staat nominaal drie jaar.

Hbo-bacheloropleidingen hebben een nominale studieduur van drie tot vier jaar. Daarna zijn er professionele bacheloropleidingen als postgraduate programma's met een duur van anderhalf jaar, die evenwel niet de formele status van masteropleiding hebben. Er zijn geen beroepsgerichte masteropleidingen.

De professionele bachelors richten zich op een interactie tussen theorie en praktijk. Het hbo-onderwijs biedt een onderwijsmix met onder meer probleemgestuurd onderwijs.³⁶

Relatieve omvang hbo en wo

Het wo is groter dan het beroepsgericht hoger onderwijs; binnen het ho gaat ruim de helft van de studenten naar het wo.

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

De UC en BA doen al langer onderzoek, maar pas in 2014 (toen de UC en de BA onder dezelfde ho-wetgeving als de universiteiten zijn gaan vallen) is wettelijk vastgelegd dat de UC en BA naast onderwijs ook onderzoek moeten doen; onderzoek is nu dus een wettelijk verplichte taak. Dit is mede een gevolg van de Barcelona-doelstellingen (inzet op research based higher education). Hogescholen moeten daarbij ook samenwerken met universiteiten. Het invulling geven aan deze wettelijke taak blijkt vooral moeilijk voor de kleinere UC, omdat vooral daar de onderzoeksmiddelen beperkt zijn en massa ontbreekt.

34 <https://ufm.dk/en/education/recognition-and-transparency/transparency-tools/europass/diploma-supplement/standardbeskrivelse-danish-higher-education-system.pdf>

35 <https://ufm.dk/en/education/recognition-and-transparency/transparency-tools/europass/diploma-supplement/standardbeskrivelse-danish-higher-education-system.pdf>

36 <https://www.euroeducation.net/prof/denmarco.htm>

Onderzoek is in de verschillende UC anders georganiseerd. Staf, management en ondersteunende functies moeten op de nieuwe taak worden ingericht. Mede omdat er nog geen duidelijke afspraken zijn over wat onderzoeksactiviteiten aan de UC exact zijn, varieert het concrete percentage van het totale instellingsbudget wat besteed wordt aan onderzoek bij de UC tussen twee en elf procent (inclusief tweede en derde geldstroom).

UC-studenten worden betrokken bij onderzoeksprojecten van de UC. Anderzijds is er ook wel zorg om te veel aandacht voor reflectie; onderzoek moet bijdragen aan het opleiden van critical professionals (studenten moeten reflectief zijn in de zin van oorzaken en gevolgen kunnen begrijpen), maar er is discussie of hogescholen niet te theoretisch opleiden (AWTI, 2015). Een aantal UC heeft een aparte R&D-afdeling opgezet. Het onderzoek wordt in deze gevallen vaak geleid door promovendi.

Onderzoeksbudget hbo

De UC en BA krijgen een kleine vaste rijksbijdrage (eerste geldstroom, afhankelijk van hun omvang) om een onderzoeksbasis op te bouwen. In de tweede geldstroom zijn er weinig gerichte financieringsmogelijkheden voor de UC en BA. Volgens de UC en BA was er dan ook een funding gap voor praktijkgericht onderzoek (AWTI, 2015). In 2014 is het Innovation Fund Denmark ontstaan dat breed is gericht op toegepast onderzoek in consortia van kennisinstellingen en bedrijfsleven (met ook mogelijkheden voor industrial doctorates, maar via universiteiten). Dit fonds is ontstaan uit een fusie van drie fondsen en is als agentschap thans onafhankelijk van het ministerie. Het fonds verdeelt thematische onderzoeksmiddelen voor hoofdzakelijk dus toegepast onderzoek. Vóór 2014 konden middelen alleen naar universiteiten gaan, maar onder het nieuwe fonds kan ook onderzoek aan UC en BA gefinancierd worden.

Het Independent Research Fund Denmark is gericht op oorspronkelijk wetenschappelijk onderzoek en biedt weinig mogelijkheden voor hogescholen.³⁷

In een recent strategisch paper (2018) over onderzoek van het Deense ministerie van onderwijs zijn de universiteiten de dominante dragers van onderzoek. De enkele keer dat de onderzoekspositie van de UC en de BA wordt genoemd, betreft het voornemen tot evaluatie van de onderzoeks- en ontwikkelactiviteiten van de UC en BA.³⁸

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Hogeschooldocenten zijn minstens universitair geschoold en het aandeel gepromoveerde docenten groeit. Ambitie is om minimaal vijftig procent gepromoveerde docenten in het hbo te hebben werken (thans circa 10%, vergelijkbaar met Nederland). De UC willen meer PhD's aantrekken en aan bestaande staf meer ruimte bieden om te promoveren (i.s.m. een universiteit).

Aanbod hbo-masteropleidingen

Geen mogelijkheden binnen hogescholen. De UC willen in de toekomst wel graag masters aanbieden, omdat doorstromen van een hbo-bachelor naar een universitaire master vaak moeilijk blijkt; de universiteit bepaalt of een student met een professionele bachelor tot een universitaire master wordt toegelaten.

37 <https://dff.dk/en/independent-research-fund-denmark-2013-strategy-2018-2020>

38 <https://ufm.dk/en/publications/2018/filer/denmark-ready-to-seize-future-opportunities-pdf.pdf>

In 2018 zijn wel professionele masteropleidingen mogelijk geworden (in een pilot), maar alleen binnen de universiteiten en de kunstopleidingen, na goedkeuring van het programma door de Deense overheid.³⁹ Deze masters worden aangeboden als deeltijdopleidingen met als doelgroep werkenden (eis is: een baan voor minimaal 25 uur/week). Bijzonderheid is dus dat deze nieuwe professionele masters niet door de hogescholen maar door de universiteiten worden aangeboden. In Nederland zijn veel wo-masters ook (relatief) beroepsgericht, maar dat is mede een gevolg van een historisch gegroeide situatie, niet van een recent besluit.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

- Traditionele PhD's (nominale duur 3 jaar) met ook de mogelijkheid van een 'higher doctorate' op grond van een major thesis of meerdere belangrijke, samenhangende onderzoeken. PhD-opleidingen zijn alle georganiseerd in graduate schools. Alleen hoogleraren en UHD's kunnen optreden als begeleider; c.q. promotiebegeleiders en promotoren kunnen alleen personen zijn met een vaste wetenschappelijke aanstelling aan een universiteit.
- Binnen de PhD-opleidingen is er de mogelijkheid van een Industrieel PhD, waarbij de promovendus is verbonden aan een extern bedrijf/instelling en het promotieonderzoek aansluit op een kennisbehoefte bij diens werkgever. Deze vorm is ontwikkeld om onderzoekers op te leiden met inzicht in praktijkproblemen en om de netwerkvorming en uitwisseling tussen wetenschap en bedrijven te bevorderen. Bedrijven kunnen in Denemarken een subsidie krijgen voor hun kosten in verband met de promotie.⁴⁰ Ongeveer vijf procent van de doctoraten aan universiteiten betrof in 2015-2016 een dergelijk industrieel doctoraat.⁴¹ Deze promoties verlopen basaal volgens dezelfde regels en procedures als een PhD⁴², maar er wordt dus samengewerkt met een bedrijf, vergelijkbaar met de pilot met industriële doctoraten in Nederland.

Hbo in samenwerking met wo

Ja; UC investeren in onderzoekers die aan de universiteit promoveren, maar hun onderzoek binnen de UC doen.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Nee, geen mogelijkheden.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

De kunstopleidingen vallen binnen de universitaire sector en kunnen een derde cyclus aanbieden, in samenwerking met een universiteit. Daarbij is een belangrijk feit dat de kunstopleidingen wel zelf artistic research (kunnen) doen, maar dat er geen promotietrajecten in de onderzoekstraditie van artistic research zijn. De promoties in samenwerking met een universiteit betreffen enkel reguliere PhD-trajecten. Zie bijvoorbeeld de website van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten⁴³:

39 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-reforms-higher-education-18_en

40 <https://innovationsfonden.dk/en/programmes/industrial-researcher>

41 Bologna landenrapport 2015 Denemarken.

42 Bron: Eurydice, landenrapport.

43 <https://kunstakademiet.dk/en/about-research>

‘Hoogleraren en universitair hoofddocenten hebben de verplichting om artistiek onderzoek te doen op hun relevante scholen en door middel van hun eigen artistieke praktijk. Anders dan artistiek onderzoek, wordt academisch onderzoek altijd uitgevoerd in samenwerking met een universiteit waar de betreffende PhD-fellow is ingeschreven. Dit betekent dat het niet mogelijk is om rechtstreeks een PhD-fellowship aan te vragen bij de Schools of Visual Arts.’ Deze instelling doet thans wel mee als een van de partners (naast ook de Gerrit Rietveld Academie in Nederland) in het Europese Creator Doctus-project⁴⁴ dat wél mogelijkheden biedt voor promoties in de traditie van artistic research. Dit project is in de startfase.⁴⁵

Binnen specifiek de muziekopleidingen is er een wettelijke regeling voor een op de master aansluitend advanced postgraduate programme met een duur van twee jaar, dat besluit met een publiek concert.⁴⁶ Dit traject besluit dus niet met een doctorsgraad.

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

Een relatief groot deel van de vo-leerlingen (58% in 2015) gaat naar het hoger onderwijs. De overheid heeft tot doel gesteld dat maximaal een kwart van een cohort naar de universiteit mag gaan, dat ligt nu nog op ruim dertig procent (ruim de helft dus van alle ho-studenten).

Voor zowel de universiteiten als de hogescholen is research based education thans een doel. Het vertrekpunt is voor het wo en hbo daarbij anders. Voor de universiteiten betekent dit minder focus op fundamenteel onderzoek en meer aandacht voor de betekenis van onderzoek voor het opleiden van professionals. Voor hogescholen betekent dit meer focus op praktijkgericht onderzoek en de verbinding daarvan met de beroepsopleiding.

Hbo-masters

De UC willen professionele masters gaan aanbieden; universiteiten zijn daar tegen gekant.

Onderzoeksfunctie hbo

Gesprekspartners bij het Deense ministerie verwachtten anno 2015 dat in de toekomst het leeuwendeel van de onderzoeksmiddelen naar de universiteiten zal blijven gaan en dat UC en BA vooral in samenwerkingsprojecten met universiteiten hierop aanspraak kunnen maken (AWTI, 2015). In de optiek van veel universiteiten zouden alleen wetenschappelijk excellente organisaties financiering voor onderzoek moeten krijgen. Het feit dat er basisfinanciering voor onderzoek naar de UC en BA gaat, ligt dan ook al gevoelig. Zoals gezegd zijn er met het Innovation Fund Denmark voor toegepast onderzoek wel meer mogelijkheden voor hogescholen.

Derde cyclus in hbo

Promoties lopen via universiteiten. Het Deense ministerie van onderwijs heeft als inzet dat de hogescholen en de universiteiten (daarin) meer samenwerken, niet dat hogescholen een eigen promotierecht krijgen. Met de afwezigheid van masteropleidingen in het hbo, is een zelfstandige derde cyclus hbo nu niet in discussie.

44 <http://www.eq-arts.org/creator-doctus-project/>

45 <https://kunstakademiet.dk/da/aktiviteter-og-nyheder/aktuelt/kunstakademiet-skal-udvikle-kunstnerisk-forskningsprogram-i-eu-regi>

46 <https://english.dkdm.dk/Studies/Study-programmes>

Samenvattend beeld Denemarken

Een derde cyclus hbo in Denemarken is op kortere termijn niet aan de orde, mede gelet op de afwezigheid van hbo-masters (daar is wel discussie over) en het geringe onderzoeksbudget van hogescholen. Er is overigens wel een convergentie van het hbo en wo; vooropleidingseisen voor het wo en het hbo zijn gelijk, het aandeel gepromoveerde hbo-docenten stijgt en hogescholen hebben de ambitie om dit te verhogen naar vijftig procent. Bovendien is onderzoek vanaf 2014 een wettelijke taak van de hogescholen en hogescholen willen de onderzoekstaak ook uitbouwen. In de kunstenopleidingen werken de opleidingen en universiteiten samen in op fundamenteel onderzoek gerichte PhD-trajecten. De Deense Royal Academy for Fine Arts is daarnaast deelnemer in de Europese pilot met Creator Doctus-trajecten (artistic research).

2.7 Zweden

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Sinds 1977 heeft Zweden een bijzondere vorm van een unitair stelsel van hoger onderwijs, waarin het wetenschappelijk onderwijs en het hoger beroepsonderwijs geïntegreerd zijn in één systeem, waarbij dezelfde regels gelden voor alle ho-instellingen (SHEA, 2018). Dat betekent niet dat alle instellingen hetzelfde zijn. Hoger onderwijs wordt verzorgd door universiteiten (universitetet), university colleges (högskolan) en gespecialiseerde instituten (institutetet). Bijna alle instellingen noemen zich 'university'. De universiteiten verzorgen meestal traditionele, wetenschappelijke programma's en de andere hogeronderwijsinstellingen verzorgen de meer op de praktijk gerichte of gespecialiseerde programma's zoals in de kunsten of lerarenopleidingen. Het kernverschil tussen de universiteiten en de andere ho-instellingen is dat de universiteiten algemene promotierechten hebben, voor de andere ho-instellingen geldt dat die per opleidingsdomein waar ze promotie-opleidingen ambiëren, een promotierecht kunnen aanvragen. Anderzijds moeten universiteiten weer toestemming vragen voor het aanbieden van beroepsgerichte opleidingen. Voor het aanbieden van kunstopleidingen moet elke ho-instelling een aparte aanvraag indienen.

Het Zweedse hoger onderwijs maakt daarbij nog onderscheid tussen losse modules, algemeen kwalificerende opleidingen (bachelor en master), formeel professioneel kwalificerende opleidingen (bachelor en geïntegreerd bachelor/master) en aparte graden (ook bachelor, master en doctoraat) voor de kunsten. Er is geen verschil in de formele status van de verschillende graden.⁴⁷

Samengevat moeten universiteiten de overheid toestemming vragen voor:

- graden in de toegepaste, beeldende en uitvoerende kunsten;
- professionele graden.

De UC moeten toestemming vragen voor:

- graden in de toegepaste, beeldende en uitvoerende kunsten;
- professionele graden;
- mastersgraden;
- PhD (sinds 2010 mogelijk);
- verkrijgen van een volledige universiteitsstatus.

47 Higher Education in Sweden 2018 Status Report, Swedish Higher Education Authority (SHEA), 2018. Report 2018:10. Editor: Aija Sadurskis, p. 17.

De criteria voor de toestemming voor het verlenen van graden zijn vastgelegd.⁴⁸ In het geval van een derde cyclus betreft dat onder meer algemene kwaliteitseisen (financieel gezond, kwaliteitszorg), eisen aan de kwaliteit en de omvang van het onderzoek en de onderzoekscapaciteit, verduidelijking van het publieke belang, en de beschikbaarheid van een uitgewerkt programma.

De UC moeten dus feitelijk voor elke graad toestemming vragen, behalve voor de algemene (niet professionele) bachelorgraden. De verkregen toestemming is tegelijkertijd de accreditatie van die opleiding. Voor universiteiten ontbreekt het toestemmingsproces voor een groter deel van het aanbod.

Er is hiermee een unitair systeem, maar wel met een onderscheid tussen 'full university status' en overige ho-instellingen met sterker gelimiteerde 'degree awarding powers'. Omgedraaid kan ook gesteld worden dat de Zweedse ho-instellingen relatief veel vrijheid hebben in het verlenen van algemene academische graden (er is geen accreditatie/toestemming nodig, de instellingsstatus volstaat) en dat er voor het overige aanbod meestal een accreditatieprocedure/toets nieuwe opleiding o.i.d. is. Binnen dat systeem kan elke ho-instelling aanvragen doen voor elk type opleiding. Daarmee zijn potentieel voor elke hogeschool binnen elk domein ook tweede en derde cyclustrajecten mogelijk. In de praktijk wordt dat zeker niet voor elk domein aangevraagd. De meeste kunsteninstellingen bijvoorbeeld (namelijk 3 van de 4) hebben geen promotierecht (zie verderop).

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: er zijn voor alle bacheloropleidingen dezelfde algemene toelatingseisen. Bij een te groot aantal aanmeldingen selecteren instellingen/opleidingen zelf op eigen wijze. In de praktijk geldt dit voor de grote meerderheid van opleidingen, waarbij de studieresultaten in het vo meestal meewegen in de selectie.⁴⁹ De toelating tot de kunstenopleidingen is altijd selectief.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: in principe is deze doorstroom drempelloos. Studiepunten behaald aan de ene (type) instelling tellen mee voor een studie aan een andere. Dit hangt mede samen met het sterk modulaire karakter van het Zweedse onderwijs en de grote mogelijkheden om verschillende modules te combineren tot eigen pakketten of tot formeel erkende opleidingen.
- Van hbo naar promotietraject: een mastergraad is vereist.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Een hbo-opleiding is mede theoretisch georiënteerd en in de wet is vastgelegd dat onderzoekscomponenten onderdeel zijn van de opleiding c.q. dat het onderwijs is gebaseerd op onderzoek. Studiepunten behaald aan de ene (type) instelling tellen mee voor een studie aan een andere. De modulaire opzet van het onderwijs biedt mogelijkheden om losse eenheden/modules te behalen en te combineren tot trajecten die variëren in lengte en gelijk zijn te stellen (afhankelijk van de duur) aan de EQF-niveaus 5 of 6 (echter zonder formele graadverlening). Alle losse modules zijn herkenbaar gepositioneerd in een eerste, tweede of derde cyclus ho. Alle modules binnen de eerste en tweede cyclus kunnen apart worden afgenomen en gecombineerd tot programma's.⁵⁰ Deze modulaire opzet komt voort uit de Zweedse traditie van afstandsonderwijs. Een formele graad (ba, ma) is mogelijk als zelf samengestelde programma's voldoen aan eisen van samenhangende opleidingen. In andere gevallen is er sprake van een 'hogeronderwijsdiploma' en niet van een bachelor- of mastergraad.

48 De criteria zijn formeel vastgelegd. Zie: <https://english.uka.se/quality-assurance/appraisal-of-applications-for-degree-awarding-powers/guidelines-for-applications-for-degree-awarding-powers.html> Voor derde cyclus zie: <https://english.uka.se/download/18.532d51a91677e1d468b8f/1544021068014/guidelines-for-applications-for-degree-awarding-powers-annex-3.pdf>

49 SHEA 2018, p. 18.

50 SHEA 2018, p. 15.

Een bachelordiploma vergt minimaal 3 jaar studietijd (nominaal). In vergelijking tot het Nederlandse hbo is de duur van de bacheloropleiding dus beperkt. Zweden maakt zoals gezegd een onderscheid tussen ‘bachelor algemene kwalificatie’ en ‘professionele bachelorgraden’. Er zijn 32 beroepsgerichte opleidingen, in gereguleerde beroepen zoals verpleegkunde, ingenieurs en ‘bachelor in fine arts’.

Bij de masteropleidingen duren de algemene masters en de masters in de kunsten 1 of 2 jaar. Bij de professionele masteropleidingen zijn er 22 formele kwalificaties (zoals architectuur, geneeskunde); dit zijn merendeels ongedeelde opleidingen (ba en ma geïntegreerd) en deze duren 5 tot 5,5 jaar. Deze professionele masters zijn vergelijkbaar met de beroepsgerichte universitaire studies in Nederland, zoals geneeskunde.

De derde cyclus duurt twee jaar (licentiaat) of vier jaar (doctor) en is mogelijk als algemene kwalificatie of als graad in de (uitvoerende) kunsten (licentiaat dan wel ‘doctor in fine arts’).

Relatieve omvang hbo en wo

Binnen het unitaire ho-stelsel betrof in 2016/2017 46 procent van het aanbod een professional degree, dertig procent een algemene kwalificatie, één procent een kunstenopleiding en de overige 23 procent betrof losse modules. Jaarlijks starten ongeveer 3.000 à 4.000 studenten in een derde cyclusprogramma. Ongeveer vier procent van de masters gaat door naar een promotietraject.⁵¹

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Ja, vergelijkbaar met de opdracht aan universiteiten. Ruim de helft van het totale ho-budget is bedoeld voor onderzoek en derde cyclusprogramma's.

Onderzoeksbudget hbo

Sinds 1997 ontvangen hogescholen overheidsbekostiging voor onderzoek. De publieke financiering van Zweedse ho-instellingen bestaat voor een relatief groot deel uit onderzoeksbudget, namelijk ruim de helft.⁵² R&D in Zweden is een belangrijke taak van universiteiten en er gaat daardoor veel publiek geld naar het ho. Ook de university colleges (hogescholen) ontvangen permanent overheidssubsidie voor onderzoek binnen de disciplines waarin ze recht hebben om de mastergraad en de doctorsgraad te verlenen. Evenwel wordt in absolute en in relatieve zin het meeste onderzoek gedaan aan de instellingen met full university status. De overige ho-instellingen focussen in de praktijk toch vooral op de bachelor- en masteropleidingen.⁵³

Het onderzoeksbudget is vooral gebaseerd op een historische verdeling; sinds 2009 wordt een deel van het onderzoeksbudget verdeeld aan de hand van twee prestatie-indicatoren: (1) publicaties/citatieën en (2) het binnenhalen van externe middelen. Het relatief grote onderzoeksbudget in de lumpsum is door instellingen in relatief grote autonomie te besteden.

Ho-instellingen hebben ook de opdracht om vraaggericht in onderzoek samen te werken met omgevingspartners, wat een substantiële derde geldstroom genereert. Succes bij het binnenhalen van een derde geldstroom weegt mee bij de bepaling van het eerste geldstroombudget. De tweede geldstroom bestaat eruit dat een vrij substantieel deel van het publieke onderzoeksbudget wordt verdeeld via onderzoekraden en andere commissies/instituten. Alle ho-instellingen kunnen aanspraak daarop maken.

51 SHEA 2018, p. 36.

52 SHEA 2018, p. 10/11.

53 SHEA 2018, p. 60.

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Het overgrote merendeel van de staf is gepromoveerd of gaat promoveren (14% heeft nog geen doctoraat). Het onderzoeksdeel in de taken is relatief groot en is in de afgelopen jaren nog vergroot.⁵⁴

Aanbod hbo-masteropleidingen

Ja, na toestemming.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Reguliere PhD-trajecten. Vijfjaarlijks is er een audit van de kwaliteit van de PhD opleidingen. Associate professors (docenten) kunnen ook optreden als promotor.

Behalve het doctoraat is het aan de meeste faculteiten mogelijk om na twee jaar postmasteronderwijs (120 studiepunten) een licentiaatexamen te behalen. Deze graad wordt verleend na een onderzoekersopleiding, waarin een scriptie wordt geschreven en verdedigd. Het licentiaat wordt vaak halverwege het promotietraject uitgereikt als tussenliggende graad, maar kan ook afsluiting zijn van een traject.

Hbo in samenwerking met wo

Ja.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Ja, na toestemming. De UC kunnen sinds 2010 zo'n aanvraag indienen per studierichting, bij de Swedish National Agency for Higher Education. Sinds 2010 zijn in Zweden aan ongeveer tien University Colleges promotierechten verleend. De UC die dit betreft worden hierin gecompenseerd bij de verdeling van het publieke onderzoeksbudget en hebben ook het recht om de mastergraad (120 studiepunten) te verlenen in de betreffende disciplines.

De promotietrajecten binnen de UC betreffen sterk onderzoeksgerichte trajecten met dezelfde regels en eisen als bij een PhD. Er zijn bij de promotietrajecten vanuit hogescholen dus geen duidelijke professional doctorates met een eigen karakter te zien (buiten de kunsten - artistic research).

Er zijn wel initiatieven voor een meer eigen derde cyclus. Bijvoorbeeld het recente 'postgraduate program for experienced professionals' c.q. het Professional Licentiate Engineering (PL.Eng) dat een pilot was van 2014-2017 en een tweejarig programma bood gericht op kandidaten uit de industrie, die een programma doorliepen van training en onderzoek.⁵⁵ Deze pilot toont een verwantschap met het Nederlandse PDEng-programma van de Technische Universiteiten.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

In 2010 zijn de licentiaten en doctoraten in de kunsten als afzonderlijke kwalificaties benoemd. Elke ho-instelling (ook universiteiten) moet sinds 2010 toestemming vragen voor het feitelijk verlenen van doctoraten in de kunsten. Drie algemene universiteiten: Lund Universiteit, Universiteit van Gothenburg, Universiteit van Boras en een gespecialiseerde kunstopleiding (de Stockholm Universiteit van de Kunsten) hebben sindsdien promotierechten voor kunstopleidingen verkregen.

54 SHEA 2018, p. 49-54.

55 <https://www.kth.se/en/samverkan/partnerskap/personorlighet/pleng/forskarutbildning-for-yrkesverksam-1.518642>

Drie geheel aan de kunsten gewijde instellingen (naast de Stockholm Universiteit van de Kunsten) hebben dus geen promotierechten, maar huisvesten wel PhD-kandidaten, in samenwerking met een universiteit.

De drie algemene instellingen met promotierecht in de 'arts' bieden in dat kader vooral academische opleidingen aan zoals culturele studies en kunstgeschiedenis die in de Nederlandse context niet tot de kunstenopleidingen worden gerekend⁵⁶ en daarnaast ook promoties in artistic research⁵⁷.

De zelfstandig begeleide promoties aan de Stockholm Universiteit van de Kunsten hebben het karakter van artistic research⁵⁸ en zijn mogelijk sinds 2016. Stockholm UniArts biedt alleen deze PhD's Artistic Research aan en geen reguliere PhD-trajecten. Omdat de andere gespecialiseerde kunstenopleidingen geen zelfstandige PhD-trajecten aanbieden, is artistic research feitelijk de enige promotievorm aan de Zweedse kunstenacademies.

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

Er zijn nu geen belangrijke discussies over het Zweedse hoger onderwijs, ook niet ten aanzien van de derde cyclus. De geïnterviewde landenexpert stelt hierbij dat de overwegende opvatting is dat het huidige systeem flexibel genoeg is.

Hbo-masters

Elke ho-instelling kan een aanvraag doen voor een masteropleiding. Er zijn geen lopende discussies bekend.

Onderzoeksfunctie hbo

De formele gelijkstelling is er, maar in de praktijk richten de instellingen zonder volledige universiteitsstatus zich sterk op het onderwijs. Er zijn geen lopende discussies bekend.

Derde cyclus in hbo

Derde cyclus is op aanvraag mogelijk binnen elke ho-instelling/opleiding. Er zijn geen discussies in het algemeen. Over artistic research concludeert SHARE (het internationale netwerk van instellingen dat een derde cyclus van kunstenonderzoek promoot) wel dat in Zweden de discussie over de voorwaarden, de omstandigheden en de eigenheid van artistic research op nationaal niveau onvoldoende wordt gevoerd⁵⁹.

Samenvattend beeld Zweden

Het Zweedse ho-stelsel toont in de praktijk een ordening van op onderzoek gerichte universiteiten en op beroepsopleidingen gerichte hogescholen. Bijzonderheid is dat de grenzen in het stelsel open zijn; op aanvraag kan elke instelling elke vorm en gradatie van hoger onderwijs aanbieden. Die flexibiliteit is bijzonder, maar betekent in de praktijk dus nog niet dat alle instellingen op elkaar zijn gaan lijken.

Binnen de beeldende en uitvoerende kunsten zijn promoties aan één van de vier gespecialiseerde academies mogelijk; dit betreft enkel promotietrajecten volgens de opzet van artistic research (maakonderzoek; Creator Doctus). De algemene universiteiten met kunstenopleidingen bieden in die richtingen enkel PhD-trajecten aan.

56 Zie bijvoorbeeld het aanbod PhD-opleidingen in de 'arts van de Universiteit van Gothenburg: <https://kultur.gu.se/english/education/doctoral-studies-third-cycle> Dat betreft kunstgeschiedenis en dergelijke.

57 <http://www.sharenetwork.eu/artistic-research-overview/sweden>

58 Zie de website van Stockholm Uniarts: <https://www.uniarts.se/english/research-development/research-education>
Zie ook: <https://bron.fontys.nl/maak-promoveren-aan-kunsthogeschool-mogelijk/>

59 <http://www.sharenetwork.eu/artistic-research-overview/sweden>

2.8 Noorwegen

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Noorwegen heeft een niet-binair stelsel van hoger onderwijs. Sinds 2001 is er geen uitgesproken onderscheid meer tussen instellingen voor wetenschappelijk onderwijs en instellingen voor beroepsgericht onderwijs. Hoger onderwijs wordt aangeboden door universiteiten, gespecialiseerde wetenschappelijke instituten, university colleges (UC) en overige instellingen met geaccrediteerde opleidingen. Een aantal UC (hogescholen) is bevoegd tot het uitreiken van doctorsgraden. Samengevat is er de volgende situatie (NOKUT):

- tien universiteiten, met volledige degree awarding power;
- negen Specialised University Colleges, waaronder de kunstenopleidingen met volledige degree awarding power bij hun 'majors';
- veertien University Colleges (hogescholen), met volledige degree awarding power op aanvraag bij 'majors'. Van deze veertien instellingen bieden er vier inderdaad een aantal PhD-programma's aan⁶⁰ en een vijfde instelling (Queen Maud University College of Early Childhood Education) heeft een PhD-programma in ontwikkeling.⁶¹

De traditionele wetenschappelijke programma's en promotietrajecten worden in de praktijk voornamelijk gevolgd aan de universiteiten en de gespecialiseerde universitaire instituten. De UC en de overige instellingen bieden voornamelijk meer op de praktijk gerichte programma's aan, bestaande uit driejarige beroepsgerichte bacheloropleidingen en voorts programma's van kortere en langere duur (1-5 jaar), zoals lerarenopleidingen en economisch-administratieve opleidingen. Onder de UC vallen ook de politieacademie en de militaire academies.

Hogescholen hebben sinds 2003 tevens de mogelijkheid om hun formele status te wijzigen en daartoe een universiteitsstatus aan te vragen. Ze hebben daarmee dus ook volledige degree awarding power. Dit is meerdere keren gebeurd na 2003.

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: in algemene zin zijn toelatingseisen gelijk voor alle ho-opleidingen. In de bovenbouw van het Noorse vo kunnen leerlingen kiezen uit twaalf nationale onderwijsprogramma's in een unitair vo-systeem. Drie daarvan zijn vooral gericht op algemene vorming en voorbereiding op universitair onderwijs en bieden na drie jaar toegang tot alle ho-opleidingen. De andere negen programma's zijn meer beroepsgericht van aard, maar leerlingen in deze lijn kunnen na twee jaar alsnog overstappen naar een eenjarig algemeen vormend programma dat ook algemene toelating biedt tot het ho. De overige leerlingen vervolgen een meer praktijkgericht programma. De algemene toelatingseisen voor het ho komen er op neer dat een leerling een minimaal aantal uren avo-vakken gevolgd moet hebben. Voor veel studies gelden echter ook specifieke toelatingseisen, waarbij voor bepaalde vakken een groter aantal uren dan de minimeisen voor het ho gevolgd moet zijn.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: aansluitend.
- Van hbo-master naar promotietraject: aansluitend binnen hogescholen.

60 Op basis van een inventarisatie van de websites van instellingen, mei 2019. Hogescholen die P.hD trajecten bieden zijn: Inland Norway University of Applied Sciences, Sámi University College, Volda University College en Western Norway University of Applied Sciences.

61 <https://dmmh.no/en/research/phd>

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Ho-opleidingen (hbo en wo) hebben doorgaans een 3-2-3 opzet: driejarige bachelor, tweejarige master, driejarig doctoraat. Er zijn ook afwijkingen, sommige bachelor-lerarenopleidingen duren 4 jaar, sommige masters duren 1,5 jaar en er zijn ook geïntegreerde masteropleidingen van in totaal 5 jaar (zonder bachelordiploma).

Relatieve omvang hbo en wo

Het hbo is relatief klein. De meeste studenten (74%) volgen een opleiding aan één van de tien universiteiten (62%) of één van de gespecialiseerde universitaire instituten (12%). De overige studenten (ongeveer een kwart) volgt een opleiding aan een hogeschool. De UC's zijn dan ook vaak, op twee relatief grote hogescholen na, klein qua studentenaantallen.⁶²

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Ja, aan alle instellingen voor ho wordt ook onderzoek gedaan.

Onderzoeksbudget hbo

Ja, maar beperkter voor hogescholen vanwege historische verschillen. Het onderwijsdeel is gebaseerd op studentenaantallen, maar het onderzoeksdeel (ongeveer 30% van het totale budget) is gebaseerd op resultaten. De bekostiging voor hogescholen kan dus groeien als eerst hun onderzoek (m.b.v. tweede en derde geldstroom) toeneemt. Sinds deze prestatiegebonden bekostigingswijze hebben de hogescholen zich meer toegelegd op onderzoek. Omdat de UC beter in de regio zijn geworteld, kunnen zij zich beter richten op de regionale vraag vanuit bedrijven naar toegepast, interdisciplinair onderzoek. De hogescholen hebben voorts toegang tot alle onderzoeksprogramma's in de tweede geldstroom; in de praktijk maken de traditionele research universiteiten meer gebruik hiervan.

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Nb.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Ja, verscheidene university colleges bieden masteropleidingen aan.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

PhD-opleidingen. Elke gepromoveerde onderzoeker kan optreden als begeleider.

Hbo in samenwerking met wo

UC's zonder promotierecht zijn voor promoties afhankelijk van samenwerking met een instelling die dat wel heeft.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Hogescholen kunnen (specifiek) promotierecht aanvragen. Daarvoor geldt een accreditatieproces dat op criteria focust als: onderzoeksvolume, aantal professoren, aantal studenten, relevantie en aansluiting op bachelor- en masterprogramma's. Een aantal (vijf) hogescholen is na aanvraag bevoegd tot het uitreiken van doctorsgraden (zie hiervoor).

62 bron: <https://www.ssb.no/en/utuvh>

Kunstensector/andere sectorale verschillen

Er zijn in Noorwegen veel mogelijkheden tot promoties in de kunstensector. Ten eerste zijn er binnen sommige brede universiteiten ook faculteiten voor ‘fine arts’, design of muziek, bijvoorbeeld de Universiteit van Bergen⁶³, die mogelijkheden bieden voor promotietrajecten in artistic research en meer traditionele (op theoretisch/fundamenteel onderzoek gerichte) trajecten.

In de drie gespecialiseerde kunstopleidingen (hieronder, die in Noorwegen behoren tot de groep gespecialiseerde universitaire instituten), zijn ook doctoraatopleidingen mogelijk⁶⁴:

- Norwegian Academy of Music PhD en Doctoraat Artistic research
- Oslo National Academy of the Arts Alleen Doctoraat Artistic research
- The Oslo School of Architecture and Design Alleen PhD

Ook deze kunstopleidingen maken een expliciet onderscheid tussen een regulier PhD-traject en ‘artistic research’ waarbij het maakproces onderdeel is van het promotietraject (vergelijkbaar met de Creator Doctus-pilot aan de Rietveld Academie). Zie bijvoorbeeld de Norwegian Academy of Music die twee PhD-programma’s biedt: een wetenschappelijk PhD-programma en een PhD-programma in artistic research.⁶⁵ Artistic research is daarbij als volgt omschreven: Artistiek onderzoek betreft artistieke processen die leiden tot een publiek toegankelijk artistiek resultaat. Deze activiteit kan ook reflectie over de ontwikkeling en de presentatie van het kunstwerk omvatten.⁶⁶

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

Voor de wetwijziging die het mogelijk maakte dat hogescholen ook universiteit zijn, is er veel debat geweest. De traditionele universiteiten bewaakten hun sterke positie en die sterke positie hebben ze nog steeds. Maar de hogescholen zijn na 2001 succesvol geweest en hun positie is versterkt. De nieuwe, meer gelijkwaardige situatie heeft ook geleid tot fusies, tussen hogescholen en tussen hogescholen en universiteiten. Thans staat het stelsel niet ter discussie. Het wordt gezien als een succes (bron: interview landenexpert).

Hbo-masters

Geen belangrijke discussies bekend.

Onderzoeksfunctie hbo

Geen belangrijke discussies bekend. Hogescholen hebben op zich ook al gelijke aanspraken op onderzoeksbudgetten, maar moeten hun positie op basis van resultaten (eerste geldstroom) en kwaliteit (tweede geldstroom) wel zelf waarmaken. Dat betekent een inhaalrace vanuit een achterstandspositie ten opzichte van de (oude) universiteiten.

Derde cyclus in hbo

Geen belangrijke discussies bekend.

63 <https://kmd.uib.no/en/research/Admission-information-Fellowship> Voor het reglement voor PhD trajecten in de kunsten zie: <https://lovdata.no/dokument/SFE/forskrift/2018-09-27-1553>

64 Op basis van analyse websites instellingen, mei 2019.

65 https://nmh.no/en/current_students/programmes_and_courses/academic_calendars/prospectus-2018/curriculums/PhD.-programme/PhD.-programme-in-artistic-research

66 <https://www.nla.no/en/research/research-groups/artistic-research/>

Samenvattend beeld Noorwegen

In Noorwegen kunnen hogescholen - selectief en op aanvraag - een derde cyclus aanbieden; dit betreft 'traditionele' PhD-trajecten en geen expliciet op het hbo aangepaste trajecten. In het Noorse model hebben universiteiten en hogescholen in principe gelijke toegang tot onderzoeksbudgetten, maar in de praktijk gaat het meeste onderzoeksbudget naar de universiteiten. Het hbo is relatief klein in Noorwegen. De promotiemogelijkheden binnen de kunstopleidingen zijn ruim en gevarieerd, met inbegrip van artistic research-trajecten.

2.9 Finland

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Het Finse hogeronderwijssysteem is een binair stelsel en wordt verzorgd door universiteiten (wo) en Polytechnics/Universities of Applied Sciences. De universiteiten zijn eigendom van de staat; de polytechnics vallen onder de staat en lokale overheden. De traditionele universitaire sector bestaat uit de universiteiten plus de kunstacademies. Alle instellingen in de universitaire sector doen onderzoek en reiken graden uit tot en met het doctoraat. De Finse hogescholen richten zich vooral op het bieden van onderwijs en het uitvoeren van onderzoek dat aansluit bij het professionele beroepsleven.

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: de toelatingscriteria zijn iets soepeler voor de hogescholen dan de universiteiten. Een voorbeeld zijn de vereisten voor Engels: voor hogescholen is een 6 voldoende, universiteiten vragen vaak een hogere score.
- Van hbo-bachelor naar masteropleiding: toegang tot een hbo-master hebben hbo-bachelors met ten minste drie jaar werkervaring in een relevant werkveld. De hbo-master is dus enkel post-initieel van aard. Een hbo-bachelor heeft wel toegang tot de wo-masterprogramma's, na een aanvullende selectie door de universiteit. Werkervaring is dan geen vereiste. Dus een hbo-bachelor kan kiezen: ofwel direct naar de universiteit ofwel eerst gaan werken en dan een professionele master.
- Van hbo naar promotietraject: een masterdiploma is nodig om in aanmerking te komen voor een doctoraatsopleiding.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Hbo: een hbo-bacheloropleiding bestaat uit 210, 240 of 270 studiepunten en duurt dus nominaal 3,5 tot 4,5 jaar. Opleidingen omvatten het schrijven van een thesis.

Een hbo-masteropleiding bestaat uit 60 of 90 studiepunten. Tijdens de master krijgen studenten een verdieping in het vakgebied waarin ze zijn opgeleid en maken studenten een masterthesis.

Naast een bachelor en een master is aan de hogescholen ook een specialisatiestudie te volgen. Dit is sinds 2015 een nieuwe vorm van educatie, bedoeld voor werkenden die al een diploma hebben. Deze studies bestaan uit minimaal 30 studiepunten. Dit is in de wet op de UAS vastgelegd.⁶⁷

Wo: een wo-bachelor bestaat uit 180 studiepunten. Een wo-master bestaat uit minstens 120 studiepunten. In tegenstelling tot de bacheloropleidingen worden veel masteropleidingen in het Engels gegeven. Een doctoraatsopleiding bestaat uit 240 studiepunten.

67 Section 11a. Professional specialisation programmes (Amendment 1173/2014).

Relatieve omvang hbo en wo

Hbo en wo zijn van vergelijkbare omvang in Finland. Het aantal studenten dat studeert aan een van de 23 hogescholen ligt rond de 140.000 en is iets kleiner dan het aantal studenten dat studeert aan een van de 13 universiteiten (rond de 150.000).⁶⁸

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Ja. In Finland hebben hogescholen de wettelijke verplichting onderzoek, ontwikkelings- en innovatiewerk te verrichten (O, O&I). Dat wordt hoofdzakelijk gedaan met 'cohesiegelden' (EU-gelden, tweede geldstroom); de publieke onderzoeksbekostiging is beperkt voor feitelijk onderzoek aan hogescholen gereserveerd (zie hieronder).

Onderzoeksbudget hbo

Er is een beperkte eerste geldstroom voor onderzoek hbo. Bij hogescholen betreft weliswaar vijftien procent van de overheidsbekostiging een onderzoekcomponent, maar van deze vijftien procent gaat slechts een klein deel naar wetenschappelijke publicaties. Het merendeel van de middelen wordt gebruikt voor innovatie van het onderwijs en de ontwikkeling van masters. Bij de universiteiten is ongeveer een derde deel van de publieke middelen beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek.⁶⁹

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Docenten in Finland behoren tot de hoogst opgeleide docenten van Europa. In de meeste gevallen bezit een leerkracht een masterdiploma, ook zij die lesgeven op de lagere school. Een kenmerk van het Finse onderwijsstelsel is dat hoogopgeleide docenten als een belangrijke voorwaarde worden gezien van goed onderwijs. Docenten die lesgeven op een hogeschool moeten ook minimaal een master of een post-graduate licentie hebben, afhankelijk van hun positie en moeten ook een pedagogische studie hebben voltooid. Docenten die lesgeven op de universiteit hebben meestal een PhD.⁷⁰

Aanbod hbo-masteropleidingen

Ja. Sinds 2005 verlenen polytechnics in toenemende mate mastergraden, na een programma van 1 tot 1½ jaar (60-90 ECTS).

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Het doctoraat duurt minimaal vier jaar. Het licentiaat, een graad die voorafgaand aan het doctoraat kan worden behaald, duurt meestal twee jaar.

Hbo in samenwerking met wo

De Wet op de UAS (section 64) maakt de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten en gemeenschappelijke onderzoeksgroepen expliciet mogelijk. Een hogeschool kan daarbij ook gemeenschappelijke eenheden hebben met universiteiten, onderzoeksinstituten of andere publieke of private gemeenschappen of stichtingen.

68 https://www.stat.fi/til/yop/2018/yop_2018_2019-05-09_tau_001_en.html

69 <https://www.smm.lt/uploads/documents/Kalbos-pranesimai/Tomi%20Halonen.pdf>

70 https://www.oph.fi/english/education_system/teacher_education

Daarbij is ook samenwerking in coöperatieve promotietrajecten mogelijk, maar in de praktijk komt dit weinig voor en is de afstand tussen hogeschool en universiteit in Finland in het algemeen relatief groot en de samenwerking gering (zie ook bij beleidsdiscussie derde cyclus). Een aantal hogescholen biedt wel PhD-trajecten aan in samenwerking met een buitenlandse universiteit. Dit betreft bijvoorbeeld de Turku AMK (Turku UAS) en de UAS Haaga-Helia. Deze laatste werkt samen met Westminster University in een aanbod van relatief zelfstandige PhD-trajecten.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Geen mogelijkheden.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

De kunstensector is onderdeel van de universitaire sector en kent daarmee ook doctoraten. Een doctoraatprogramma kan bestaan typisch uit theoretisch onderzoek, een combinatie van theoretisch gericht onderzoek en artistic research en ook uit puur artistic research, bijvoorbeeld aan de Theater Academie⁷¹.

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

In 2017 heeft de Finse minister van educatie in samenwerking met de universiteiten, hogescholen en andere stakeholders een visie opgesteld voor het Finse hoger onderwijs tot aan 2030.⁷² Dit bevat een ‘roadmap’ met belangrijke doelen in de visie voor 2030, waaronder een inzet op:

- flexibele en gepersonaliseerde ‘studiepaden’ die levenslang leren mogelijk maken en die master- en promotietrajecten beter toegankelijk maken (zie ook hieronder);
- een robuuste R&D, waarbij een groter deel (4%) van het GDP wordt geïnvesteerd in innovatie en onderzoek (momenteel is dit 3%).

Hbo-masters

Een belangrijk speerpunt in de visie voor 2030 is de flexibilisering van het Finse hoger onderwijs. Dit geldt met name voor studenten van hogescholen, waarbij het Finse ministerie van cultuur en educatie ‘dead ends’ in studiepaden wil voorkomen. De afgelopen jaren is daarom veel energie gestoken in het toegankelijk maken van alle onderwijsniveaus en daarmee ook de weg naar masters en promoties. Deze moeten eenvoudiger en toegankelijker worden gemaakt voor de hogeschoolstudent. Zoals hiervoor al aangegeven is onder meer de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in dit opzicht nu niet optimaal. Belangrijke speerpunten zijn:

- het hoger onderwijssysteem moet elke student grote flexibiliteit geven;
- bindende beslissingen op onderwijsvlak moeten niet in een vroege fase worden gemaakt;
- de weg naar tertiaire educatie (doctoraten) is niet voorgeschreven en geen van de studiepaden mag leiden tot doodlopende wegen wat betreft het doctoraat.

Onderzoeksfunctie hbo

Een ontwikkeling in Finland is de opzet van consortia (zie ook hiervoor: Wet op de UAS, section 64). Universiteiten vormen met een of meerdere hogescholen een consortium in de vorm van een holding of iets dergelijks.

71 <https://www.uniarts.fi/en/doctoral-education> Zie ook voor puur promoties in artistic research: <https://www.artisticresearch.fi/tahto/>

72 <https://minedu.fi/en/international-strategy-for-higher-education-and-research>

Voorbeelden hiervan zijn het Lapland University Consortium⁷³ en Tampere.⁷⁴ Volgens de geïnterviewde landenexpert komt deze beweging vooral voort uit het feit dat de universiteiten in competitie zijn met elkaar en kritische massa daarin een belangrijke factor is; ze willen groot zijn en over kapitaal en status beschikken. De geïnterviewde landenexpert zet ook kanttekeningen bij deze ontwikkeling: universiteiten krijgen hiermee zeggenschap over hogescholen en dat kan de onafhankelijkheid en het eigen karakter van de hogescholen verminderen.

Derde cyclus in hbo

Er wordt in Finland zoals gezegd toenemend belang gehecht aan een goede doorstroom naar tertiaire educatie, met name vanuit het hbo. De geïnterviewde lokale ho-expert verwacht echter niet dat promotietrajecten binnen het hbo binnen afzienbare tijd op de agenda zullen staan. In Finland is er nu geen discussie over de derde cyclus; die wordt algemeen beschouwd als een zaak van de traditionele universiteiten. Binnen de hogescholen is er in het verleden volgens geïnterviewde expert wel veel discussie over een derde cyclus geweest, maar het wordt gezien als een doodlopende straat. Voor de traditionele universiteiten is het onbespreekbaar, zelfs samenwerkingsconstructies zoals we die in Nederland kennen tussen lectoren en hoogleraren komen er volgens geïnterviewde niet voor. Hetzelfde geldt voor dubbelaanstellingen als professor bij een hogeschool en een traditionele universiteit. Het is bovendien lastig, zo bevestigt geïnterviewde, om met een mastergraad van een hogeschool in te stromen in een doctoraatprogramma bij de traditionele universiteiten. De actuele beleidsstrategie in Finland moet hierin verandering gaan brengen, met name in de samenwerking tussen instellingen en de doorstroom. Zoals aangegeven werken sommige hogescholen wel al samen met buitenlandse universiteiten in promotietrajecten. En in Finland groeit volgens geïnterviewde het besef dat de samenleving een nieuw soort kennisinstellingen nodig heeft, die beter aansluiten op maatschappelijke en industriële vraagstukken.

‘De hogescholen doen dat beter dan de oude universiteiten’. De behoefte aan flexibele leerpaden en minder grenzen tussen hbo en wo past hierin. Geïnterviewde verwacht dat over een aantal jaren meer eenheid komt in het wettelijk systeem door deze ontwikkelingen. Twee wettelijke systemen kunnen dan samenkomen; nu zijn er nog gescheiden wetten voor de traditionele universiteiten en de hogescholen. Het vraagstuk van promoties aan de kunstopleidingen speelt in Finland niet, omdat de kunstopleidingen onderdeel zijn van het traditionele universitaire bestel.

Samenvattend beeld Finland

De wet ondersteunt samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in onderwijs, onderzoek en promoties, in de praktijk zijn het echter grotendeels gescheiden werelden. De beleidsdiscussie wordt gevoerd over de wens om meer mogelijkheden voor hbo-studenten te creëren in een derde cyclus bij universiteiten. Een zelfstandige derde cyclus voor hogescholen is niet in beeld. Hogescholen hebben daarbij wel een onderzoekstaak met een beperkte eerste geldstroom onderzoek. De kunstensector is onderdeel van de universitaire sector en kan doctorsgraden verlenen.

73 <https://www.luc.fi/en>

74 <https://www.tuni.fi/en>

2.10 Ierland

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Het Ierse onderwijssysteem is een 'semi-binair' systeem, waarbij universiteiten en hogescholen (Institutes of Technology) onder verschillende wetten vallen, maar alle instellingen in principe zowel wetenschappelijk als beroepsgericht hoger onderwijs kunnen verzorgen. De universiteiten concentreren zich in de praktijk vooral op het wetenschappelijk onderwijs. Het hbo wordt vooral verzorgd door de IoT's, door lerarenopleidingen en een aantal gespecialiseerde colleges. Graden zijn voor wo en hbo formeel gelijkwaardig. Graden aan een IoT kunnen ook gaan tot doctoraatsniveau (EQF 8).

Er zijn al met al 24 publiek gefinancierde ho-instellingen:

- zeven universiteiten (wetenschappelijk onderwijs);
- veertien IoT's (beroepsgericht onderwijs);
- twee lerarenopleidingen met zeven colleges of education (beroepsgericht onderwijs);
- een National College for Art & Design (NCAD) (beroepsgericht kunsten).

De structuur van het Ierse ho komt erg overeen met die van het Verenigd Koninkrijk. Net als in het VK is het ho verdeeld in een undergraduate en een postgraduate fase. Undergraduate onderwijs wordt afgerond met een first degree, meestal een bachelordiploma. Postgraduate-opleidingen worden afgerond met een higher degree of met een postgraduate diploma of certificate.

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: voor toelating tot de universiteiten zijn de hoogste niveaus van vo-diploma vereist. Daarnaast kunnen universiteiten eigen eisen stellen.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: in Ierland kun je twee type bachelors volgen, namelijk een ordinary bacheloropleiding en een honours bacheloropleiding. De gewone bacheloropleidingen hebben minder strenge toelatingseisen en minder zware examens dan honoursopleidingen. Een ordinary degree geeft geen toegang tot masteropleidingen, een honours degree wel. De meeste honoursopleidingen bestaan uit één hoofdvak. Afhankelijk van de oriëntatie kunnen beide type bachelors worden vergeleken met dat van een bachelorgraad in het wetenschappelijk onderwijs en komen ze zowel op de IoT's als op de universiteiten voor.
- Van beroepsgericht onderwijs naar promotietraject: graden aan een IoT kunnen ook gaan tot doctoraatsniveau. Hiervoor moet de kandidaat in kwestie in ieder geval een honours bacheloropleiding hebben afgerond (aan de universiteit of aan een IoT). Daarnaast is een masterdegree ook vaak een vereiste of een master in combinatie met een promotietraject.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Zoals gezegd kan een student een ordinary bachelor volgen of een honours bachelor. Deze duren drie of vier jaar, afhankelijk van de studierichting. Bacheloropleidingen in de geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde en architectuur duren vijf of zes jaar.

Masteropleidingen: er zijn drie typen masters: de taught master, de research master en de master of Philosophy. Studenten die de taught master doen volgen een 'traditioneel' programma van colleges, tentamens en examens. Een research master legt de nadruk op onderzoekstechnieken en het schrijven van een scriptie. Een derde type is de master of Philosophy (M.Phil.). Deze master duurt meestal twee jaar (soms één) en er wordt weinig of geen onderwijs gevolgd. Het is vooral een onderzoeksopleiding en wordt vaak gedaan voorafgaand aan een doctoraat.

Daarnaast bieden universiteiten een groot aantal non-degree opleidingen aan die de student kan volgen na zijn bachelor. Deze opleidingen bouwen in veel gevallen voort op het bachelorniveau, maar ze leiden niet tot een master.

Relatieve omvang hbo en wo

Het hoger onderwijs wordt in Ierland verzorgd door zeven universiteiten, veertien IoT's en een reeks van kleine instellingen, zoals de zeven colleges of education. Het wo is verhoudingsgewijs wat groter dan het hbo. In 2015/2016 was van de ruim 222.000 studenten in het publiek bekostigde hoger onderwijs 54 procent ingeschreven aan een universiteit, veertig procent aan een IoT en zes procent aan een lerarenopleiding of kunstenopleiding.⁷⁵

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Ja.

Onderzoeksbudget hbo

Alle ho-instellingen krijgen een lumpsum voor onderzoek. De bekostigingsparameters leiden ertoe dat universiteiten meer onderzoeksbudget krijgen dan de overige ho-instellingen (bekostiging op historisch onderzoek, etc.). Er zijn diverse onderzoeksbudgetten in competitie (tweede geldstroom), waarop alle ho-instellingen met publieke onderwijsbekostiging aanspraak kunnen maken. In de praktijk gaat het grootste deel van dit onderzoeksbudget naar de universiteiten ('The entire competitive research funding base (across all 14 IoTs) is broadly equivalent to that of one of Ireland's universities'⁷⁶).

Voor een individuele PhD-beurs kunnen studenten van de IoT's deelnemen aan diverse calls waaraan ook studenten van universiteiten deel kunnen nemen. Zo biedt de Irish Research Council postgraduat en postdoctorale trajecten aan middels jaarlijkse calls.⁷⁷ Studenten kunnen tevens een doctoraat combineren met het bedrijfsleven (industrial doctorates).

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Geen informatie gevonden.

Aanbod hbo-masteropleidingen

In Ierland hebben de universiteiten de autonome bevoegdheid alle academische graden (tot aan doctoraat) uit te reiken; van de IoT's heeft alleen het Dublin Institute of Technology (DIT) dit autonome recht. De overige dertien Institutes of Technology hebben gedelegeerde bevoegdheden ontvangen van QQI⁷⁸. QQI (Quality and Qualifications Ireland) is in 2012 opgericht en is een onafhankelijk staatsorgaan dat verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het onderwijs in Ierland.

Er zijn postgraduate-opleidingen in het hoger beroepsonderwijs die geen master-titel opleveren maar een diploma. Een bekend voorbeeld hiervan is de eenjarige lerarenopleiding die wordt afgesloten met een higher diploma in education.

75 <https://hea.ie/assets/uploads/2018/01/HEA-RFAM-Final-Report-for-Publication.pdf>

76 <https://hea.ie/assets/uploads/2018/01/HEA-RFAM-Final-Report-for-Publication.pdf> p. 45.

77 <http://www.thea.ie/research-opportunities/>

78 <http://www.thea.ie/>

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Reguliere PhD-trajecten, waaronder ook industriële doctoraten (vraaggericht, in samenwerking met het bedrijfsleven).

Hbo in samenwerking met wo

Onderwijsinstellingen die niet de bevoegdheid hebben om zelf academische graden te verlenen maar wel in samenwerking met een universiteit academische graden aanbieden tot aan het doctoraat worden in Ierland aangeduid als recognised colleges. De universiteit erkent dan de instelling als volwaardige partner. Een student kan het PhD-traject volledig volgen binnen een recognised college. De betrokken instellingen beschikken zelf over academisch personeel en een onderzoeksgroep.

Zowel IoT's als de recognised colleges bij leraren- en kunstopleidingen bieden een derde cyclus aan. Voor de recognised colleges geldt dus dat deze derde cyclus onder de bevoegdheid valt van de universiteit. Het Dublin IoT (DIT) had (tot de recente opname in de nieuwe Technische Universiteit) als enige zelfstandige promotierechten en de overige IoT's hebben gedelegeerde bevoegdheden van QQI.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Ja. Het Dublin Institute of Technology (DIT) heeft volledige (met de universiteiten vergelijkbare) bevoegdheden tot het uitreiken van de doctorsgraad. De overige 13 IoT's hebben gedelegeerde bevoegdheden van QQI voor mastergraden en de helft daarvan heeft een gedelegeerd promotierecht. Promotietrajecten komen in de praktijk minder vaak voor op de IoT's dan aan universiteiten. De meeste studenten binnen de hogescholen zijn actief op bachelorniveau.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

Aan de kunstopleidingen van het NCAD zijn zowel theoretisch gerichte PhD-trajecten mogelijk als op de maakpraktijk gerichte promotietrajecten (artistic research/Creator Doctus). Het NCAD werkt hierin als recognised college samen met de National University of Ireland (sinds 1996) en met het University College Dublin (sinds 2011).⁷⁹

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

De Ierse overheid heeft in 2011 een nationaal strategisch plan voor het lers hoger onderwijs tot aan 2030 opgesteld.⁸⁰ Dit plan bevat aanbevelingen voor de oprichting van technologische universiteiten. Hiermee wordt tegemoet gekomen aan de sociale en economische behoeften van Ierland, waarbij wordt gefocust op hoogstaande wetenschappelijke en technologische programma's. Op 1 januari 2019 is vervolgens de Technologische Universiteit Dublin opgericht. Deze universiteit wordt gevormd door drie bestaande technologische instituten uit Dublin (Dublin Institute of Technology, Institute of Technology, Blanchardstown en Institute of Technology, Tallaght) en is hiermee de op één-na-grootste universiteit van Ierland met een studentenpopulatie van 28.500 studenten. De DIT, als samenstellend deel van de nieuwe TU, had zoals aangegeven al volledige degree awarding powers. Het doel van de samenvoeging is, conform het strategisch plan, een hoger niveau van technologisch onderwijs, vergelijkbaar met dat van andere technische universiteiten in Europa, zoals bijvoorbeeld de TU Delft.

⁷⁹ <https://www.ncad.ie/about>

⁸⁰ <https://hea.ie/resources/publications/national-strategy-for-higher-education-2030/>

Vergelijkbare plannen voor andere technische universiteiten liggen inmiddels klaar.⁸¹ Zo heeft de Ierse minister van onderwijs Mitchell O’Conner geld toegezegd aan diverse technologische instituten om samen een technologische universiteit te vormen. Universiteiten zijn gepland in het Zuidoosten van Ierland (TUSE), Zuidwesten van Ierland (Munster Technological University) en Noordwesten van Ierland (Connacht-Ulster Alliance).

Als dit proces verder gaat, dan beperkt het beroepsgerichte onderwijs in Ierland dat vergelijkbaar is met het hbo in Nederland, zich tot lerarenopleidingen en het National College for Art & Design.

Hbo-masters

Met de samenvoeging van de IoT’s tot technologische universiteiten wordt het aanbod voor technische masters uitgebreid en het niveau verhoogd.

Onderzoeksfunctie hbo

De Ierse overheid benadrukt het belang van onderzoek en innovatie binnen de IoT’s en vindt ook dat dit moet worden vertaald in de bekostiging. Met de oprichting van de technologische universiteiten is de verwachting dat de rol van het onderzoek en de verdere innovatie op technologisch gebied wordt vergroot. Hierdoor zal de onderzoeksfunctie van de IoT’s, die dan technische universiteiten zijn, vergelijkbaar zijn met die van bestaande universiteiten.

Derde cyclus in hbo

In 2015 lanceerde de Higher Education Authority, in samenwerking met THEA, the Irish Universities Association en QQI, een Iers nationaal kader voor doctoraatonderwijs⁸². Het belangrijkste doel van dit kader is het ondersteunen van excellentie in alle vormen van het doctoraatonderwijs in Ierland. Het kader legt sterke nadruk op (traditionele) wetenschappelijke kwaliteit en kwaliteitsborging en gaat nergens expliciet in op mogelijkheden voor professionel doctotaten.

Door het Ierse beleid dat erop gericht is om de verschillende IoT’s samen te voegen tot technische universiteiten ontwikkelt het Ierse onderwijssysteem zich steeds meer tot een uniform systeem, waarbij het hoger beroepsonderwijs onderdeel wordt van de universiteiten, met vooralsnog een aparte positie voor de leraren- en kunstenopleidingen.

Samenvattend beeld Ierland

Er is een derde cyclus voor hogescholen in Ierland mogelijk. De posities van universiteiten en hogescholen ten aanzien van onderzoeksbudgetten zijn echter ongelijk. In Ierland is thans de belangrijkste inzet om het hogere technische onderwijs te academiseren. De hbo-sector zou zich daarmee gaan beperken tot de leraren- en kunstenopleidingen.

2.11 Verenigd Koninkrijk (Engeland)

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Het hogeronderwijssysteem in het Verenigd Koninkrijk is niet binair. Instellingen voor hoger onderwijs zijn particulier en vrij om programma’s en prijzen voor te leggen aan studenten. De verschillende programma’s worden aangeboden door universiteiten, hogescholen en door alternatieve aanbieders.

81 <http://www.universitytimes.ie/2018/10/hea-invests-e800000-in-four-institutes-of-technology/>

82 <http://www.thea.ie/national-framework-for-doctoral-education/>

Instelling bepalen zelf hun toelatingsbeleid, waarbij grote verschillen bestaan in concurrentiepositie tussen instellingen. Al deze instellingen kunnen zowel wetenschappelijk als hoger beroepsonderwijs verzorgen. Een onderwijsinstelling kan bijvoorbeeld zowel een wetenschappelijke als een meer beroepsgerichte bacheloropleiding in engineering aanbieden.

Instellingen krijgen via een extern orgaan al dan niet de machtiging om graden te kunnen toekennen. Er is geen systeem voor de accreditatie van hogeronderwijsinstellingen. In plaats daarvan wordt het vermogen om hun eigen kwaliteit en normen te beheren beoordeeld door het Quality Assurance Agency for Higher Education (QAA), met de UK Quality Code als referentiepunt. Sinds 2017 bestaat er een nieuw regelgevend kader onder toezicht van de 'Office for Students' (OfS) dat faciliteert bij het opstarten, behalen en veiligstellen van universitaire titels.⁸³

Toegangseisen hbo en wo

- Van vo naar ho: de kwalificaties in het vo variëren en bieden niveaoverschillen in een continuüm van vmbo, havo tot vwo. De toegang tot (bepaalde instellingen binnen) het hoger onderwijs is afhankelijk van het aantal en het niveau van behaalde levels in het vo; de daadwerkelijke toegang is voorts aan de ho-instelling. Voor het volgen van een undergraduate-opleiding is centrale aanmelding bij het online systeem Apply van de Universities and Colleges Admissions Service (UCAS) nodig. Studenten kunnen maximaal vijf universiteiten opgeven. De UCAS beoordeelt of de student voldoet aan de minimumeis voor toelating. De universiteit(en) sturen daarna een voorwaardelijk of onvoorwaardelijk aanbod, afhankelijk van het aantal plaatsen en de examenuitslagen. Bovendien krijgt de student ook de aanvullende toelatingseisen toegestuurd. De universiteit beslist uiteindelijk zelf over toelating.
- Van hbo-bachelor naar wo-master: om een wo-master te volgen geldt de standaard eis dat studenten een good honours degree moeten hebben, dat is een bachelor (honours) degree met goede studieresultaten. Daarnaast kunnen instellingen nog extra eisen stellen. Zij mogen ook met minder dan de standaard eis genoegen nemen, bijvoorbeeld met een lower second class, of soms zelfs een ordinary degree. Ook hier geldt dat deze overgang instellingsgebonden is.⁸⁴ Studenten met een higher national diploma kunnen overstappen naar een honoursbachelor en vervolgens doorstromen.
- Van hbo naar promotietraject: om deel te nemen aan een promotietraject moet men een master of een master of Philosophy (MPhil) hebben.

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

Undergraduate onderwijs: studenten in het Verenigd Koninkrijk die undergraduate onderwijs volgen, kunnen een bachelor degree halen, een foundation degree of een diploma/certificaat. Een bachelor duurt gemiddeld genomen zo'n drie jaar en in sommige gevallen vier.⁸⁵ Een foundation degree staat gelijk aan twee jaar bachelor en is speciaal ontwikkeld voor de overgang naar de arbeidsmarkt. Ten slotte zijn er diploma's en certificaten. Deze zijn gelijk aan de eerste twee jaar van een bacheloropleiding en ze kunnen beide leiden tot een derde jaar. Diploma's van het hoger onderwijs (DipHE) zijn gekoppeld aan specifieke beroepen in bijvoorbeeld sociaal werk of medicijnen (zoals verpleging). Certificaten zijn vaak een opstap naar een opleiding op universitair niveau of zijn bedoeld ter ondersteuning van het huidige werk c.q. voor studenten die een carrière switch willen maken.⁸⁶

Relatieve omvang hbo en wo

In 2017-2018 waren er 2,34 miljoen studenten die studeerden in het hoger onderwijs. Daarvan volgden 1,77 miljoen studenten undergraduate onderwijs en 0,57 miljoen postgraduate onderwijs.⁸⁷

83 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/united-kingdom-england_en

84 Nuffic (2018), Onderwijssysteem Verenigd Koninkrijk. Beschreven en vergeleken met het Nederlandse systeem

85 <https://www.studying-in-uk.org/undergraduate-degree-uk/>

86 <https://www.studying-in-uk.org/undergraduate-degree-uk/>

87 <https://www.hesa.ac.uk/news/17-01-2019/sb252-higher-education-student-statistics>

Onderzoeksopdracht hbo

Instellingen voor hoger onderwijs zijn vrij om al dan niet onderzoeksprogramma's op te zetten.

Onderzoeksbudget hbo

De Britse overheid financiert onderzoek aan universiteiten via het zogeheten 'dual support'-mechanisme. Dit omvat een jaarlijkse subsidie vanuit de financieringsraden ter ondersteuning van de onderzoeksinfrastructuur en voorts specifieke projectsubsidies van de onderzoeksraden ter financiering van bepaalde onderzoeksonderdelen.⁸⁸

Om als instelling subsidie te ontvangen van de financieringsraden moet het onderzoek van de instelling van minimale kwaliteit zijn. De waarde van de toegekende jaarlijkse subsidie stijgt afhankelijk van de kwaliteit van het onderzoek dat wordt geleverd door de instelling.⁸⁹ Er zijn in totaal zeven onderzoeksraden: Arts & Humanities Research Council (AHRC), Biotechnology & Biological Sciences Research Council (BBSRC), Engineering & Physical Sciences Research Council (EPSRC), Economic & Social Research Council (ESRC), Medical Research Council (MRC), Natural Environment Research Council (NERC), Science & Technology Facilities Council (STFC).

Daarnaast financieren de onderzoeksraden gericht projecten die doorgaans drie jaar duren. Subsidies van onderzoeksraden worden vrijwel altijd op een concurrerende basis verdeeld. Universiteiten moeten de volledige economische kosten (FEC) van het voorgestelde project berekenen. Als de aanvraag succesvol is, financieren de onderzoeksraden tachtig procent van de totale economische kosten. Overheidsdiensten, niet-departementale overheidsinstanties, lokale autoriteiten en de NHS (National Health Service) financieren ook onderzoek aan universiteiten. Dit gebeurt vaak via een onderzoekscontract waarbij de betreffende instelling rechten verkrijgt om de resultaten van het onderzoek te gebruiken. De financiering van deze projecten varieert afhankelijk van de omstandigheden.

Naast financiering door de publieke sector komt een groot deel van de financiering voor onderzoek van andere organen. Dit zijn onder andere liefdadigheidsinstellingen, de Europese Commissie en industriële en commerciële organisaties in het Verenigd Koninkrijk en het buitenland. Financiering gebeurt meestal in de vorm van subsidies en contracten voor specifieke onderzoeksprojecten. Veel goede doelen financieren alleen de directe of aanvullende kosten van het onderzoek.

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Docenten die lesgeven in het hoger onderwijs hebben in de meeste gevallen een post-graduate titel en vaak aanvullend een post-graduate certificate in higher education.⁹⁰

Aanbod hbo-masteropleidingen

N.v.t.

88 https://www.sheffield.ac.uk/finance/staff-information/howfinanceworks/higher_education/funding_of_research

89 https://www.sheffield.ac.uk/finance/staff-information/howfinanceworks/higher_education/calculate_grants

90 <https://www.jobs.ac.uk/careers-advice/working-in-higher-education/2457/teaching-qualifications-for-he-what-are-your-options>

Universiteiten

Het promotietraject is georganiseerd als een opleidingstraject; de PhD-studenten moeten worden toegelaten tot het opleidingstraject en betalen daarvoor collegegeld. De begeleiding en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit is in handen van de supervisors. Niet-hoogleraren kunnen optreden als supervisor/promotor.

Er zijn twee niveaus bij promoties: 1) een regulier traject van twee tot drie jaar dat na het voltooien van een proefschrift leidt tot een PhD-graad; 2) een 'higher doctorate' wordt toegekend aan doorgaans ervaren onderzoekers/professionals die een 'major thesis' hebben afgeleverd dan wel het higher doctorate bekomen op grond van meerdere belangrijke, samenhangende onderzoeken.

Professional doctorates zijn er in (para)medische richtingen, de gezondheidszorg, bouwkunde, theologie, psychologie en businessrichtingen. Duur is minimaal drie jaar. Inhoudelijk gaat het om een verdiepende opleiding, onderzoekstraining, onderzoek en proefschrift. Het verschil met PhD-trajecten is dat de onderwijscomponent doorgaans groter is; een professional doctorate is vaak dus mede een verdiepende beroepsopleiding.

Het professioneel doctoraat (PD) is ook in Engeland relatief recent echt in opkomst. Volgens CHEPS (2012) hebben de volgende factoren mede een rol gespeeld bij de ontwikkeling van het PD in Engeland:

- PD-programma's worden als middel gezien om het aantal onderzoekstudenten te verhogen, m.n. in studiegebieden waar doctoraatsopleidingen weinig voorkomen. Het PD wordt gebruikt om de onderzoeksactiviteit in die gebieden te versterken.
- PD-programma's versterken de samenwerking met de industrie.
- Voor sommige vakgebieden heeft het PD zich ontwikkeld tot een herkenbare en veelal exclusieve route naar een bepaalde professie. In het VK (en ook de USA) is er een tendens naar hogere toegangseisen tot een professie, wat tot een expansie van het aantal PD-programma's heeft geleid, met name in diverse medische richtingen. Voor diverse vakgebieden zijn de opleidingseisen opgeschroefd; waar voorheen een mastergraad voldeed om erkend te worden, is nu een PD vereist. De universiteiten volgen die vraag naar een professionele upgradering met een aanbod aan PD-trajecten.
- Voor Britse universiteiten is het financieel aantrekkelijk om PD-programma's te verzorgen, omdat doorgaans een veel hoger collegegeld kan worden gevraagd. Universiteiten kunnen voorstellen op competitieve basis indienen voor onderzoeksfinanciering ten behoeve van PD-programma's. Vooral bij de totstandkoming van Engineering Doctoral Centres bestaande uit consortia van universiteiten speelt deze financiering een belangrijke rol.

Hbo in samenwerking met wo

De PD-trajecten zitten veelal in de traditioneel academische hoek, voor opleidingen die in Nederland tot het wo-domein behoren. De PD-trajecten in het Verenigd Koninkrijk zijn hiermee meer vergelijkbaar met de PD-Eng-trajecten (professional doctorate in engineering) van de Nederlandse TU's dan met een derde cyclus in het hbo.

Zelfstandige derde cyclus hbo

N.v.t.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

Vergelijkbaar met andere sectoren.

Binariteit/stelsel algemeen

Momenteel zijn er verschillende beleidsdiscussies gaande over het Britse hoger onderwijs. Niet in de laatste plaats heeft dit te maken met de Brexit. Voor universiteiten zijn er verschillende redenen tot bezorgdheid. Het beginsel van vrij verkeer binnen de Europese Unie heeft deelname aan uitwisselingsprogramma's zoals ERASMUS vergemakkelijkt. Of Britse studenten wel of niet kunnen deelnemen aan deze regelingen is nog steeds niet bekend, noch is besloten of het Verenigd Koninkrijk een ERASMUS-bestemming voor studenten blijft.⁹¹ Academics maken zich zorgen over het verlies van de culturele en scholastische voordelen van pan-Europese uitwisselingsprogramma's. Er bestaat ook onduidelijkheid over de vraag of Europese academics in het VK kunnen wonen en werken en hun bijdrage aan de Britse universiteiten kunnen voortzetten. De uitdaging van rekrutering na de Brexit vergt innovatieve benaderingen om talent aan te trekken en te behouden.⁹² Hier komt nog bij dat er zorgen zijn binnen academische instellingen met betrekking tot de toegang tot onderzoeksfinanciering na de Brexit. Tussen 2007 en 2013 ontving het VK ongeveer £ 5 miljard aan EU-financiering voor onderzoek, waarvan £ 500 miljoen per jaar rechtstreeks naar universiteiten ging.⁹³

Samenvattend beeld Verenigd Koninkrijk (Engeland)

Het hoger onderwijs in de VK is niet goed te vergelijken met de Nederlandse situatie. De Britse vormen van professionele doctoraten wijken sterk af van PhD-trajecten met een duur van drie jaar en een mix van opleiden, onderzoekstraining en onderzoek. De PD-trajecten zitten veelal in de academische hoek en zijn hiermee vergelijkbaar met de PD-Eng trajecten aan de Nederlandse technische universiteiten.

2.12 Italië

Stelsel

Onderscheid hbo en wo

Het Italiaanse hogeronderwijsstelsel is een binair systeem dat universitair onderwijs en postsecundair onderwijs omvat.⁹⁴ Het universitair onderwijs bestaat uit drie niveaus (ba, ma, PhD). In het postsecundaire beroepsonderwijs (hogescholen) wordt alleen onderwijs aangeboden op het eerste niveau (bachelor). Daarnaast zijn er ruim honderd instellingen voor opleidingen op het gebied van kunst en muziek (Alta Formazione Artistica e Musicale, AFAM).⁹⁵

Het Italiaans hoger onderwijs is in de afgelopen decennia onderhevig geweest aan diverse structurele veranderingen. Voor het hbo bestaat er sinds 2008 een nieuw type instelling, het Istituto Tecnico Superiore (ITS). Deze instellingen zijn naar voorbeeld van de Duitse Fachhochschule opgezet en zijn erop gericht de student voor te bereiden op de arbeidsmarkt. De ITS-scholen proberen zoveel mogelijk in te spelen op vragen uit het bedrijfsleven. Ten minste dertig procent van de duur van de opleiding bestaat uit stages in het bedrijfsleven. De opleiding wordt afgesloten met het diploma di tecnico superiore. ITS-scholen werken veel samen met bedrijven, universiteiten, wetenschappelijke en technologische onderzoekscentra en lokale autoriteiten.⁹⁶

91 <https://www.erasmusplus.nl/actueel/nieuws/brexit-en-de-gevolgen-voor-erasmus>

92 <https://www.bath.ac.uk/guides/how-brexit-may-affect-prospective-and-current-eu-staff-at-the-university-of-bath/>

93 <https://fullfact.org/education/how-much-money-do-british-universities-get-eu/>

94 Vervat in het wetsdecreet n. 436 van 31 oktober 2000

95 https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/types-higher-education-institutions-39_it

96 <http://www.indire.it/progetto/its-istituti-tecnici-superiori/>

Er wordt ook technisch onderwijs aangeboden aan het Istruzione e Formazione Tecnica Superiore (IFTS) (hoger technisch onderwijs en beroepsvorming). Deze opleidingen bieden mensen met al opgedane werkervaring de mogelijkheid een diploma te halen. De IFTS-cursussen worden medegefinancierd door het Europees Sociaal Fonds en uitgevoerd binnen het Giovanisi-project. De opleidingen worden afgesloten met een certificato di specializzazione tecnica superiore. Deze titel is geldig in heel Italië en op Europees niveau; de studiepunten kunnen op universitair niveau worden erkend.⁹⁷

De opleidingen voor de schone kunsten, muziek, theater en dansstudies zijn opgewaardeerd tot universitair niveau en bestaan uit drie niveaus. Het eerste niveau is vergelijkbaar met een bachelorgraad waarbij men een diploma accademico di primo livello kan behalen. Op het tweede niveau kunnen studenten een één- of tweejarige master volgen.

Toegangseisen hbo en wo

In het algemeen is er geen verschillend voortraject voor wo en hbo. Voor de toegang tot hoger onderwijs (de programma's van de eerste cyclus) moet een potentiële student een officieel diploma van het secundair onderwijs, het zogeheten diploma di superamento dell'esame di stato, hebben behaald. Voor sommige studierichtingen gelden aanvullende eisen en soms is er een inhoudelijke toelatingstoets. Voor het hoger technisch onderwijs (hbo; IFTS) is het voldoende om toegelaten te zijn voor het 5^e jaar van de middelbare school of te slagen voor een toelatingstest.⁹⁸

Duur en karakter opleidingen in hbo en wo

De duur van hbo-bacheloropleidingen varieert. De duur van wo-bachelors is drie jaar; deze zijn gericht op een adequate beheersing van wetenschappelijke methoden en technieken. Naast een officieel diploma van het secundair niveau kunnen er aanvullende eisen worden gesteld aan de kandidaat om toegang te krijgen tot bepaalde universitaire opleidingen. Zo kent Italië ook numerus clausus-richtingen. Op het masterniveau kunnen studenten een tweejarige master volgen die leidt tot de graad van laurea specialistica (LS). Bij sommige opleidingen worden het eerste niveau en tweede niveau als één opleiding aangeboden (zoals bij bouwkunde of geneeskunde). Deze opleidingen worden aangeduid als laurea specialistica/magistrale a ciclo unico.

Relatieve omvang hbo en wo

Het universitair onderwijs is groter dan het hoger beroepsonderwijs. Er zijn 103 ITS-instellingen die betrekking hebben op zes technologische gebieden (energie-efficiëntie, duurzame mobiliteit, nieuwe levenswijzen, nieuwe technologieën, innovatie en toerisme en informatie- en communicatietechnologie). De ITS-instellingen bevinden zich vooral in het noorden van Italië.⁹⁹ Universitair onderwijs wordt in 170 steden in Italië aangeboden door 91 universiteiten.¹⁰⁰

Uitgangspositie hbo voor een derde cyclus

Onderzoeksopdracht hbo

Voor de hogere technische instituten (ITS) geldt dat er een nauwe samenwerking is met de universiteit. Vanuit de universiteit wordt onderzoek gedaan dat erop gericht is te kijken hoe verschillende opleidingen zo goed mogelijk een antwoord kunnen geven op de vragen uit het bedrijfsleven. Door de technologische veranderingen in het bedrijfsleven neemt de vraag toe naar studenten die specifieke kennis hebben.

97 http://www.regione.lazio.it/rl_formazione/?vw=contenutiDettaglio&cat=1&id=128

98 Vervat in het wetsdecreet n. 226 van 17 oktober 2005

99 <http://www.indire.it/progetto/its-istituti-tecnici-superiori/dove-sono-gli-its/>

100 <https://www.universitaly.it/>

Naar aanleiding hiervan worden in samenwerking met de universiteit bepaalde cursussen aangeboden die jongeren zo goed mogelijk hierop voorbereiden. Dit experiment wordt 'Industrie 4.0' genoemd.¹⁰¹

Het IFTS is bij wet ingesteld om het aanbod van post-diplomatrainings voor werkenden en werklozen uit te breiden en te verbeteren. IFTS maakt hiermee deel uit van het Integrated Education System (FIS), samen met het leerplichtonderwijs en het volwassenenonderwijs, en kent als zodanig geen onderzoeksopdracht.¹⁰²

Onderzoeksbudget hbo

De ITS voeren geen zelfstandige onderzoeksopdrachten uit.

Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten

Het onderwijzend personeel van de ITS-instellingen komt voor vijftig procent uit de arbeidswereld.

Aanbod hbo-masteropleidingen

Opleidingen van het IFTS en ITS zijn op het eerste niveau en kennen geen masterfase.

Bestaande derde cyclus

Universiteiten

Op het derde niveau zijn er bij de universiteiten de volgende opleidingen:

1. Corsi di Dottore di Ricerca: traditionele academische promotie met een duur van minimaal drie jaar. Toegang via een zeer competitief examen.
2. Corsi di Specializzazione: gespecialiseerde professionele vervolgoedingen. Ook hier is er toegang via een competitief toelatingsexamen. De opleidingen duren tussen de twee en zes jaar.
3. Corsi di Master Universitario di secondo livello: geavanceerde wetenschappelijke of beroepsgerichte opleidingen van minimaal een jaar, waarvoor als toelatingseis de laurea specialistica geldt, met eventuele aanvullende eisen. Dit zijn opleidingen die aangeboden worden onder de eigen verantwoordelijkheid van universiteiten.

De vormen 2 en 3 betreffen een beperkt aantal opleidingen, waar er behoefte is aan verdere professionele specialisatie en beroepsverdieping, bijvoorbeeld in de geneeskunde.

Zelfstandige derde cyclus hbo

Geen mogelijkheden.

Kunstensector/andere sectorale verschillen

In de kunstopleidingen zijn er eigen master- en specialisatiegraden, met de toevoeging 'academia'. Ook zijn PhD-trajecten mogelijk, leidende tot een apart omschreven doctorsgraad: diploma accademico di formazione alla ricerca.

Daarnaast is er het volgende aanbod: een master op het tweede niveau geeft toegang tot een vervolgmaster of vervolgstudie op het derde niveau. Men kan kiezen voor een tweejarige opleiding van 120 ECTS op het tweede niveau, leidend tot het diploma accademico di secondo livello. Deze opleiding bereidt de student voor op een driejarige vervolgoeding op het derde niveau, vooral gericht op onderzoek op hoog niveau.

101 <http://www.indire.it/progetto/its-istituti-tecnici-superiori/industria-4-0/>

102 <http://europalavoro.lavoro.gov.it/EuropaLavoro/Glossario/lfts>

Ook kan een eenjarige master gevolgd worden, afgerond met een diploma di perfezionamento o master (I). Dit diploma geeft toegang tot een eenjarige vervolgmaster (II). Ten slotte kan men ook kiezen voor een tweejarige specialisatie als master waarmee het diploma accademico di specializzazione (I) behaald kan worden. Dit diploma geeft toegang tot een verdere specialisatiemaster (II) op het derde niveau; wederom duurt deze opleiding twee jaar.

Beleidsdiscussie

Binariteit/stelsel algemeen

Het bedrijfsleven in Italië kampt met tekorten aan goed technisch geschoold personeel. Er wordt, net als in Nederland, al jaren een debat gevoerd over dichtsing van de kloof tussen de vraag in het bedrijfsleven en het aanbod vanuit de scholen en universiteiten. Kritiek is dat pas afgestudeerden te theoretisch onderlegd zijn en te weinig de benodigde toegepaste kennis bezitten.¹⁰³ De hogere technische instituten die in 2008 werden geïntroduceerd moeten hier een antwoord op bieden. Met initiatieven als 'Industrie 4.0' probeert de overheid direct tegemoet te komen aan de vragen uit het bedrijfsleven. Kanttekening die hierbij ook wel wordt gemaakt is dat er te veel ingespeeld wordt op de kortetermijnvraag vanuit het bedrijfsleven en te weinig op een duurzame diepgaande technische scholing van de student.¹⁰⁴

Daarnaast kiezen nog steeds veel studenten voor de universiteit. Er ligt momenteel een voorstel om technische instituten aantrekkelijker te maken, waarna studenten makkelijker kunnen overstappen naar de universiteit.

Hbo-masters / onderzoeksfunctie hbo m/ derde cyclus in hbo

Geen discussies bekend.

Samenvattend beeld Italië

Hogescholen bieden alleen bacheloropleidingen en een derde cyclus. De kunstopleidingen zijn opgewaardeerd tot universitair niveau en kennen drie cycli; de derde cyclus bestaat uit een driejarige opleiding, vooral gericht op onderzoek.

2.13 Discussie en ontwikkelingen in Nederland

In vergelijking tot de andere landen is de positie van Nederland op de hiervoor in beeld gebrachte hoofdaspecten als volgt te kenschetsen:

- Toegangseisen hbo en wo: in sommige landen zijn er min of meer gelijke toegangseisen tot het hbo en het wo, in Nederland is er een duidelijk verschil tussen de havo-hbo- en de vwo-wo-routes.
- Duur opleidingen in hbo en wo: opvallend is het verschil in de duur van hbo-bachelortrajecten. In Nederland is dat vier jaar, in het buitenland meestal drie jaar. Daarentegen duren hbo-masteropleidingen in sommige landen twee jaar, tegenover een jaar in Nederland.
- Relatieve omvang hbo versus wo: opvallend is de relatieve omvang van het hbo in Nederland. Dat is anderhalf tot (vroeger) bijna twee maal zo groot als het wo, in aantallen studenten. In veel andere landen is het wo even groot of groter dan het hbo.
- Onderzoeksopdracht/-ruimte hbo: wat betreft de wettelijke taak van het hbo om onderzoek te doen, zijn er weinig verschillen te zien. In elk land wordt van het hbo praktijkgericht onderzoek verwacht en het belang dat de samenleving en de politiek daaraan hechten, neemt toe.

103 <https://www.ilfattoquotidiano.it/2018/02/01/fate-listituto-tecnico-ma-fatelo-bene-dico-al-governo-non-ai-ragazzi/4130964/>

104 <https://www.ilsole24ore.com/art/notizie/2016-08-22/non-solo-universita-its-stage-formazione-che-da-lavoro-184545.shtml?uud=ADbNWg8>

- Onderzoeksbudget hbo (eerste en tweede geldstroom): als er in alle landen al een eerste geldstroom is voor het hbo, dan is die - net als in Nederland - klein ten opzichte van de bekostiging van de universiteiten. Nederland zit op dit punt niet laag. Dat geldt ook voor de tweede geldstroom; in Nederland is via vooral de NRPO SIA een relatief substantiële tweede geldstroom voor het hbo gereserveerd. In andere landen is er vaak discussie over de uitbouw van de tweede geldstroom voor hogescholen, maar die stroom is vaak kleiner of minder toegankelijk (niet specifiek voor het hbo geoormerkt) dan in Nederland.
- Opleidingsniveau/-eisen hbo-docenten: wat betreft de eisen aan docenten en het aandeel master- en PhD-opgeleide docenten wijkt Nederland niet af. Doorgaans dienen lectoren/professoren aan een hogeschool gepromoveerd te zijn en geldt voor de overige docenten/onderzoekers een eis of wens van een mastergraad.
- Masteropleidingen in het hbo: Nederland zit hier opnieuw in de middenmoot. In enkele landen zijn hbo-masteropleidingen meer algemeen, maar er zijn ook landen waar er geen masteropleidingen in het hbo zijn. In die landen is er dan wel vaak de wens/roep om die in te voeren.
- Promoties: in Nederland is dat enkel aan of in samenwerking met een universiteit mogelijk. Dat geldt voor de meeste andere landen. In sommige landen hebben hogescholen voor aangewezen gebieden een promotierecht. Dat betreft trajecten die (sterk) gelijk zijn aan de PhD-trajecten bij universiteiten, met uitzondering van de kunstensector. Alleen in de Angelsaksische landen zijn er professional doctorates met een eigen karakter, maar die zijn vooral gericht op academische beroepen zoals in de zorg. In Nederland bieden de drie Technische Universiteiten de professional doctorates engineering aan¹⁰⁵.
- In Nederland zijn de kunstenopleidingen onderdeel van het hbo; in de meeste andere landen zijn deze opleidingen onderdeel van de universitaire sector of hebben ze een aparte status. In het buitenland kennen de kunstenopleidingen bij promoties naast een traditioneel PhD-traject vaak ook een eigen invulling van een derde cyclus hbo, met de mogelijkheid van een promotie in de traditie van artistiek research, waarbij het maakproces onderdeel is van de promotie. In Nederland wordt daarmee geëxperimenteerd.

Discussie derde cyclus Nederland

In de Wetenschapsbrief van januari 2019 heeft de minister van OCW aangekondigd dat de hogescholen met een kunstopleiding een visie presenteren voor een nieuw te ontwikkelen derde cyclus voor het creatieve domein. Een werkgroep van de Vereniging Hogescholen heeft vervolgens hierover ideeën en voorstellen ontwikkeld¹⁰⁶. Kern daarvan is:

- Een derde cyclus betreft onderzoek in de kunsten en niet over of naar de kunsten.
- De eigen aard van het onderzoek in de kunsten (en breder, in het hele hbo) dient te worden geëxpliciteerd. De sterke verbinding van onderzoek met de beroepspraktijk staat voorop.
- De kwaliteit moeten buiten kijf staan en de kwaliteitszorg, zoals met een peer systeem, moet gedegen geprotocolleerd zijn. In het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO) voor hogescholen is het nodig om apart aandacht te besteden aan de beoordeling van het onderzoek in de creatieve sector omdat dat onderzoek een aantal bijzondere kenmerken heeft die niet of in mindere mate gelden voor ander onderzoek.
- De graad die wordt verleend hoeft niet per se een doctorsgraad te zijn, maar bijvoorbeeld de titel Creator Doctus (CrD) of het in het buitenland wel gebruikte 'doctorate in the arts'.
- Een kritische massa bij kennis en kunde is nodig. Voorstel is daarom om te beginnen met een samenwerking in een gezamenlijke graduate school.

¹⁰⁵ Deze PD-Eng-trajecten bieden een combinatie van professionele vorming, onderzoekstraining en ontwerpgericht onderzoek. De PD-Eng is gecertificeerd door de industrie (geen erkende graad) en kent vrij veel deelnemers (in 2015 3.600 certificaten). De kandidaat is in dienst van een van de TU's en volgt een tweejarig programma met in het eerste jaar groepsprojecten en cursussen en in het tweede jaar een ontwerpproject bij een bedrijf.

¹⁰⁶ Schets voor een visie op de derde cyclus kunst- en creatieve opleidingen, versie 1 april 2019.

In de kunstensector lopen in Nederland enkele experimenten met een derde cyclus, zoals bij de Rietveld Academie met een Creator Doctus-traject waarbij het maakproces onderdeel is van de promotie. De titel Creator Doctus (CrD) is door de Gerrit Rietveld Academie opgezet en door het Mondriaanfonds en de Europese Unie ondersteund. Dit is een driejarig onderzoekstraject dat niet leidt tot een geschreven proefschrift, maar tot een verzameling artistieke werken of projecten die antwoord geven op onderzoeksvragen die door de kunstenaar zijn geformuleerd, op grond van een door een opdrachtgever, bijvoorbeeld een museum, gemarkeerd onderzoeksgebied. De aanpak is vergelijkbaar met wat in veel andere landen wordt omschreven als artistic research, als een andere vorm van promoveren dan in een PhD-traject. Aan het eind wordt het resultaat gepresenteerd aan een beoordelingscommissie, betrokken partijen en publiek. Als het werk positief wordt beoordeeld krijgt de kunstenaar de titel Creator Doctus. Deze nieuwe graad moet bijdragen aan de erkenning van het vak en het beroep van de kunstenaar. Om de graad op Europees niveau erkend te krijgen, wordt samengewerkt met een aantal Europese partners. Deze partners zijn naast de Rietveld Academie: EQ-Arts, Glasgow School of Art, Athens School of Arts, l'École Nationale Supérieure d'Arts de Paris-Cergy, Vilnius Academy of Arts, Merz Akademie, Royal Danish Academy of Fine Arts. Het gezamenlijke project heeft als doel om te komen tot een derde cyclus die wordt erkend op hetzelfde niveau en als gelijkwaardig aan een PhD-graad.

Mogelijkheden derde cyclus in het overige hbo

De werkgroep derde cyclus kunstenopleidingen heeft in de voorstellen ook opgenomen dat een uitwerking van de voorstellen naar de rest van het hbo mogelijk moet zijn. In het kader van het voorliggende onderzoek is aan twintig lectoren binnen en met name buiten de kunstenopleidingen gevraagd naar hun visie en voorkeuren bij een derde cyclus hbo.

De geïnterviewde lectoren stellen unisono dat een door hogescholen geleid promotietraject wetenschappelijk onomstreden moet zijn. De geïnterviewde lectoren willen geen tweesporigenadering, met A- en B-promoties. De vrees is dat de promovendi bij de hogeschool minder gewaardeerd worden en een lagere status hebben. Buiten kijf moet staan dat het onderzoek methodologisch aan de maat is. Binnen dat onomstreden kwaliteitskader is volgens de geïnterviewde lectoren - in aansluiting op de voorstellen uit de kunstensector - wel een verdergaande discussie nodig over de daarbij te betrekken kwaliteitsstandaarden. Een promovendus moet boven twijfel kunnen aantonen dat die goed onderzoek kan doen, maar de manier waarop dat in het hbo en in het wo gebeurt, moet volgens geïnterviewden kunnen verschillen. De discussie daarover is volgens lectoren nog niet afgerond. Als voorbeeld is genoemd dat het in het hbo mogelijk moet zijn om op een verzameling van kleinschalige experimenten te promoveren. Ook is door geïnterviewden verwezen naar bestaande ontwerpgerichte onderzoeken in het hbo en de mogelijkheid, naar analogie van artistic research, om het ontwerpproces onderwerp van promotie te maken. Bij universiteiten, waar sommige opleidingen (zoals bij de TU's) ontwerpgericht zijn, zijn er hierin al mogelijkheden, evenwel niet leidende tot een formele graad¹⁰⁷.

Bij de geïnterviewde lectoren staat buiten kijf dat als het gaat om een doctorsgraad, de kwaliteit van het onderzoek onomstreden moet zijn. Over de mogelijkheid van een derde cyclus hbo met een eigen karakter en graad, zo blijkt uit de interviews, hebben, buiten de kunstenopleidingen, lectoren nauwelijks nagedacht. Naar aanleiding van de vanuit de kunstenopleidingen ontwikkelde voorstellen zou in de toekomst het debat over een derde cyclus met een eigen karakter in het overige hbo nader gevoerd kunnen worden. Daarbij blijkt uit interviews met lectoren wel enthousiasme over een eigenstandige derde cyclus.

¹⁰⁷ Volgens de WHW is promoveren op een proefontwerp mogelijk. In hoeverre het proefontwerp een ontwerptekening dan wel een tastbaar ontwerp, model, programma, bewerking van grondstoffen of ander product is, verschilt per universiteit. Sommige promotiereglementen bevatten de criteria waaraan een proefontwerp moet voldoen. Deze zijn bijvoorbeeld originaliteit, gebruikmaking van geëigende vaktheoretische kennis, berekeningen en methodieken, en het verder ontwikkelen van bestaande wetenschappelijke kennis. In alle gevallen is een op schrift gestelde wetenschappelijke verantwoording en documentatie onderdeel van het ontwerp.

Dat biedt volgens de lectoren mogelijkheden om een eigen invulling te geven aan de derde cyclus, met een mix van opleiding, training en praktijkgericht onderzoek die meer beroepsgericht kan worden ingevuld. Daarvan wordt ook een kwaliteitsimpuls verwacht op het hbo en de lectoraten.

2.14 Conclusies

Conclusies naar aanleiding van de landenvergelijking zijn hieronder geformuleerd in een antwoord op de voorgelegde onderzoeksvragen.

In hoeverre is het stelsel in de andere landen vergelijkbaar met dat in Nederland? Welke overeenkomsten en verschillen tussen de stelsels van andere landen en het Nederlandse stelsel zijn relevant voor de derde cyclus?

In de landenvergelijking zitten landen met een unitair stelsel, met een binair stelsel en landen die er tussenin zitten. Elk land heeft eigen stelselkenmerken. Grosso modo is er in elk land een herkenbare structuur van bachelor-master-doctoraat/PhD-opleidingen, maar de nadere uitwerking verschilt nogal. Het traditionele universitaire onderwijs (te volgen aan research universiteiten) lijkt overal vrij sterk op elkaar qua graden en invulling. De verschillen zitten vooral in de positie van het hbo. Het is dus in sterke mate het beroepsgerichte onderwijs dat een stelsel van hoger onderwijs nader kenmerkt. Grote verschillen zijn er daarbij naar:

- De toegangseisen tot hbo en wo; soms verschillen toegangseisen, zoals in Nederland, soms niet.
- Onderzoeksbudgetten van hogescholen; die variëren in de eerste geldstroom van nul tot redelijk substantieel (maar nergens in de buurt van het budget voor universiteiten).
- Het opleidingsniveau van hogeschooldocenten; in sommige landen is het aandeel gepromoveerden de helft of meer.
- Het aanbod van professionele masters; dat aanbod varieert van nul tot substantieel.
- In veel landen is de relatieve omvang van het hbo (i.t.t. Nederland) (veel) kleiner dan het wo.
- De duur van een hbo-bacheloropleiding; in de meeste landen duurt een hbo-bacheloropleiding drie jaar, in Nederland vier jaar.
- Promotierecht hogescholen; in sommige landen hebben hogescholen een - beperkt - promotierecht.
- De positie van het kunstonderwijs (en soms ook de maritieme opleidingen; in Nederland zijn de kunstopleidingen onderdeel van het hbo; in de meeste andere landen zijn ze deel van de universitaire sector of hebben ze een aparte status.
- Een eigenstandige derde cyclus hbo; in bijna alle landen komen coöperatieve doctoraten voor, waarin een hogeschool samenwerkt met een universiteit. Dat gaat doorgaans om traditionele PhD-trajecten. Een duidelijke eigen invulling van een eigenstandige derde cyclus hbo, met een daaraan verbonden graad, komt buiten de kunstopleidingen eigenlijk niet voor. In de kunstopleidingen zijn er, naast de PhD-trajecten, in veel landen wel opleidingseigen promotietrajecten in de traditie van artistic research, waarbij het maakproces onderdeel is van de promotie.

Wat zijn internationaal - in grote lijnen - de ontwikkelingen ten aanzien van binaire stelsels?

Trend in de meeste landen is dat hogescholen meer een onderzoekstaak krijgen, in samenhang met de erkenning van het economisch belang van praktijkgericht onderzoek. Budgetten in de eerste en tweede geldstroom worden hierdoor beter toegankelijk en groeien in het algemeen voor hogescholen.

De achterstand op de universiteiten is in de meeste landen in dit opzicht echter nog (zeer) fors. Bovendien is er overal een behoudende, defensieve universitaire sector die de uitbreiding van de mogelijkheden van hogescholen qua onderzoeksbudget en 'degree awarding power' kritisch beziet. Samenwerking tussen universiteiten en hogescholen vanuit de bestaande posities in onderzoek en promoties heeft wel vrijwel overal brede steun, ook al zijn er ook landen waar de afstand (cultuurverschillen) tussen hbo en wo zo groot is dat samenwerking nog beperkt is. Ook is zichtbaar dat de component onderzoek binnen hbo-opleidingen in veel landen groeit of is gegroeid (research based education als norm).

Per saldo groeien hbo en wo in veel landen sterker naar elkaar toe. Dit gaat in veel landen gepaard met discussies over meer dan wel de introductie van hbo-masteropleidingen, extra budgetten voor hogescholen en meer samenwerking tussen hogescholen en universiteiten. Promotierecht voor hogescholen is daarbij ook in discussie en ontwikkeling, met name nu in Duitsland. Buiten de kunstopleidingen is er echter nauwelijks discussie over een eigenstandige, hbo-specifieke derde cyclus voor hogescholen; buiten het kunstonderwijs lijkt een derde cyclus in sterke mate te worden geassocieerd met wetenschappelijke onderzoeksopleidingen. De professional doctorates die er met name in Angelsaksische landen zijn, zijn gericht op de professionele ontwikkeling in academische beroepen, vergelijkbaar met de professional doctorates aan de Nederlandse Technische Universiteiten.

Hoe is een eventuele derde cyclus buiten het wo in de andere landen vormgegeven?

Per saldo is er in geen van de onderzochte landen met een binair stelsel nu een substantieel zelfstandig promotierecht voor hogescholen, buiten de kunstopleidingen. Promoties zijn mogelijk in samenwerking met en onder supervisie van een universiteit. In de nader bekeken landen met een binair stelsel is er enkel in Duitsland, Finland en Nederland een duidelijke discussie gaande over een derde cyclus voor hogescholen. Duitsland is hierin het verste, met een concreet voorstel voor een graduate school voor de hogescholen en reeds concrete ervaringen hiermee in de deelstaat Hessen. In de kunstensector zijn er binnen hogescholen wel experimenten met een derde cyclus. In veel landen is het kunstonderwijs onderdeel van de universitaire sector en zijn er dan ook de bijhorende promotierechten, of is er voor de kunstopleidingen een uitzondering gemaakt, zoals in Vlaanderen.

In landen met (semi-)unitaire stelsels zijn er wel concreet mogelijkheden voor hogescholen om doctoraat-programma's te verzorgen. Dat promotierecht is steeds beperkt/selectief (met een instemmingsplicht van de ho-autoriteit) en is het meest vergaand/breed verankerd in Ierland en het VK. Daarnaast zijn er in Noorwegen en Zweden mogelijkheden - na toestemming - voor hogescholen om in aangewezen studiegebieden doctoraten af te geven. Bij deze doctoraten gaat het vaak om traditionele PhD-trajecten, maar dan onder verantwoordelijkheid van een hogeschool en niet om wezenlijk van PhD-trajecten afwijkende professionele doctoraten. Waar er wel professionele doctoraten zijn met een eigen karakter, zoals in het VK, sluiten die vaak aan op traditioneel universitaire studies.

Innovatieve vormen van professionele doctoraten die nauw aansluiten op professionele masteropleidingen zijn dus schaars. Alleen in de kunsten bestaat er in veel landen een eigen invulling van de promotie, met de artistic research-benaderingen.

Dat betekent voor de Nederlandse situatie dat in de discussie over een eigen vorm van promoveren in het hbo in nauwe aansluiting op een tweede cyclus hbo, er nauwelijks aansprekende internationale voorbeelden zijn. De meest aansprekende voorbeelden zijn de bestaande professionele doctoraatsopleidingen bij universiteiten, waarvan er in Nederland met de (relatief kortdurende) PD-Eng-trajecten ook een voorbeeld is en de genoemde artistic research-promoties in de kunsten.

Is er hierbij onderscheid tussen sectoren (met speciale aandacht voor de kunstensector)?

De kunstopleidingen vormen in veel stelsels een aparte categorie, met vaak mogelijkheden (zelfstandig of in samenwerking) tot promoties. Bij veel kunstinstellingen zijn niet alleen reguliere PhD-trajecten mogelijk, maar ook promoties in de lijn van artistic research waarbij het maakproces van een kunstwerk centraal staat.

Waarom is ooit voor deze vormgeving van de derde cyclus gekozen in het betreffende land?

Deze vraag kan niet goed worden beantwoord binnen de gegeven kaders voor dit onderzoek. In veel landen is wel zichtbaar dat na 1999 de ontwikkeling van de bachelorstructuur voortbouwt op het ervóór bestaande stelsel; stelselkenmerken van voor 1999 zetten zich dan voort in het stelsel daarna. In enkele landen, zoals Duitsland, bestaan de oude en nieuwe structuren nog naast elkaar, waarbij studenten ook kunnen kiezen voor een opleiding oude stijl. Het aanbod en de omvang van de opleidingen oude stijl zijn relatief klein. Voor de kunstenopleidingen is er overal een ‘worsteling’ merkbaar waar die opleidingen moeten worden ge-positioneerd. Bij artistic research is zichtbaar dat er een internationaal netwerk is dat de bijzondere positie van de kunsten hierin wil versterken.

3 Samenwerking tussen hogescholen en universiteiten in Nederland

Als tweede hoofdvraag heeft het ministerie van OCW voorgelegd wat de stand van zaken is in onderzoek tussen hogescholen en universiteiten. Hiertoe zijn de volgende bronnen benut:

- Reeds bestaand onderzoek naar de samenwerking en contacten tussen hogescholen en universiteiten.
- Een deskresearch, met een analyse van de informatie op websites over samenwerking met universiteiten in een steekproef van 70 lectoraten.
- Analyse van data via projectenbanken onderzoek.
- Interviews met 30 lectoren en hoogleraren/universitaire onderzoekers waarvan tien hoogleraren, vijf personen met een dubbelaanstelling in het wo en hbo en vijftien lectoren die alleen in het hbo werkzaam zijn (in totaal dus 20 lectoren en 15 hoogleraren). De geïnterviewden werken in verschillende kennisdomeinen: techniek/ict, zorg, onderwijs, kunsten, rechten/veiligheid, letteren, planologie en economie.
- Interviews met vertegenwoordigers van de Vereniging Hogescholen, NRPO SIA en het Rathenau Instituut.

3.1 Achtergronden en historie

Sinds ongeveer twintig jaar hebben hogescholen in Nederland een expliciete onderzoeksopdracht die ondersteund wordt door op onderzoek gerichte functies (lectoren) en een infrastructuur (budgetten, lectoraten, kenniskringen). In hbo-opleidingen staat de opleiding tot reflectieve practitioner centraal en bestaan afstudeerfases doorgaans uit praktijkgerichte afstudeeronderzoeken. Dit wordt ondersteund door een op het hbo-onderzoek gerichte externe kwaliteitszorg. In 2016 is het nieuwe Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek (BKO) vastgesteld en is de nieuwe Commissie Evaluatie Kwaliteitszorg Onderzoek geïnstalleerd. Deze commissie is ook verantwoordelijk voor een brancherapportage, waarin de omvang en de kwaliteit van het praktijkgericht onderzoek van hogescholen wordt toegelicht.

In de afgelopen jaren bleek dat verschillen tussen hbo-sectoren qua onderzoekstraditie en onderzoeksagenda groot waren. Ook de positie van onderzoekers binnen het hbo varieerde sterk. Uit eerder onderzoek van ResearchNed bleek dat het aandeel academisch opgeleide en het aandeel gepromoveerde docenten/onderzoekers binnen opleidingen in het hbo varieerde tussen praktisch nul en soms honderd procent¹⁰⁸.

Duidelijk is dat het (praktijkgericht) onderzoek binnen het hbo zich nog aan het ontwikkelen is. Uit een evaluatie van RAAK-projecten blijkt dat praktijkgericht onderzoek anno 2014 binnen de hogescholen nog een relatief nieuw fenomeen is. Er is nog geen uitgekristalliseerd en breed gedeeld beeld van wat praktijkgericht onderzoek is en welke criteria, (domeinspecifieke) methodieken en spelregels daarbij gelden. Daarbij worstelen veel hogescholen nog met een inrichtingsvraagstuk: een zowel voor het onderwijs als voor het onderzoek optimale inbedding en ondersteuning van lectoraten. Er is op dat punt nog een flinke dynamiek te zien bij hogescholen¹⁰⁹. Een ander onderzoek¹¹⁰ trekt ten aanzien van praktijkgericht onderzoek de volgende conclusies:

108 ResearchNed (2014), in opdracht van Zestor.

109 ResearchNed (2014), in opdracht van NRPO SIA.

110 ResearchNed (2013), in opdracht van de toenmalige HBO-Raad.

- Het hbo-onderzoek lijdt onder een relatieve onzichtbaarheid en onbekendheid. Hogescholen besteden nog weinig aandacht aan wetenschaps- en kenniscommunicatie.
- De infrastructuur is voor een goed onderzoeksklimaat nog niet op orde; de wetenschappelijke standaarden (methoden en kwaliteitsnormen) voor vormen van praktijkgericht onderzoek zijn nog niet uitgekristalliseerd, er is onduidelijkheid over de (gewenste) output en twijfel of er voldoende kritische massa is aan gekwalificeerd personeel binnen onderzoekseenheden. Men wil soms te veel met te weinig mensen, waardoor een verbrokken beeld ontstaat.
- De onderzoekscultuur binnen hogescholen is nog veelal in ontwikkeling. Er zijn twijfels aan de consistente kwaliteit van producten en van lectoren en er is ruimte gesignaleerd voor hobbyïsme. Daartegenover staat weinig aandacht voor onderzoeksverantwoording. Het is soms onduidelijk waarop lectoren precies worden afgerekend.
- Er wordt soms weinig verbinding vanuit het onderzoek met het onderwijs gezien.
- Er wordt soms onvoldoende eigenheid van het onderzoek in het hbo gezien. De hogescholen moeten deels nog hun natuurlijke positie in de kennisketen vinden en bezetten, met name ten opzichte van de universiteiten.

De Vereniging Hogescholen stelt recent¹¹¹ dat de Nationale Wetenschapsagenda een krachtige impuls heeft gegeven aan het ontwikkelen van de eigen strategische onderzoeksagenda in het hbo. In de hbo-agenda ‘Onderzoek met Impact’ (augustus 2016) zijn de ambities verder uitgewerkt en zijn tien brede maatschappelijke thema’s benoemd waaraan hogescholen volgens de VH een belangrijke bijdrage kunnen leveren.¹¹² Het is de bedoeling dat op deze thema’s de komende jaren verdere samenwerking en platformvorming gaan plaatsvinden. De VH trekt daarbij nauw op met het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek (NRPO SIA) dat binnen NWO het praktijkgericht onderzoek ondersteunt en onderzoekssubsidies verstrekt aan hogescholen (met de programma’s RAAK, KIEM, SPRONG). In de actuele Wetenschapsbrief van OCW wordt de ontwikkeling van het praktijkgericht onderzoek binnen hogescholen verder ondersteund, met onder meer extra middelen voor praktijkgericht onderzoek.

3.2 Onderzoeksmassa bij lectoraten, kenniscentra en Centres of Expertise

In dit onderzoek zijn 70 lectoraten, verdeeld over de verschillende domeinen in het hbo, nader bekeken op een aantal kenmerken met betrekking tot de onderzoekspositie en de samenwerking met één of meer universiteiten. In totaal zijn er circa 650 lectoren bij hogescholen actief.¹¹³

3.2.1 Onderzoekersbezetting lectoraten

Gemiddeld telt een lectoraat in deze steekproef één lector, in totaal 73 lectoren bij de 70 nader bekeken lectoraten. Acht lectoraten hebben twee lectoren en negen lectoraten hebben (ook) een associate lector in dienst. Bij de 70 lectoraten zijn er vijf lectoraten die momenteel geen lector hebben. Redenen hiervan zijn dat de associate lector het lectoraat trekt, dat de hogeschool nog zoekende is, of dat de lector is opgestapt en (nog) niet is vervangen. Meestal gaat het dus om een tijdelijke situatie. In de meeste gevallen functioneert de associate lector naast en met een lector. Van de 73 lectoren bij de onderzochte lectoraten hebben er zeventien ook een aanstelling bij een universiteit (23%). Dat is iets meer dan de zeventien procent die eerder uit onderzoek van het Rathenau Instituut bleek.¹¹⁴ Van belang is verder nog dat lectoren relatief vaak werken met een tijdelijk contract (43% heeft geen vaste aanstelling) en in ruim de helft van de gevallen meer dan één baan hebben.¹¹⁵

111 VH, Jaarplan en begroting 2018

112 [https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_\(website\).pdf?1471955342](https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/601/original/Onderzoek_met_Impact_(website).pdf?1471955342)

113 <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/geld/inkomsten-uitgaven-van-universiteiten-en-hogescholen/praktijkgericht>

114 Bron: Rathenau Instituut.

115 <https://www.zestor.nl/sites/default/files/publications/Arbeidsmarktmonitor%202017.pdf>

Bij 52 onderzochte lectoraten bevat de website gespecificeerde informatie over onderzoekers. Het aantal gemelde onderzoekers varieert van 1 tot 24 en ligt gemiddeld op zes onderzoekers. Bij vijftien lectoraten zijn er acht tot twaalf docent-onderzoekers, de rest is groter of (veel) kleiner; bij negentien van de 52 lectoraten zijn er 1 tot 3 onderzoekers.

De websites van 55 van de 70 onderzochte lectoraten bevatten informatie over de al dan niet aanwezigheid van promovendi. Bij de 55 lectoraten met informatie blijkt dat er bij iets meer dan de helft (31 keer) - nu - geen promovendi zijn. Bij 24 lectoraten zijn er wel promovendi, in aantal variërend van één tot vier, met een uitschieter van acht promovendi. Gemiddeld zijn er bij deze lectoraten ruim twee promovendi; in totaal zijn er 54 promovendi geteld. Dit is ongeveer één promovendus per elk in de steekproef meegenomen lectoraat.

Vaak, maar niet altijd, is de promovendus een medewerker van de hogeschool. Ervan uitgaande dat de onderzoekers en promovendi als groep vrij sterk overlappen, telt een lectoraat in deze steekproef gemiddeld zo'n zeven onderzoekers, dat wil zeggen: ruim één (associate) lector en ongeveer zes onderzoekers/promovendi. Veel onderzoekers zullen daarbij in deeltijd als onderzoeker actief zijn en daarnaast lesgeven. Docenten en medewerkers binnen hogescholen die promoveren, hebben op grond van een promotiebeurs/vouchers normaliter per week twee dagen beschikbaar voor het promotie-onderzoek. Ook lectoren hebben doorgaans geen fulltime aanstelling en hebben ook andere taken dan onderzoek. Alleen extern geworven promovendi, bijvoorbeeld als onderdeel van een RAAK-project, zo blijkt uit de interviews, hebben een voltijds aanstelling als onderzoeker.

Bij een gemiddeld aantal van zeven onderzoekers, met een gemiddelde onderzoekscapaciteit van maximaal twee dagen per week, resteert er een gemiddelde onderzoekscapaciteit per lectoraat die is in te schatten op circa 1,5 a 2 fte. Zoals gezegd zijn er daarbij uitschieters naar boven en onder. Deze inschatting op basis van de steekproef spoort globaal met eerder onderzoek¹¹⁶ van Rathenau Instituut waaruit blijkt dat een gemiddeld lectoraat een omzet heeft van € 290.000 per jaar (stand 2016), met naast de lector zes collega-onderzoekers die voor in totaal 1,75 fte actief zijn. Gemiddeld zijn er volgens dit onderzoek per lectoraat anderhalve promovendi die in totaal 0,6 fte tijd steken in het lectoraat, dat wil zeggen twee dagen per week per promovendus. In vergelijking met het voorliggende onderzoek verschilt vooral de inschatting van anderhalve promovendi per lectoraat door Rathenau; die ligt wat hoger dan de waarneming van gemiddeld één promovendus per lectoraat die uit de voorliggende verkenning blijkt. Dat kan komen doordat informatie op websites in de steekproef onvolledig is of door de selectie in de steekproef, waarbij een doorsnee van de verschillende hbo-domeinen is genomen. Doordat het aantal promovendi per domein kan verschillen, vergt een exacte benadering van het aantal promovendi per lectoraat een gewogen steekproef.

Onverlet de verschillen in de analyses van het Rathenau Instituut en de steekproef, kan worden geconcludeerd dat de gemiddelde onderzoekscapaciteit van een afzonderlijk lectoraat relatief beperkt is, met name in vergelijking tot universiteiten. De beperkte onderzoekscapaciteit van het hbo blijkt ook als de totale onderzoeksgerelateerde omzet bij hogescholen (€ 217 mln. bij 37 hogescholen) wordt afgezet tegen die van universiteiten (€ 3.515 mln. bij 14 universiteiten) en universitaire medische centra (€ 1.064 mln. bij 8 organisaties)¹¹⁷. Duidelijk is hierdoor op voorhand dat de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten bezien vanuit de universiteiten niet meer dan een klein belang kan hebben in termen van financiën en capaciteit. Ook betekent dit dat het zeer uitmaakt vanuit welk perspectief je de samenwerking bekijkt. Vanuit lectoraten kunnen belangrijke vormen van samenwerking en netwerkpartners worden gemeld, waar dat vanuit een universiteit kan worden gezien als een klein deel van de totale onderzoeksinzet waarmee de situatie binnen de universiteit met 'weinig samenwerking' kan worden omschreven.

116 https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/000/560/original/RATH_FC19_Praktijkonderzoek_Lectoraten_VS2.pdf?1464163021

117 Stand 2016. Zie: <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/beleid-en-structuur/hoe-kennis-georganiseerd-nederland/structuur-van-de>

3.2.2 Samenwerking in een Kenniscentrum en Centre of Expertise

Binnen hogescholen kunnen lectoraten op verschillende manieren zijn gepositioneerd en georganiseerd. Veel voorkomend is dat verwante lectoraten samenwerken in een kenniscentrum dat de kennis en de activiteiten van de lectoraten bundelt op een breder, gemeenschappelijk kennisdomein of thema. Uit de websearch blijkt dat 38 van de 68 op dit punt nader bekeken lectoraten deel uitmaken van een kenniscentrum; ruim de helft van de lectoraten maakt dus deel uit van een kenniscentrum. In de steekproef komt dit vooral voor op de thema's en kennisgebieden energie, exact en zorg.

Het kenniscentrum zorgt voor meer kritische massa van onderzoeksgroepen in het hbo. Ook biedt het mogelijkheden voor specialisatie. In het voorliggende onderzoek is er het voorbeeld van een lector die zich binnen het kenniscentrum gespecialiseerd heeft in de begeleiding van promovendi. Die lector kan zich dan daarin verder bekwamen en een dergelijke rolspecialisatie geeft de mogelijkheid voor de hogeschool om bij de werving/vervanging van een dergelijke lector specifiek te werven op de vaardigheid en ervaring in de begeleiding van promovendi. In de huidige selectie van lectoren is de vaardigheid in het begeleiden van promovendi (vaak) geen (expliciet) selectie criterium.

Uit de websearch blijkt voorts dat 18 van de 70 bekeken lectoraten participeren in een Centre of Expertise (CoE). Centres of Expertise zijn 'duurzame, actiegerichte samenwerkingsverbanden waarin hogescholen, bedrijven, overheden en andere publieke en maatschappelijke organisaties samen onderzoeken, innoveren, experimenteren en investeren ten behoeve van toekomstbestendig hoger beroepsonderwijs en beroepspraktijk en ter versnelling van gewenste economische en maatschappelijke transities' (VH, 2018). Er zijn in Nederland 37 CoE's actief.¹¹⁸

3.2.3 Onderzoeksmassa in kenniscentra

Uit de nadere analyse van de 35 kenniscentra waarin de lectoraten in de steekproef participeren, blijkt dat er gemiddeld ongeveer acht lectoraten actief zijn binnen een kenniscentrum. Het grootste kenniscentrum verenigt negentien lectoraten. Een nadere blik op de kennisterreinen waarop de aangesloten lectoraten zich richten, leert dat de lectoraten binnen een kenniscentrum onderling vrij sterk kunnen verschillen. De (thematische) verwantschap is er steeds, maar lijkt (veel) minder groot dan die tussen leerstoelen binnen universitaire vakgroepen. Het verbindende thema in een kenniscentrum van een hogeschool is bijvoorbeeld 'Sociale innovatie' met daarbinnen onder meer lectoraten die zich richten op 'verandering in het publieke domein' en 'toegang tot het recht'. Bij een kenniscentrum 'Duurzaam produceren' kan het zowel gaan om water- en windtechnologie als om duurzame kunststoffen. Bij andere kenniscentra kunnen kennisterreinen (op het eerste gezicht) meer verwant zijn of deels overlappen, zoals de lectoraten 'Active ageing' en 'Leven lang in beweging' in een gezamenlijk kenniscentrum. De kennisgebieden kunnen dus vrij nauw verwant zijn of zich vanuit verschillende invalshoeken en opleidingsgebieden op een breder thema (duurzaamheid, veiligheid) richten. Hoe dan ook bieden de kenniscentra kansen op gezamenlijk, met name multidisciplinair, onderzoek en op taakspecialisaties.

3.2.4 Gepromoveerde medewerkers binnen hogescholen

In het hbo als geheel geldt dat bij het onderwijzend personeel ongeveer negen procent van alle docenten/lectoren gepromoveerd is; bij de staf en directie geldt dat voor zeventien procent van de medewerkers (Arbeidsmarktmonitor hbo 2017, Zestor). Bij de 70 nader bekeken lectoraten zijn er vrijwel overal gepromoveerde lectoren. Bij twee lectoraten is een lector niet gepromoveerd, maar de tweede lector dan weer wel. Twee lectoraten worden getrokken door associate lectoren die (nog) niet gepromoveerd zijn.

¹¹⁸ Stand 2018. <https://www.wijzijkatapult.nl/centresofexpertise/default.aspx>

Bij twee lectoraten is de enige lector niet gepromoveerd. Per saldo ontbreekt bij minder dan tien procent van de bekeken lectoraten een gepromoveerde trekker van het lectoraat. Dit spoort met eerdere bevindingen dat ongeveer negentig procent van de lectoren gepromoveerd is.¹¹⁹ Volgens onderzoek van het Rathenau Instituut zit er naast een gepromoveerde lector gemiddeld gezien nog een tweede gepromoveerde onderzoeker in het team van een lectoraat. Daarnaast kunnen er andere onderzoekers/docenten actief zijn die ook gepromoveerd zijn.

Voorts zijn veel lectoraten zoals gezegd onderdeel van een breder kenniscentrum; daarbinnen is de massa van gepromoveerde onderzoekers groter. Op basis van de inschatting van Rathenau dat elk lectoraat naast de lector gemiddeld een andere medewerker kent die gepromoveerd is, kan worden afgeleid dat in de gemaakte steekproef een gemiddeld kenniscentrum ongeveer vijftien gepromoveerden telt.

3.3 Samenwerking in onderzoek

3.3.1 Netwerkpartners van lectoren

Uit eerder onderzoek blijkt dat van alle lectoren 95 procent meldt dat één of meer universiteiten een 'netwerkpartner' zijn.¹²⁰ Vaak (60%) is dat de naburige universiteit en nog vaker (75%) een universiteit elders in Nederland. In bijna 90 procent van de gevallen gaat dat ook om een universiteit die concreet een projectpartner is. Ongeveer de helft van de lectoren beschouwt een of meer buitenlandse universiteiten als netwerkpartner. Rathenau Instituut concludeert in het algemeen dat lectoraten 'veel samenwerken' met universiteiten en andere kennisinstellingen.¹²¹ Netwerken overlappen daarnaast door dubbelaanstellingen en het arbeidsverleden van betrokkenen, aangezien lectoren in veel gevallen eerder aan een universiteit werkten en netwerken vandaaruit meenemen en vice versa. Hiervoor bleek al dat 17 procent van de lectoren tevens een aanstelling heeft aan een universiteit. Daarnaast heeft een deel van hen eerder aan een universiteit gewerkt. In totaal heeft ruim een derde deel (36%) van de lectoren werkervaring aan een universiteit.¹²²

3.3.2 Samenwerking in gesubsidieerde projecten

Het Nationaal Regieorgaan Praktijkgericht Onderzoek (NRPO SIA), onderdeel van NWO, is als uitvoerder van onder meer de RAAK-regelingen (subsidies voor praktijkgericht onderzoek in het hbo) de belangrijkste subsidieverstrekker voor het praktijkgerichte onderzoek bij hogescholen. Subsidies voor praktijkgericht onderzoek bevorderen de samenwerking tussen hogescholen en universiteiten. Uit de reeds genoemde analyse van RAAK-projecten¹²³ in opdracht van het Regieorgaan SIA bleek dat een RAAK-project van een hogeschool gemiddeld achttien partners telt, waaronder vaak ook een of meer universiteiten. In ruim 160 nader bekeken RAAK-projecten was in een kwart van de gevallen sprake van samenwerking vanuit de penvoerende hogeschool met minstens één universitaire consortiumpartner. Dat kwam vooral voor bij de RAAK-Pro en minder bij de RAAK-mkb en de RAAK-publiek projecten.

Bij de RAAK-projecten die zich expliciet richten op de samenwerking van hogescholen met andere kennisinstellingen, ging ongeveer zes procent van de toegekende onderzoekssubsidie naar deelnemende universiteiten. Omgekeerd droegen universiteiten ook met ongeveer zes procent cofinanciering bij aan deze RAAK-projecten.

119 <https://www.zestor.nl/sites/default/files/publications/Arbeidsmarktmonitor%202017.pdf>

120 Lectorenenquête Rathenau 2016.

121 Rathenau (2016), Praktijkgericht onderzoek bij lectoraten van hogescholen. Via www.rathenau.nl

122 Lectorenenquête Rathenau 2016.

123 ResearchNed, 2014.

Bij de andere RAAK-projecten (RAAK-mkb en Raak-publiek) was het gemiddelde financiële aandeel van universiteiten zeer gering. Bij deze RAAK-mkb- en RAAK-publiek-projecten was dus wel vaak zichtbaar dat een universiteit een consortiumpartner is, maar in de praktijk is dat dan niet terug te zien in een financieel belang. Uit de gehele analyse ontstond in 2014 het beeld dat in een doorsnee RAAK-project één of twee projectpartners (doorgaans een hogeschool) een substantieel deel van het budget opsouperen, en een flink aantal consortiumpartners een zeer bescheiden (budget)aandeel in het project heeft.

Actueel onderzoekssubsidies

In de actuele steekproef van 70 lectoraten blijkt dat de NRPO SIA en daarnaast ook ZonMw, de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie, belangrijke subsidiegevers zijn.¹²⁴ Van de 70 lectoraten maken 27 lectoraten melding van één of meer subsidies van SIA en/of ZonMw:

- negentien lectoraten ontvangen subsidie(s) van SIA (meestal RAAK, ook KIEM¹²⁵);
- zes lectoraten ontvangen subsidies van zowel SIA als ZonMw;
- twee lectoraten ontvangen subsidie(s) van ZonMw.

Ook in dit onderzoek blijkt dat in veel van die gesubsidieerde onderzoeken er sprake is van samenwerking met een universiteit. Uit een actuele analyse van de projectenbank van NRPO SIA (mei/juni 2019) blijkt opnieuw dat dit vooral (in grote meerderheid) geldt voor de RAAK-Pro-projecten en in (veel) mindere mate ook voor de RAAK-mkb- en de RAAK-publiek-projecten. In de toegekende RAAK-subsidies is Gezondheid en zorg veruit het belangrijkste domein.¹²⁶

Nationale Wetenschapsagenda

De Nationale Wetenschapsagenda (NWA) is daarnaast een belangrijke aanjager van toepassingsgericht onderzoek en samenwerking tussen hbo en wo in het kader van NWA-calls¹²⁷. Door meerdere geïnterviewde lectoren is in de interviews genoemd dat men in het kader van de NWA samenwerkt met een universiteit. De NWA kan ook nieuwe partners samenbrengen. In de interviews was er het voorbeeld van een hoogleraar die naar eigen zeggen nooit samenwerkt met het hbo en daar ook geen relevantie aan hecht, maar die recent in het kader van een NWA-call wel een voorstel samen met een hogeschool indiende.

Algemeen projectenbank NWO

De projectenbank van NWO bevat alle door NWO (en onderdelen daarvan) gefinancierde projecten vanaf 2012.¹²⁸ De projectenbank bevat in totaal ruim 20.000 projecten. Uit een globale search blijkt dat in ongeveer vijf procent van die projecten een of meer hogescholen worden genoemd als partner of uitvoerder. Als binnen de projectenbank gezocht wordt op het tegelijkertijd voorkomen van een universiteit en een hogeschool in een project dan blijft het aantal hits beperkt tot ongeveer één procent van het totaal aantal projecten.

Kanttekening

Belangrijke kanttekening bij voorgaande analyses van gesubsidieerde projecten is dat op basis van project-begrotingen en -plannen niet altijd een correct beeld is te vormen van de daadwerkelijke samenwerking.

124 Er zijn meer (internationale) fondsen die voor lectoraten toegankelijk zijn. In de onderwijssector is bijvoorbeeld ook NRO (Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek - onderdeel van NWO) van belang voor lectoraten.

125 De regeling KIEM-hbo subsidieert verkennend onderzoek, zoals haalbaarheidsstudies, bij hogescholen in samenwerking met partners. Aanvragen dienen aan te sluiten op de innovatieagenda's van de topsectoren of onderwerpen op het gebied van 21st century skills of circulaire economie. Vanuit de praktijk dienen minstens twee deelnemers mee te doen, waarvan minimaal een uit het midden- en kleinbedrijf (met uitzondering van projecten in het thema 21st century skills).

126 ResearchNed (2014).

127 <https://www.nwo.nl/beleid/wetenschapsagenda>

128 <https://www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/onderzoeksprojecten>

De precieze status van projectpartners of netwerkpartners kan sterk verschillen tussen projecten; soms is er geen feitelijke bijdrage maar wordt een instelling alleen genoemd vanwege de steun of status die dit geeft aan een project. In de praktijk treedt nogal eens op dat de penvoerder zelf veruit het meeste werk doet in een samenwerkingsproject, zoals hiervoor bij sommige RAAK-projecten bleek. Ook is de werkelijke werkverdeling vaak niet goed uit projectdocumenten te halen. Een goed beeld van de feitelijke aard en intensiteit in projecten vergt een diepgaander onderzoek.

3.3.3 Lopende onderzoeken van lectoraten in samenwerking met universiteiten

Op de websites van de lectoraten in de steekproef is bekeken welke lopende onderzoeken worden gemeld. Beperking hiervan is dat websites niet alle relevante informatie hoeven te bevatten en niet altijd geactualiseerd hoeven te zijn. Van de zeventig bekeken lectoraten melden 48 lectoraten expliciet lopende onderzoeken, in aantal variërend van een tot elf met een uitschieter van zestien onderzoeken. Gemiddeld hebben deze 48 lectoraten vier tot vijf onderzoeken lopen. De websites van 45 lectoraten bevatten daarbij informatie over al dan niet samenwerking met een of meer universiteiten. De overige 25 lectoraten bevatten geen informatie over promovendi of een samenwerking in onderzoek met een universiteit.

In totaal zijn er 37 lectoraten, dat wil zeggen ruim de helft van alle bekeken lectoraten die een samenwerking met een universiteit in een lopend onderzoek melden. Als er een actuele samenwerking is met een universiteit varieert het aantal universiteiten waarmee er samenwerking is van een tot zes; gemiddeld worden twee universiteiten genoemd als partner in onderzoek. Bij twaalf lectoraten gaat het (ook) om een of twee buitenlandse universiteiten. Een kanttekening is hierbij dat uit de informatie op websites niet duidelijk wordt wat de aard en intensiteit is van de samenwerking.

3.3.4 Samenwerking met universiteiten in een Kenniscentrum of Centre of Expertise

Ongeveer twee van de drie nader bekeken kenniscentra melden expliciet een samenwerking met één of meer universiteiten; de helft van die centra noemt ook een of meer buitenlandse universiteiten. Uit de opgegeven informatie valt af te leiden dat een gemiddeld kenniscentrum met ongeveer vijf universiteiten samenwerkt.

Uit de websearch bleek hiervoor dat 18 van de 70 nader bekeken lectoraten participeren in een Centre of Expertise (CoE). Via dat CoE is er vaak ook contact en samenwerking met universiteiten; op de websites van 14 van 18 nader bekeken CoE's worden één of meer universiteiten genoemd als samenwerkingspartner. In deze veertien CoE's participeren ook zeven lectoraten die zelf op hun website niet expliciet melding maken van een samenwerking met een universiteit, via promovendi of via eigen lopende onderzoeksprojecten. Als deze zeven lectoraten worden opgeteld bij de 37 lectoraten die expliciet melden wel via promovendi en/of onderzoeken samen te werken, dan stijgt het aantal lectoraten met een samenwerking met een of meer universiteiten naar minimaal 44 van de 70 nader bekeken lectoraten (minimaal, omdat de informatie op de websites onvolledig kan zijn).

3.3.5 Samenwerking in promotietrajecten

Hiervoor is vastgesteld dat gemiddeld bij een lectoraat een tot anderhalve promovendus rondloopt. Dit leidt uit de aard der zaak tot een samenwerking met een universiteit, omdat de universiteit nodig is voor de formele promotie. De samenwerking in promotietrajecten tussen lectoraten en universiteiten komt op verschillende manieren tot stand en leidt ook tot een verschillende mate van betrokkenheid. Het initiatief tot een promotie komt binnen de hogeschool op verschillende manieren tot stand, die onder te brengen zijn bij één van de onderstaande hoofdvormen:

1. promotie op initiatief van een individuele docent of medewerker van een hogeschool;
2. het lectoraat of kenniscentrum stelt promotieplaatsen open in het kader van een onderzoeksprogramma, al dan niet in directe samenwerking met een of meerdere universiteiten.

Ad 1. Een docent of medewerker van een hogeschool maakt individueel een voorstel, ondersteund door een promotiebeurs, een extern/landelijk fonds, andere financieringsbronnen of door de hogeschool beheerde promotievouchers. Dit wordt in sommige gesprekken aangeduid als de standaardroute (de meest voorkomende). Hierbij zijn er twee hoofdroutes:

- Het onderzoeksvoorstel is theoretisch gedreven, dat wil zeggen dat het goed aansluit op het type promoties dat aan een universiteit gebruikelijk is. De docent kan dan rechtstreeks naar een universiteit of via een lector naar een promotor zoeken. Het hangt af van het precieze voorstel in hoeverre het onderzoek voor de lector (onderzoekprogrammatisch) ook interessant is. Als dat niet het geval is, kan de begeleiding naar de universiteit worden overgeheveld, met een minimale rol voor de lector. Als er wel raakvlakken zijn voor de lector, kan die ook een kleinere of grotere rol hebben in de begeleiding.
- Het onderzoeksvoorstel is praktijkgericht, aansluitend op een kennisgebied van een lectoraat. In dat geval werkt de lector doorgaans samen met de beoogde promovendus het voorstel verder uit en zoekt de lector vaak in het eigen netwerk naar een geschikte promotor bij een universiteit. In deze situatie houdt de lector doorgaans de hoofdrol in de begeleiding.

Vaak is er na een jaar een beslissing of het promotietraject wordt doorgezet. Het eerste jaar wordt dan benut voor een explicitering van de onderzoeksopzet en om te ontdekken of de promotie daadwerkelijk wat is voor de betrokken hogeschoolmedewerker.

Ad 2. Het lectoraat ontwikkelt een onderzoeksvoorstel, bijvoorbeeld als deel van een aanvraag tweede geldstroom zoals een RAAK-subsidie of een Europese subsidie. Als onderdeel daarvan kunnen er, in samenwerking met een universiteit, één of meer promotieplaatsen worden gecreëerd. Het wisselt in welk stadium de universiteit wordt betrokken. Dat kan in een vroeg stadium bij de formulering van de opzet en onderzoeksvragen, maar dat kan ook later als er bij een reeds afgerond promotievoorstel een promotor wordt gezocht. Voor de beschikbare promotieplaatsen worden vervolgens gericht kandidaten geworven. Ook hierbij zijn er verschillende opties:

- Er wordt een interne kandidaat geworven, c.q. een docent of medewerker van een hogeschool. Interne kandidaten binnen de hogeschool hebben hierbij echter een achterstand. Reden hiervan is dat deze projecten doorgaans een duidelijke planning en tijdshorizon kennen, vaak een periode van vier jaar. Omdat medewerkers van de hogeschool doorgaans alleen parttime onderzoek kunnen doen, past dat veelal niet in het traject.
- Er wordt een externe kandidaat geworven, die een voltijds aanstelling als onderzoeker krijgt aan de hogeschool of de betrokken universiteit.

3.4 Ervaringen in de samenwerking in onderzoek

Uit de voorgaande paragrafen ontstaat het beeld dat veel lectoraten samenwerken met universiteiten of althans daarmee contacten onderhouden. Niettemin zijn er daarbij ook vraagtekens te zetten; uit de beschikbare gegevens is niet af te leiden hoe intensief en frequent de samenwerking daadwerkelijk is. Uit eerder onderzoek bleek dat veel consortiumpartners vaak een (heel) kleine rol hebben in gezamenlijke trajecten. In dit onderzoek zijn lectoren en hoogleraren geïnterviewd over hun visie op en praktische ervaringen met de samenwerking in promotietrajecten en met de overige samenwerking in onderzoek.

Het navolgende geeft een aantal overwegingen, kanttekeningen, opinies, successen en knelpunten weer, die tezamen een beeld geven wat er in het hbo en wo bij lectoren en docenten/hoogleraren bij universiteiten leeft.

Perspectieven hbo en wo verschillen

Een prealabele opmerking is dat vanwege het zeer grote verschil tussen hbo en wo in onderzoekscapaciteit, het perspectief van waaruit naar de samenwerking gekeken wordt van groot belang is. Een geïnterviewde bij een universiteit meldt bijvoorbeeld dat er amper samenwerking is (en dat de faculteit het belang er ook niet van inziet), behalve een RAAK-project waarin de faculteit een partner is mede vanwege de inzet van promovendi. Van de zijde van een lectoraat kan zo'n RAAK-project juist een belangrijke uiting zijn van de samenwerking met een universiteit. Dit is belangrijk om in ogenschouw te houden; al zouden alle lectoraten intensief met universiteiten samenwerken, dan nog kunnen belangrijke delen van het wo hier weinig van merken en kan er binnen universiteiten de indruk zijn dat de lectoraten weinig relevant zijn. De impact van de samenwerking is anders in het hbo dan in het wo en de zichtbaarheid van de output van lectoraten is voor universiteiten vaak gering. In het navolgende is om deze reden een onderscheid gemaakt tussen het perspectief van hogescholen en van universiteiten.

3.4.1 Samenwerking vanuit het perspectief van de lectoraten

Als vanuit de lectoraten wordt gekeken, dan rapporteren de meeste lectoraten een (vrij) goede samenwerking met een of meer universiteiten. De samenwerking betreft in veel gevallen een samenwerking in promotietrajecten en sommige lectoren zien dat ook als een opstap naar samenwerking in andere projecten. Die samenwerking in promoties wordt in het algemeen als goed beoordeeld, zij het met een aantal kanttekeningen (zie paragraaf 3.4.3). Bij een minderheid van de geïnterviewde lectoraten, met name in de techniek, de zorg, lerarenopleidingen en criminologie en veiligheid, is er een melding van bredere samenwerking, los van promoties. Bij een enkel geïnterviewd lectoraat is er (nu) geen contact met Nederlandse universiteiten. Een belangrijke reden is daar dat er een te groot verschil is in perceptie van wat onderzoek en de output daarvan is en een cultuurverschil. Meer lectoren melden dat er grote cultuurverschillen zijn tussen hogeschool en universiteit, maar dat er toch samenwerking mogelijk is.

In toepassingsgerichte opleidingen wordt de samenwerking vaak als hecht, zinvol en structureel gezien

Uit een groot aantal interviews blijkt dat er in bepaalde ontwerpgerichte opleidingen een goede samenwerking is, die ook positief wordt beleefd door de betrokken universiteiten. De verschillen in samenwerking hangen sterk samen met de vaak gesignaleerde algemene verschillen in begrip van wat onderzoek, kennis en opbrengsten van onderzoek zijn. Vaak wordt aangevoerd dat praktijkgericht onderzoek en universitair onderzoek verschillend zijn qua aard, opzet, objecten, uitvoering en soort resultaten. Er is in de ogen van lectoren binnen universiteiten vaak een andere manier van aantonen van kwaliteit en resultaten, doorgaans via publicaties. Bij praktijkgericht onderzoek is het resultaat niet vanzelfsprekend een publicatie, maar kan dat ook een product, een ontwerp, protocol, handleiding of iets dergelijks zijn. Hbo en wo zitten, blijkens de interviews, met name in de ontwerp- en praktijkgerichte sectoren zoals in de techniek (met name aan de technische universiteiten), de veiligheid, de zorg en de lerarenopleidingen, meer op eenzelfde golflengte. Men vindt elkaar in die kennisgebieden relatief makkelijk en meer vanuit een basis van gelijkwaardigheid.

Er zijn ook bij die opleidingen geen garanties op een nauwe samenwerking. Een lector meldt bij de meest aangewezen partneruniversiteit juist een houding te zien van 'als we het zelf kunnen, doen we het zelf'. Juist bij toepassingsgerichte opleidingen kan het dus ook een andere kant op vallen. In de interviews is daarbij ook vanuit een TU gemeld dat de vakgroep al erg toepassingsgericht is (men waakt er juist voor om niet daarin door te slaan) en dat men daardoor de hogeschool niet nodig heeft; men kan het immers zelf.

Van belang hierbij is dat lectoren waarnemen dat universiteiten ook meer gericht raken op toepassingsgericht onderzoek. Dit geeft kansen op samenwerking, maar dat gaat dus niet altijd als vanzelfsprekend (zie tekstkader).

Universiteiten raken meer gericht op praktijkgericht onderzoek en maatschappelijke impact

Aangetekend is in de interviews (lectoren en hoogleraren) dat het maatschappelijke en politieke klimaat momenteel gunstig is voor praktijk-/toepassingsgericht onderzoek. Het belang daarvan wordt meer herkend en daarbij is zichtbaar dat er aan de universiteiten ook veel toepassingsgericht onderzoek wordt gedaan en dat dit toeneemt. De druk op universiteiten om de toegevoegde waarde van onderzoek te laten zien (valorisatie) is volgens geïnterviewden ook toegenomen. Vanuit de universiteiten is daarbij gemeld dat men nog zoekende is naar de juiste partners en aanpakken, maar dat dit - zeker buiten de ontwerpgerichte opleidingen als techniek en zorg - niet per se leidt tot een sterkere gerichtheid op de hogescholen. Universitaire vakgroepen proberen met andere universitaire partners en maatschappelijke partners zelf de maatschappelijke impact te versterken, wordt vanuit het wo gemeld.

Ook vanuit de lectoraten is gesignaleerd dat het streven bij universiteiten naar meer maatschappelijke impact niet direct leidt tot meer samenwerking met hogescholen. Lectoren zien ook dat universiteiten praktijkgericht onderzoek zelf gaan doen en dat universiteiten zoeken naar manieren om het werkveld beter bij het onderzoek te betrekken. Een lector benoemt in dit kader dat universitaire vakgroepen vaak weinig actief de samenwerking zoeken en een passieve houding hebben ten opzichte van het hbo. Een sterkere overlap in focus tussen hogeschool en universiteit leidt dus niet automatisch tot meer samenwerking, maar kan er ook toe leiden dat hogeschool en universiteit elk hun eigen plek in een toepassingsgerichte aanpak zoeken.

In veel interviews is aangetekend dat er ook binnen de universiteiten een breed onderzoeksspectrum bestaat, dat varieert van theoretisch, fundamenteel onderzoek tot sterk ontwerp- en praktijkgericht onderzoek. Er zijn in het wo hierdoor wetenschapsgebieden die meer op de lijn van het hbo zitten: bij technische wetenschappen en medische wetenschappen zit het dicht bij elkaar. Binnen deze brede diversiteit is er niet één overwegend beeld. Samengevat kan gesteld worden dat als TRL-levels (zie tekstvak) in een specifiek kennisgebied bij de hogeschool en de universiteit dicht bij elkaar zitten, dit kan leiden tot goede samenwerking, ondersteund door goede persoonlijk contacten. Typerend is dat ook in die samenwerkingen de verschillen worden gezien tussen hbo en wo, maar dan eerder als kansen om elkaar aan te vullen. Het verschillende onderzoeksbegrip wordt dan geval niet als problematisch ervaren en er is een gedeelde visie op het onderzoek en de invulling van de wederzijdse complementariteit.

Technology Readiness Levels (TRL) en kennisketens in het ho

Bij de positie van onderzoek in kennisketens is het principe van de Technology Readiness Levels (TLR) van belang. Daarin worden negen niveaus onderscheiden, startend bij fundamenteel/theoretisch onderzoek (level 1) tot de fase waarin kennis/een product gereed is voor praktische toepassing (level 9). In Nederlandse en Europese subsidieregelingen worden deze fases van innovatie en productontwikkeling vaak genoemd. Bij een als 'natuurlijk' te duiden samenwerking en afstemming tussen hogeschool en universiteit in een keten kan de universiteit zich toeleggen op de lage TRL-levels en de hogeschool op de hogere levels. Dan ontstaan complementaire schakels in een kennisketen. Soms is een universiteit, zoals bij de ontwerpgerichte takken, ook actief in de hogere TRL-levels en kan de samenwerking meer overlappend zijn. Bij een promotie is er vanuit de universiteit (of de promovendus zelf) doorgaans druk om laag in de TRL te zitten en is er vanuit de hogescholen de wens om promoties ook hoger in de TRL mogelijk te maken (meer praktijkgericht promotieonderzoek).

Samenwerking in een aansluitende, complementaire kennisketen waarin de universiteit zich richt op fundamenteel onderzoek en de hogeschool zich in aansluiting daarop richt op toepassingsgericht onderzoek, is in de interviews amper expliciet genoemd. Waar de samenwerking goed gaat, lijken de hogeschool en universiteit juist relatief dicht bij elkaar te zitten qua aard en focus van het onderzoek, hetgeen de gerapporteerde goede samenwerking met het hbo in de ontwerpgerichte takken binnen het wo verklaart.

Initiatief tot samenwerking en het belang van persoonlijke netwerken

Uit vrijwel alle interviews blijkt dat de samenwerking sterk afhankelijk blijft van persoonlijke banden en netwerken. Als men elkaar niet ontmoet of kent dan is de kans op samenwerking veel lager. Die opmerkingen komen in alle vakgebieden terug. Zeker vanuit universiteiten is de kans op een initiatief richting de hogeschool klein als er niet al persoonlijke banden zijn. Dubbelaanstellingen spelen een belangrijke faciliterende rol. Met name voor de lector is het van belang dat die in het netwerk zit c.q. op het netvlies staat bij de counterpart binnen een universiteit.

Als het initiatief er is, is meermaals opgemerkt dat de andere partij, universiteit of hogeschool, er nogal eens laat bij wordt betrokken. Bij de universitaire partner kan er dan het gevoel zijn dat er in een onderzoeksvoorstel van een lectoraat 'nog een hoogleraar bij moet', of er is bij een promotievoorstel al een vergaand ingevuld voorstel vanuit de hogeschool. Vanuit lectoraten is daarbij aangegeven dat een universiteit aan boord de kans op een succesvolle subsidieaanvraag verhoogt. Bij lectoraten wordt anderzijds ook wel ervaren dat er bij een universiteit op een laat moment het besef is dat er 'nog een hogeschool nodig is'. Meer gestructureerde netwerken waarin hbo en wo beide zitten, kunnen dit voorkomen. Vanuit het hbo wordt waargenomen dat de universiteiten onderling vaak een heel stevig netwerk hebben en dat het lectoraat daar hooguit losjes in zit. Onderzoeknetwerken van lectoraten worden als minder stevig en effectief ervaren, al zijn er ook ervaringen gemeld van goede en sterke samenwerking tussen lectoraten in eenzelfde vakgebied (en die met een gezamenlijk programma een platformsubsidie vanuit SIA aanvragen/ontvangen). Hogescholen kunnen ook twijfelen over een samenwerking met een universiteit, omdat ze er beducht voor zijn om in een underdogpositie terecht te komen.

Succesvolle samenwerkingsverbanden

Uit de interviews zijn samenvattend enkele versterkende omstandigheden voor een nauwe samenwerking te destilleren:

1. Dubbelaanstellingen
Dubbelaanstellingen zorgen voor korte lijnen tussen hogescholen en universiteiten, gedeelde netwerken en tevens min of meer de garantie van een promotor bij een promotie vanuit een hogeschool.
2. Toepassingsgericht
Bij toepassingsgerichte opleidingen in het wo, zoals aan de Technische Universiteiten, in de zorg en de lerarenopleidingen is er een met het hbo gedeelde thematiek, inhoud en focus die samenwerking faciliteert.
3. Overlappende posities in kennisketen
Een lectoraat met een duidelijke, logische plek in een kennisinfrastructuur in relatie tot een pendant bij een universiteit stimuleert samenwerking. Een relatief kleine afstand tussen TRL-levels helpt daarbij.

In dit onderzoek kwamen enkele samenwerkingsverbanden tussen hogeschool en universiteit naar voren die aan meerdere/alle bevorderende omstandigheden voldoen. Vanuit die verbanden wordt dan ook een sterke en succesvolle samenwerking gemeld (zie tekstkader).

Samenwerkingsverbanden waar randvoorwaarden voor samenwerking samenvallen

Een eerste voorbeeld dat in de interviews bleek is een verhoudingsgewijs groot lectoraat waar op een gegeven moment een lector start die een aanstelling als docent aan een TU behoudt. Deze lector gaat aan de slag om het lectoraat beter in te bedden in de ontwerpgerichte kennisketen, met ook een aansluiting vanuit het lectoraat op de agenda bij de vakgroep bij de TU. Vervolgens wordt de lector bevorderd tot hoogleraar bij de TU waarmee er weer kansen ontstaan om de leerstoel bij de TU aan te sluiten bij het lectoraat. Daardoor ontstaat er een soort symbiotische relatie tussen de universitaire vakgroep en het lectoraat, waarbij promovendi binnen de TU en binnen de hogeschool ook samen een netwerk vormen. Een tweede voorbeeld is een samenwerkingsverband van een universitaire lerarenopleiding (ulo) en een tweedegraads lerarenopleiding aan een hogeschool, waarin samen een lectoraat wordt opgezet en wordt bemest met lectoren die ook een aanstelling hebben bij de ulo. Hierdoor ontstaat een afgestemde onderzoeksagenda.

Ook als aan één of enkele randvoorwaarden is voldaan, kan er een goede samenwerking tot stand komen. Promoties binnen een lectoraat kunnen de samenwerking stimuleren; samenwerking vloeit vaak voort uit het feit dat er al in een promotietraject wordt samengewerkt. Maar promoties zijn minder een onderscheidend element (komen overal wel voor); succesvolle promoties zijn eerder te zien als een opbrengst van een goede samenwerking.

Betrokkenheid studenten, docenten en regionaal mkb bij onderzoek is voor hogescholen belangrijk

Meermaals is opgemerkt dat het belangrijk is bij het praktijkgericht onderzoek dat docenten en studenten betrokken zijn en via het onderzoek meer kunnen leren over het werkveld, het beroep en de oplossing van praktische vraagstukken. Ook is voor een kenniskring en lectoraat de samenwerking met het regionaal bedrijfsleven (vaak mkb) belangrijk. Van lectorenzijde komen in dit kader ook opmerkingen dat er (te) veel focus is op de samenwerking hbo en wo en dat een universiteit niet altijd een relevante of interessante partner is. De nadruk op de betrokkenheid van studenten, docenten en regionaal mkb vergroot de meerwaarde van het onderzoek voor het onderwijs en de regio, maar kan de samenwerking met universiteiten dus ook minder voor de hand liggend maken. Het is daarmee ook niet op voorhand als goed of slecht te duiden als een lectoraat veel of weinig met een universiteit samenwerkt.

3.4.2 Perspectief vanuit universiteiten

Uit de interviews in het hbo blijkt dat er verschillen zijn tussen kennisgebieden in het hoger onderwijs naar de mate waarin er wordt samengewerkt in onderzoek tussen hogescholen en universiteiten. Maar elk lectoraat meldt wel minimaal enige samenwerking en meestal minimaal een samenwerking bij promotieonderzoek. Vanuit de universiteiten bezien is er vaak een andere perceptie, zoals gezegd samenhangend met het grote verschil in onderzoekscapaciteit tussen hbo en wo. In sommige wetenschapsgebieden wordt vanuit het wo heel weinig of amper samenwerking gemeld. Dit betreft kennisgebieden als letteren, geschiedenis, rechten, bedrijfskunde/economie en bestuurskunde. Gemeld wordt vanuit universiteiten dat daar vooral naar de samenwerking met andere universiteiten wordt gekeken. 'Universiteiten zijn vooral met andere universiteiten bezig'. Het belang dat binnen een universiteit wordt ervaren bij de samenwerking met een hogeschool kan zeer gering zijn; hogescholen worden meestal niet gezien als relevante partners. In sommige interviews bleek dat zelfs als een faculteit van een universiteit vlak naast een hogeschool met vergelijkbare opleidingen is gelegen, er in de praktijk nauwelijks een relatie kan zijn. De redenen hiervoor zijn vaak terug te voeren op traditionele verschillen tussen universiteiten en hogescholen:

- Verschillen in cultuur en focus, de universitaire vakgroep is nogal eens internationaal gericht en wil publiceren in internationale toptijdschriften, de verwante hbo-opleiding is regionaal gericht op de beroepsontwikkeling en op heel andere output.

- Voor de universitaire vakgroep kan er geen strategische meerwaarde zitten in de samenwerking met de hogeschool. De strategische meerwaarde wordt vanuit de universiteiten veel sterker gezien bij de samenwerking met andere universiteiten, in binnen- en buitenland. Samenwerking met een hogeschool wordt vanuit de universiteit niet zelden als ‘downplaying’ ervaren, men wil zich juist optrekken aan de top in de wetenschap.
- De focus in onderzoek is verschillend. De universitaire groep wil baanbrekend fundamenteel onderzoek waarmee men zich kan profileren; de hbo-tegenhanger is gericht op de praktijk.
- Men ziet niet altijd een strategische aansluiting van een lectoraat op een regionale kennisinfrastructuur. Vragen kunnen dan zijn: waarom is dit lectoraat er eigenlijk en welke waarde heeft het voor ons als universiteit? Een meer op de gehele kennisketen, inclusief universiteiten, afgestemde of zelfs gezamenlijke opzet van lectoraten kan volgens sommige geïnterviewden een grote meerwaarde bieden voor de samenwerking. Men mist soms de urgentie bij lectoraten.
- Er ontbreken vanuit het perspectief van het wo middelen en capaciteit in het hbo.
- Er zijn vooroordelen over en weer. Vanuit universiteiten merkt men dat het wo door onderzoekers in het hbo wordt ervaren als een ivoren toren, als wereldvreemd en als een verzameling wetenschappers die niets weten van de praktijk. Vanuit de hogescholen heeft men nogal eens de indruk dat de universiteit het onderzoek in het hbo niet altijd als waardevol en serieus ziet met kwalificaties als ‘hobbytrajecten’ en een ervaren mindere kwaliteit van het onderzoek. Er lijkt in zekere mate sprake te zijn van een wederzijds ‘dedain’ en van een kloof die als groter wordt ervaren dan die in werkelijkheid kan zijn.
- Er is een onbekendheid bij universiteiten met het onderzoek in het hbo (‘ver-van-mijn-bed-show’) en vaak een laag bewustzijn van het hbo als onderzoekspartner, melden geïnterviewden bij universiteiten. Als dan duidelijk wordt wat er in het hbo gedaan wordt, kan er een positieve verbazing zijn, wordt vanuit een universiteit gemeld.
- De subsidieregels in de tweede geldstroom worden nogal eens, zowel vanuit universiteiten als hogescholen, als strikt ervaren en onnodig gescheiden. Voor hogescholen zijn er weinig mogelijkheden om als penvoerder een onderzoeksaanvraag te doen.

Per saldo is de beleving vanuit universiteiten anders. Waar er contacten zijn, is er doorgaans waardering maar meestal staat de hogeschool als onderzoekspartner niet op het netvlies bij de universiteit.

3.4.3 Ervaringen in gezamenlijke promotietrajecten

De ervaringen met de samenwerking in promotietrajecten zijn hieronder samengevat. Uit de interviews blijkt dat de samenwerking in promotietrajecten soms wrijving en discussie kan opleveren, vanwege de verschillende kennisbegrippen in het hbo en het wo. Dat komt doordat de promotie als een meesterproef wordt gezien, die bij uitstek moet passen bij de onderzoekstraditie en kwaliteitsstandaarden van de universiteiten. Onderzoek van het lectoraat is volgens geïnterviewden niet altijd makkelijk in een promotietraject in te passen. Hiervoor is al gesteld dat bij promoties de druk om lager in de TRL te gaan zitten hoger is dan bij andere samenwerking in onderzoek. Hierin hebben de universiteiten bovendien een traditie en daarmee ook de ‘standaard’ van de klassieke promotie. Het is volgens geïnterviewden een uitdaging om hierin het repertoire te vergroten, zonder verlies van kwaliteit en status (zie ook hoofdstuk 2).

Meestal waardering voor de samenwerking

Geïnterviewde lectoren waarderen doorgaans wel de samenwerking met de promotor. Gesignaleerde voordelen zijn ook dat juist doordat de lector geen promotierecht heeft, deze met de promovendus de vrijheid heeft om op zoek te gaan naar de meest geschikte promotor. Bij een promotierecht van de hogeschool is een promovendus eerder gebonden aan een bepaalde lector als promotor. De samenwerking in de promotie brengt bovendien hogescholen en universiteiten tot elkaar, wat tot meer samenwerking en uitwisseling kan leiden. Vanuit een universiteit is hierbij opgemerkt dat als hogescholen promotierecht krijgen, het ‘jammer zou zijn als daarmee allerlei samenwerkingen niet meer van de grond zouden komen’. De promovendus is dus ook een ‘verbinder’ tussen hbo en wo.

Samenwerkingsverband hbo en wo in de kunstensector

In de kunstensector zijn er enkele samenwerkingsverbanden die zich met name richten op promotieonderzoek van kunstenaars, dat wil zeggen hbo-opgeleiden. In hoofdstuk 2 is al ingegaan op het Europese experiment met een Creator Doctus waaraan de Rietveld Academie deelneemt, samen met Europese partners. Dit betreft (nog) geen erkende graad. In de Academy of Creative and Performing Arts (ACPA) van de faculteit der Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden werkt deze faculteit samen met het Koninklijk Conservatorium en de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag (KABK). Een belangrijk onderdeel van deze samenwerking is 'promoveren in de kunsten': voor kunstenaars is het mogelijk bij ACPA promotieonderzoek te doen aan de Universiteit Leiden, leidende tot een formele graad van doctor. Hiertoe heeft de Universiteit Leiden het promotiereglement aangepast. Deze promotietrajecten in de kunsten zijn ingebed in de eigen artistieke praktijk. In het wetenschappelijk onderzoekstraject is ook de artistieke kwaliteit van belang. De afronding van de promotie bestaat uit een presentatie van het artistieke werk zoals een tentoonstelling, lezing of concert en de openbare verdediging. Hiermee biedt de ACPA een van een traditionele promotie afwijkend traject. Ook in dit samenwerkingsverband komt terug dat er dubbelaanstellingen zijn; een lector aan de KABK is hoogleraar aan de ACPA. Dit samenwerkingsverband is een effectief verband als het gaat om promoties vanuit het hbo. Het promotierecht ligt daarbij bij de universiteit en in essentie gelden vergelijkbare wetenschappelijke eisen als aan een traditionele promotie. Vanuit het perspectief van de actuele discussie over een mogelijke eigenstandige derde cyclus voor de kunstenopleidingen waarin de kunstenhogeschool het promotierecht heeft, zijn in enkele interviews ook kanttekeningen gezet of het promotietraject bij ACPA voldoende innovatief is en voldoende ruimte geeft aan een eigen invulling van artistic research. De universitaire insteek van een promotie wordt daarin nog dominant gevonden.

Aandachtspunten

Knelpunten/aandachtspunten zijn er ook bij de promoties vanuit hogescholen:

- Tijdgebrek bij de promovendi vanuit hogescholen speelt vaak op. Het is ondoenlijk om binnen een hogeschool een fulltime, vierjarig traject te organiseren voor hbo-docenten. Promotie vouchers voorzien in twee dagen per week onderzoekstijd. De rest van de werkweek is er een onderwijstaak van ten minste dezelfde omvang voor de promovendus. Door de druk die dit oplevert, lopen volgens geïnterviewden promotietrajecten bijna altijd uit.
- Interne steun ontbreekt nogal eens. Onderwijsmanagers steunen soms interne promovendi niet, omdat de promotie te veel tijd kost en ten koste gaat van de onderwijs capaciteit. In de 'waan van de dag' is er vaak een druk op de promovendus om prioriteit te geven aan de onderwijstaak. Trajecten gaan mede daardoor vaak moeizaam. Een onderzoekscultuur ontbreekt nogal eens binnen hogescholen.
- Hogeschoolmedewerkers krijgen geen tijd om een voorstel te schrijven. Dat moet in het eerste stadium van een aanvraag voor een promotie in de eigen tijd gebeuren. Dat kan een drempel zijn, terwijl de promoties juist een impuls kunnen geven aan de samenwerking.
- Promotieonderzoek sluit niet altijd aan bij de behoefte van een hogeschool. Als er een onderzoekssubsidie in het geding is, dan is de koppeling naar het werkveld (zoals het regionale mkb) een vereiste en dat is niet altijd een simpele opgave vanuit een promotietraject.
- Promovendi sparren graag met andere promovendi. Door de geringe massa van onderzoek in het hbo, ontbreken volgens geïnterviewden in veel gevallen goede mogelijkheden om te participeren in eigen promovendinetwerken, binnen de hogeschool. De aansluiting op promovendinetwerken bij de universiteiten is ook niet altijd optimaal.
- De infrastructuur voor onderzoek is niet vanzelfsprekend. Voor een onderzoeksproject is soms ook bredere begeleiding nodig, bijvoorbeeld het raadplegen van een statisticus. De promovendus moet dan naar de universiteit, omdat die expertise in het hbo maar beperkt aanwezig is.

- Met name als de begeleiding vooral bij de lector zit, kan de promotiebonus die na de afgeronde promotie naar de universiteit gaat, een heikel punt zijn. Er ontbreekt op dit punt een standaard. Soms is het ronduit schurend genoemd, als de lector veruit de meeste tijd in de begeleiding van de promovendus heeft gestoken. Dat betreft met name de situatie waarin een docent binnen een hogeschool een onderzoeksvorstel ontwikkelt en dat voorstel met een lector verder ontwikkelt. Deze zoekt er dan een promotor aan een universiteit bij, die in de praktijk wellicht weinig hoeft te begeleiden, en met name de formele promotieprocedure afdekt. In andere situaties, als een docent een duidelijk theoretisch gedreven voorstel heeft, kan het zijn dat de universiteit wel meer, de meeste of alle begeleiding verzorgt. In de praktijk blijkt dat er zeer verschillend en wisselend met de promotiebonus wordt omgegaan. Dat kan logisch en tot wederzijdse tevredenheid uitpakken ('doorgaans wordt er naar bevind van zaken geredeneerd'), maar het wordt vooral ervaren als een lappendeken. Soms zijn er ingewikkelde verdeelsleutels, soms zijn er geen afspraken mogelijk. Bij een gesubsidieerd project kunnen de begeleidingskosten en de promotiebonus minder een discussiepunt zijn. In dit onderzoek kwam een voorbeeld langs waarin de begeleidingskosten van de hogeschool gecompenseerd werden uit een RAAK-subsidie en de begeleidingskosten van de universiteit vanuit de promotiebonus.
- Sommige hoogleraren accepteren geen of zeer moeizaam buitenpromovendi. Er moet soms 'geleurd' worden met een promovendus.
- Interne promovendi binnen een hogeschool zijn weliswaar gemotiveerd om onderzoek te doen, maar vaak matig geschoold of ervaren in onderzoek doen. Docenten moeten vaak groeien in hun rol als onderzoeker, is meermaals gemeld. Hbo-docenten zijn niet primair geselecteerd op onderzoeksvaardigheden, medewerkers aan universiteiten doorgaans wel. Beginnend onderzoekers en promovendi aan een universiteit komen bovendien relatief vaak uit een tweejarige research master, die expliciet voorbereidt op een loopbaan als onderzoeker. Voor de interne promovendi binnen hogescholen zal dat minder vaak gelden.
- Een duidelijk postpromotiebeleid ontbreekt vaak; gepromoveerde docenten hopen nogal eens (associate) lector te kunnen worden. Reële carrièremogelijkheden ontbreken echter vaak, volgens geïnterviewden. Promovendi zijn wel weggegaan, omdat er geen loopbaan in het hbo mogelijk bleek.

Deze aandachtspunten worden vooral vanuit de hogescholen gemeld. Universiteiten zien de promovendi vanuit een hogeschool als contractpromovendi, zonder expliciet benoemde aandachtspunten. Gesignaleerd is wel - in lijn met de bovenstaande aandachtspunten - dat de betrokkenheid vanuit de hogeschool beperkt kan zijn en promovendi intern bij de hogeschool weinig ondersteuning kunnen krijgen.

De promovendi vanuit hogescholen hebben al met al vaak een meerledige achterstand op promovendi bij universiteiten. Er is gemiddeld een achterstand wat betreft onderzoeksvaardigheden, er is minder tijd beschikbaar, er is een minder stimulerende en ondersteunende omgeving en er zijn meerdere belemmeringen om contacten met andere promovendi te onderhouden. In principe zijn dit nadelen die alle (veel) buitenpromovendi moeten overwinnen. Bij de interne promovendi binnen hogescholen staat daar in positieve zin tegenover dat de lector vaak inhoudelijke, organisatorische en mentale steun geeft.

3.5 Conclusies samenwerking in onderzoek en promoties

Onderzoeksgroepen op het niveau van lectoraten zijn klein in vergelijking tot universiteiten en niet in alle gebieden in het wo is er een duidelijk lectoraat als tegenhanger. Uit data-analyses en bestaand onderzoek blijkt dat veel lectoraten en kenniscentra contacten hebben met meerdere universiteiten, vaak ook ten behoeve van promoties, maar op basis van dit verkennende onderzoek is niet in algemene zin in te schatten hoe intensief en diepgaand die samenwerking is; daar is ook geen overig onderzoek over bekend. Uit interviews blijkt dat de lectoraten inderdaad vrijwel allemaal een samenwerking met Nederlandse universiteiten melden, meestal in promotietrajecten. Met name in de ontwerpgerichte kennisgebieden (zoals zorg, techniek en lerarenopleidingen) is er ook een bredere samenwerking in projecten.

Overlap in TRL-levels lijkt daarbij meer stimulerend voor samenwerking dan aansluitende TRL-levels. Vaak wordt gemeld dat de samenwerking die er is, in het algemeen goed verloopt. Waar het kan en men elkaar weet te vinden, is de samenwerking ook goed. Dubbelaanstellingen helpen daarbij. Waar onderzoeksbenaderingen en het kennisbegrip te veel verschillen, blijft samenwerking achterwege. Vanuit hogescholen wordt waargenomen dat universiteiten zich meer zijn gaan bekommeren om valorisatie en zich meer richten op praktijkgericht onderzoek, maar daar niet altijd de hogescholen bij betrekken. In het algemeen is sprake van een grote diversiteit in de samenwerking en de wederzijdse relaties. Vanuit het perspectief van de universiteiten is het hbo een kleine en vaak onbekende speler in onderzoek en dat blijkt ook in de interviews. Veel universitaire onderzoeksgroepen lijken zich amper bewust van de mogelijkheden bij lectoraten, vinden samenwerking niet zo interessant, of is er geen duidelijke pendant in het hbo. De ervaren cultuurverschillen en wederzijdse (mis)percepties kunnen leiden tot onderbenutting van samenwerkingsmogelijkheden. Als er nauw aansluitende lectoraten en persoonlijke contacten zijn, gaat de samenwerking ook beter.

De onderscheiden onderzoeksvragen zijn verder als volgt te beantwoorden:

Hoe zien de verschillende vormen van samenwerking tussen hogescholen en universiteiten eruit?

Samenwerking verloopt in belangrijke mate via promotietrajecten. Standaardroute is dat een individuele medewerker van een hogeschool (in eigen tijd) een onderzoeksvorstel ontwikkelt en een aanvraag doet voor een promotiebeurs, promotievouchers van een hogeschool of een beroep doet op andere financiering. Daarmee kan de medewerker een deel van de werkweek (maximaal twee dagen) vrij roosteren voor het promotieonderzoek. Als de betrokkene een relatief theoretisch gedreven onderzoek ambieert, ligt het accent in de begeleiding bij de universiteit en kan het zijn dat de hogeschool amper of geen rol vervult. Als het promotieonderzoek praktijkgericht is en aansluit bij een kennisgebied van een lector, is de rol van de lector in de begeleiding veel groter of dominant. Een tweede stroom ontstaat als in het kader van groter onderzoek, vaak gesubsidieerd vanuit de tweede geldstroom, promotieplaatsen worden gecreëerd. Daar worden gericht promovendi op geworven die doorgaans fulltime aan de slag gaan. Meer los van promotieonderzoek is er een grote verscheidenheid aan contacten en samenwerking tussen hbo en wo. De samenwerking loopt direct via lectoraten maar dat kan ook via een kenniscentrum of Centre of Expertise waarin een lectoraat deelneemt. Onderzoekssubsidies zijn een stimulans van samenwerking en van initiatieven tot promotietrajecten vanuit een hogeschool. De NWA is daarin ook herhaaldelijk genoemd en de NWA-calls kunnen ook nieuwe partners in het hbo en wo samenbrengen, zo bleek in de interviews. Dubbelaanstellingen vormen een belangrijke brugfunctie in de samenwerking. Uit de interviews komt voorts het beeld naar voren dat de samenwerking het best gedijt als er een overlap is in onderzoeksfocus en thematiek tussen de onderzoekseenheden aan de hogeschool en de universiteit. In de kunstensector is er in de ACPA een geformaliseerde onderzoekssamenwerking tussen hbo en wo, met name gericht op promoties in de kunsten. Dit is een vooralsnog unieke vorm van samenwerking, waarin er ook plaats is voor de afspraak dat de promotiebonus aan de betrokken hogeschool toevalt.

Hoe is de samenwerking tot stand gekomen?

Samenwerking komt vaak tot stand via promovendi binnen hogescholen en onder impuls van onderzoekssubsidies die samenwerking stimuleren. Het initiatief komt dan doorgaans vanuit de hogeschool. Voor een bredere, structurele samenwerking is bevorderlijk als er een dubbelaanstelling is waarbij een lector ook een aanstelling aan een universiteit heeft, als de onderzoekseenheden in het wo ook relatief toepassingsgericht zijn en als lectoraat en de universitaire eenheid inhoudelijk en thematisch op elkaar aansluiten. Persoonlijke netwerken zijn van groot belang voor samenwerking.

Zijn er verschillen tussen sectoren?

Zoals gezegd komt samenwerking in relatief toepassingsgerichte sectoren als de technische opleidingen aan de TU's, de zorg en onderwijs makkelijker tot stand. Dat geeft echter geen garanties op samenwerking. Relatief toepassingsgerichte eenheden binnen het wo kunnen de samenwerking zoeken met lectoraten, maar kunnen ook redeneren dat ze het zelf ook (beter) kunnen. Buiten de toepassingsgerichte domeinen lijkt samenwerking sterk afhankelijk van persoonlijke netwerken.

Wat werkt er goed? Wat zijn de best practices?

Good practices die zijn aangetroffen worden gekenmerkt door dubbelaanstellingen, een toepassingsgerichte focus, ook in het wo, en een inhoudelijke verwantschap. Samenwerking lijkt dus gebaat bij overlap en niet zozeer bij een complementariteit van onderzoek. Voorbeeld is een lector met een aanstelling bij een universiteit die beide onderzoekseenheden op elkaar aansluit, waardoor er een nauwe samenwerking ontstaat waarin ook de netwerken van promovendi over en weer samenvloeien. Ook zijn er voorbeelden van lectoraten die door een universitaire eenheid en een lectoraat samen zijn opgezet en waarbij onderzoekers bij het lectoraat een dubbelaanstelling hebben bij de universiteit. Het ACPA in de kunstensector kan gelden als good practice voor een geformaliseerde samenwerking tussen hbo en wo in onderzoek en promoties; in het kader van de actuele voorstellen voor een derde cyclus in de kunsten zijn er wel vraagtekens of deze trajecten voldoende innovatief zijn, dat wil zeggen niet te veel het pad van een traditionele promotie volgen.

Zijn er verbeterpunten?

De samenwerking is er en wordt ook gewaardeerd, maar er wordt over en weer nog vaak een flink cultuurverschil en een grote kloof geconstateerd. Bij de promovendi vanuit hogescholen speelt met name op dat:

- er vaak tijdgebrek is bij de promovendi vanuit hogescholen en promotietrajecten bijna altijd uitlopen;
- interne steun nogal eens ontbreekt, doordat de promovendus gemist wordt bij de onderwijstaken;
- promotieonderzoek niet altijd aansluit bij de behoeften van een hogeschool;
- promovendi binnen hogescholen nogal eens geïsoleerd werken en netwerken van andere promovendi missen;
- de infrastructuur en expertise voor promotieonderzoek binnen hogescholen niet optimaal is;
- de promotiebonus, die na de afgeronde promotie naar de universiteit gaat, vaak een heikel punt is en er op dit punt geen standaard is; lectoren zouden gecompenseerd willen kunnen worden voor hun deel van de begeleiding;
- een duidelijk postpromotiebeleid (loopbaanbeleid voor gepromoveerden) aan hogescholen vaak ontbreekt.

In meer algemene zin bleken in dit verkennende onderzoek de volgende aandachts- en knelpunten:

- Voor veel universitaire onderzoekseenheden is de strategische meerwaarde van een lectoraat onduidelijk of onzichtbaar. Bevorderlijk voor de samenwerking is als het lectoraat de eigen positie en meerwaarde ten opzichte van andere kennisinstellingen bewust kiest en expliciteert en er enige overlap is in de onderzoeksfocus. Meest vergaande vorm is als universiteit en hogeschool samen een initiatief nemen voor een lectoraat of een gezamenlijk instituut.
- Er ontbreken middelen en capaciteit in het hbo. Hogescholen kunnen twijfelen over samenwerking, omdat ze beducht zijn voor een underdogpositie.
- Vooroordelen over en weer hinderen samenwerking. Het hbo ziet nogal eens het wo als wereldvreemd en gespeend van praktijkkennis. De universiteit neemt het onderzoek in het hbo niet altijd serieus. Er lijkt sprake te zijn van een wederzijds 'dedain' en van een kloof die als groter wordt ervaren dan die in werkelijkheid kan zijn.

- Er is een onbekendheid bij universiteiten met het onderzoek in het hbo en vaak een laag bewustzijn van het hbo als onderzoekspartner.
- Subsidieregels in de tweede geldstroom worden ervaren als strikt en onnodig gescheiden voor hbo en wo. Voor hogescholen zijn er weinig mogelijkheden om als penvoerder een onderzoeksaanvraag te doen.

